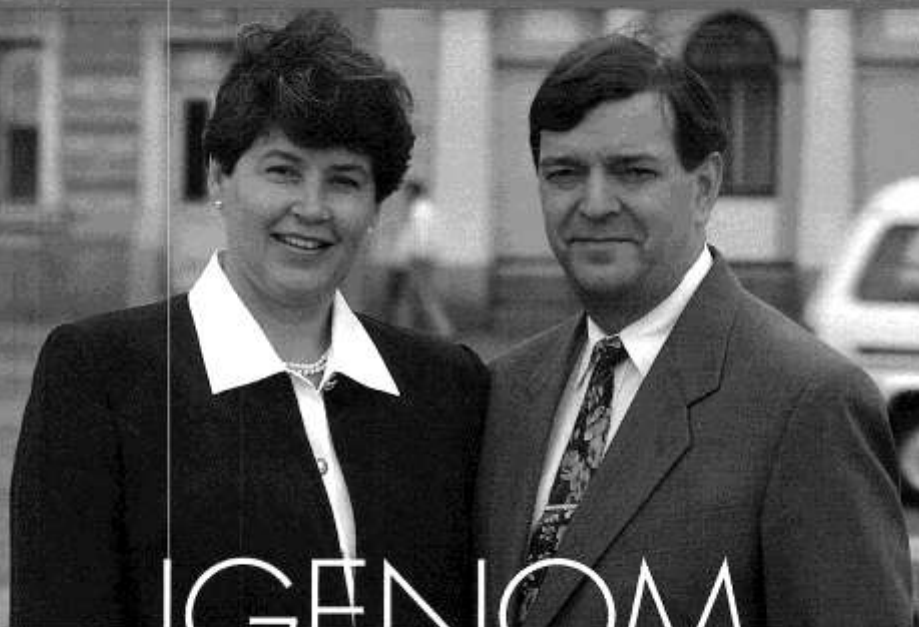

PAAVO VÄYRYNEN

IGENOM BRYTNINGS- TID

Fakta och drömbilder från
framtidens Finland

IGENOM
BRYTNINGS-
TID

Till Vuokko och barnen

PAAVO VÄYRYNEN

IGENOM BRYTNINGS- TID

Fakta och drömbilder
från framtidens Finland

Suomen puolesta r.y.

Bilder:

Lehtikuva Ab, Pressfoto,
Centern i Finland, Utrikesministeriet

© Paavo Väyrynen 1993
Översättning Lars Erik Häggman
ISBN 952-90-5032-1
WSOY, Juva 1993

INNEHÅLL

FÖRETAL....9

TILL LÄSAREN: IGENOM BRYTNINGSTID....11

ETT SJÄLVSTÄNDIGT, NEUTRALT, AKTIVT FINLAND....23

Finlands väg upp från dalgångens botten mot vidare vyer....23

Omvältningen i världen och Europa....25

»Sommaren 1991 var jag djupt tveksam om det vore förnuftigt för Finland att söka medlemskap i EG»....29

Den europeiska arkitekturen och Norden....29

»Mitt tankearbete utgick från Finlands neutralitet»....32

»Nästa vår har vi ännu inte förutsättningar att besluta om medlemskap»....34

»Kan vi av två alternativ välja ett tredje?»....35

Ut i Europa och landskapen för att få klarhet i medlemskapsfrågan....45

»Det är förnuftigt att söka medlemskap»....48

»Finlands neutralitet är mycket äldre än det kalla kriget»....58

Finlands neutralitet i det nya Europa....59

Svårigheter i samarbetet med Mauno Koivisto....63

Problemet med Finlands neutralitet....68

Ambassadör Alholm: SDP har hegemoni i utrikesministeriet....76

Konflikten om arbetsfördelningen i EG-förhandlingarna....82

Den europeiska samarbetsarkitekturen....87

EG godkänner Finlands neutralitet....91

Medlemskapsförhandlingarna inleds....100

Paavo Väyryns »öppningsanförande»....103

Den ryska »revolutionen» och Finland....107

Närområdetssamarbetet inleds....108

Maktkuppen i Moskva....111

Estland, Lettland och Litauen blir självständiga.....	113
Statliga relationer till Ryssland skapas.....	117
»Skiddiplomati» i Lappland.....	121
Mänsklichetspolitik vid konferensen i Rio.....	129
Det behövs ett »utvecklingsråd» inom FN.....	132
FN är ineffektivt och korruperat.....	135
Vår viktigaste utrikespolitiska uppgift är att iståndsätta Finlands ekonomi.....	142
Hurudan vore president Väryynens utrikespolitik?.....	144
...än president Ahtisaaris?.....	147
FINLAND — EN LITEN EKONOMIMAKT.....	151
»Regeringen Holkeri lämnade efter sig ett konkursbo».....	152
»Uppbindningen till politiken för en stark mark var ett ödesdigert misstag».....	154
Jag fick höra att devalveringslåckan kom från den närmaste kretsen kring Aho.....	155
»Det var uppenbart att Sorsas förslag inte förbättrar exportindustrins konkurrensförmåga tillräckligt».....	159
Politiken för en stark mark var ett gemensamt offentligt självbedrägeri.....	162
Diskussion om Finlands relationer till den europeiska ekonomiska och monetära unionen.....	165
Den ekonomiskpolitiska debatten för tankarna till medeltidens häxförföljelser.....	170
Paavo Väryynens förslag till ekonomisk strategi för Finland.....	172
Diskussion om räntedirigering och -reglering.....	177
Centerns stöd för räntedirigering.....	181
»Regeringen fattade precis den typ av beslut som jag föreslagit».....	187
Koivisto avslöjar sina kort.....	189
Politiken för en stark mark fortsatte ännu efter beslutet om att låta marken flyta.....	190
»Jag har inte ansett regeringens linje i alla avseenden riktig».....	192
Bankstödet sväller — underskottet i statsfinanserna växer.....	194
Diskussioner om en utvidgning av regeringsbasen.....	198

- »Jag meddelade att jag lämnar regeringen före sommaren»....201
 - »I mitten av mars föreföll en breddning av regeringsbasen ännu möjlig»....202
- »Då regeringsdiskussionerna avslutades som resultatlösa förverkligades min avgång som planerat sätt»....206
 - »Detta var ingen god väggkost för en kandidat»....209
 - »Det är nödvändigt att omfördela arbetet, utkomsten och fritiden»....213
- Orsakas arbetslösheten av det kalla krigets slut?....217
 - Topptechniken förorsakar arbetslöshet....220
- Kommunismens, socialdemokratins och kapitalismens kris....221
 - Hur ser framtidens ekonomiska system och samhällssystem ut?....224
 - Vilken typ av ekonomisk politik skulle president Väyrynen stöda?....226
 - ...än president Ahtisaari?....228

VERKLIG DEMOKRATI....229

- »Den författningsreform regeringen Holkeri genomförde var betänklig»....229
 - »Pokkas projekt gick från början in på fel spår»....230
- Det gäller att klargöra makt- och ansvarsförhållandena i vårt politiska system....234
 - Intresseorganisationerna bör förbli vid sin läst....236
- Från illusionspolitik till ideologi-, sak- och viljepolitik....237
 - »Har Martti Ahtisaari märkt att som presidentkandidat är också han politiker»....239
 - Hur skulle president Väyrynen utveckla Finlands politiska system?....242
 - ...än president Ahtisaari?....243

REPUBLIKENS PRESIDENT VÄLJS AV FINLANDS FOLK....245

- »Jag övervägde att avgå ur regeringen och lämna politiken»....245
 - »Jag funderade till och med på att avstå från kandidatur och stöda återval av Koivisto»....246
 - »Jag kom fram till att jag inte kan finna mig i ett sådant upplägg»....249

- »Jag meddelade Aho att jag inte deltar i primärvalet om inte den överenskomna förbindelsen krävs»....253
- »Aho berättade att inte heller presidenten stöder en utvidgning av regeringsbasen»....254
- »Många väljare uppfattade Koivisto som en opolitisk ekonomisk expert»....257
- »Var Koivistos andra period för mycket?»....259
- »Republikens president väljs av Finlands folk»....260

HÄNVISNINGAR....263

FÖRETAL

Jag skrev senaste sommar boken »Igenom brytningstid» (On muutoksen aika 2). Nu utkommer boken på svenska..

Jag vet att de flesta finlandssvenskar lätt kan läsa också en bok på finska. Trots det ansåg jag att det med tanke på presidentvalet var viktigt att publicera denna bok också på det andra inhemska språket.

De svenskspråkiga väljarna kan komma att inta en avgörande position i presidentvalet inkommande vinter. Även en liten befolkningsgrupp kan komma att avgöra vilka två kandidater som går till den andra omgången och vem som blir vald. Detta borde väljarna nu fundera speciellt på. Om man nämligen i den första omgången ger sin röst åt en kandidat som inte har några möjligheter att gå till den andra omgången, går rösten förlorad: den påverkar överhuvudtaget inte vem som blir vald.

I denna bok berättar jag om mitt eget samhällseliga tänkande och om min handlingslinje. Jag jämför mina uppfattningar med den andra huvudkandidatens, Martti Ahtisaaris uppfattningar — i den mån det finns uppgifter om dem.

Jag tackar Larserik Häggman för att han snabbt har översatt min bok till god svenska.

I Tusby 10.10.1993

Paavo Väyrynen

TILL LÄSAREN: IGENOM BRYTNINGSTID

Republikens president är den viktigaste förtroendepersonen i Finlands politiska system. Ett presidentskifte är alltid en betydelsefull händelse i vår nations liv. Ibland har resultatet i presidentval rent av haft en epokgörande betydelse.

Efter kriget har Finland haft tre långvariga presidenter.

Juho Kusti Paasikivis uppgift var att bygga upp förtroendefulla samarbetsrelationer mellan Finland och vår stormaktsgranne Sovjetunionen. Under hans ledning reste sig Finland från dalens djup mot vidare vyer.

Under Urho Kaleva Kekkonens ledning utvecklades Finlands neutralitetspolitik. Under hans tid som president uppnådde den materiella levnadsstandarden i Finland europeisk toppnivå.

Under Mauno Henrik Koivistos period inträffade en stor omvälvning i vår världsdal: Sovjetunionens upplösning, den kommunistiska världsmaktens sammanbrott och uppkomsten av ett nytt Europa. Under Koivistos ledning sökte Finland sin plats i det nya Europa. Under hans tid som president kastades Finland in i den djupaste depressionen i landets historia.

Nu befinner vi oss igen på botten i dalen och måste anstränga oss för att nå vidare vyer. Vi står inför omfattande utmaningar både när det gäller utrikespolitiken och utvecklingen i det egna landet.

Omvälvningen i Europa fortsätter. Rysslands ekonomiska och politiska utveckling står på spel. Europa integreras och Finland måste finna sin plats i denna utveckling.

Hela mänsklighetens framtid står på spel; även Finland måste

bära sitt ansvar för att förverkliga en hållbar utveckling både i vårt eget land och hela världen.

Basen för vår egen ekonomi har gett efter svårt. Vi är ett av de mest skuldsatta utvecklade industriländerna. Även vårt stats-hushåll är svårt skuldsatt och skuldspiralen fortsätter alltjämt. Det finns en halv miljon arbetslösa i vårt land.

Vi befinner oss vid en vändpunkt då presidentvalet har större betydelse än vanligt. Under en ny presidents ledning måste vi finna en trygg väg i en orolig värld. Under en ny presidents ledning måste vår ekonomi och hela vårt samhälle igen fås på en sund bas.

Under ledning av den president som väljs 1994 går Finland in i ett nytt årtusende: hans period slutar år 2000. Om den president som nu väljs lyckas i sin uppgift kan han komma att bli omvald för en ny period som tar slut år 2006.

Om Finlands folk denna vinter lyckas välja en bra president, kan han vara med och förverkliga den nationella uppgift vi finländare nu står inför.

De politiska partierna har redan ställt upp sina kandidater i presidentvalet 1994. Vi är totalt sju. Utöver detta kommer en grupp andra kandidater. Om samtliga igångsatta namningsamlingar lyckas kommer långt över tio kandidater att delta.

När beslutet om det nya sättet att välja president fattades antog man att antalet kandidater skulle minska. Man trodde att endast sådana kandidater skulle delta som hade ens några möjligheter att klara sig till den andra omgången. Man trodde att övriga möjliga presidentkandidater och deras bakgrundskrafter skulle försöka påverka valets slutresultat och redan i den första omgången stöda någon av huvudkandidaterna.

Det gick emellertid annorlunda. Presidentkandidatur frestar politiker som strävar vidare i karriären. Genom att ställa upp upplever politikerna det som ett lyft till presidentserien. Kandi-

datur för med sig offentlighet och ger auktoritet.

Inom de små partierna fanns inte intresse för att ställa upp egna kandidater men de böjde sig för kandidatkandidaternas vilja. Två av centerns medlemmar eftersträvar presidentposten i strid med det egna partiets demokratiska organisationsbeslut.

Det finns alltså tillräckligt med intresse för och strävan efter presidentposten.

Det nya valsättet har även i övrigt kraftigt förändrat valets natur. En nyhet inför detta val har varit de primärval som partierna genomfört.

Centerns ledning inspirerades först av tanken på primärval. När principbeslut om att genomföra primärval fattades, trodde man, att alla partimedlemmar som eftersträvade presidentkandidatur, var beredda att delta och finna sig i utgången. Man trodde att primärvalet skulle ge partiet mycket positiv publicitet. Här bedrog man sig. Trots det genomfördes primärvalet.

När centern fattat beslut om primärval, följde samlingspartiet och socialdemokraterna efter.

Erfarenheterna av primärvalen är motstridiga. I alla partier var primärvalen rådgivande, men blev i praktiken bindande. Alla partier öppnade primärvalen också för andra än partimedlemmarna. Detta var inte logiskt: uttryckligen medlemmarna borde få välja partiets kandidat. Detta var ett uppenbart fel: en grupp väljare, vars syfte var att reta partiet kom med.

Speciellt märkligt var socialdemokraternas primärval. I öppenhet gick det längre än de övriga partiernas primärval: vem som helst fick rösta; medlemmarna var i samma ställning som övriga finländare. Endel utomstående röstade till och med flera gånger.

Även slutresultatet i sdp:s primärval var märkligt. En bred majoritet av partiets ledande förtroendemän stödde Kalevi Sorsas kandidatur. Det är uppenbart att Sorsa fick en majoritet av

medlemmarnas röster. Men Martti Ahtisaari fick rikligt med övriga röster och blev vald.

Många har tänkt och sagt att partierna inte har någon reell betydelse i ett direkt folkval. Det har sagts att de inte kan styra väljarna.

Å ena sidan stämmer detta påstående, å andra sidan inte.

Partierna är de överlägset starkaste valorganisationerna. Partiorganisationerna sträcker sig över hela landet. De är erfarna och kunniga folkrörelser. De är organisationer som bygger på människors egen övertygelse och initiativkraft, som utan detaljstyrning verkar bland människor och med människor. Av detta skäl har de största partiernas kandidater de bästa möjligheterna att klara sig till den andra omgången och bli valda.

Väljarna måste fundera på hur de effektivast kan påverka valets slutresultat. Av betydelse är här vilka av kandidaterna som kommer till den andra omgången; här ligger målet för påverkan. Röster på andra än huvudkandidaterna går i den meningen till spillo.

Om till exempel en väljare som motsätter sig finländskt EG-medlemskap eller ställer sig skeptisk, i den första omgången röstar på någon som kraftigt motsätter sig EG, kan han under den andra omgången tvingas välja mellan de två kandidater som allra ivrigast förespråkar medlemskap.

Detta resonemang leder till att understödet koncentreras till huvudkandidaterna. Detta kan småpartierna inte förhindra — i den meningen är partiernas möjligheter till inflytande mindre än tidigare. Så går det också i slutskedet för de så kallade medborgarrörelserna: folket överger dem.

När det nya valsättet är ett understruket personval, rör sig väljarna också över gränserna mellan de stora partierna — inte heller detta kan partierna förhindra.

De stora partiernas kandidater är mycket olika. På grund av

detta tvingas väljarna även principiellt ta ställning. Hur gammal borde en president vara? Vilken utbildning vore lämplig? Vilken betydelse bör tillmätas erfarenhet av skötsel av utrikespolitik och vilken, åt erfarenhet av att verka i internationella organisationer? Vilken betydelse har ekonomisk politisk och annan inrikespolitisk erfarenhet? Är det skäl att granska kandidaternas kompetens eller skall det intryck som offentligheten förmedlat ges avgörande betydelse?

Skillnaderna ifråga om kampanjerna tycks vara mycket stor för huvudkandidaternas del.

Skillnaderna framgick redan i samband med primärvalen. Samlingspartiets och socialdemokraternas primärval var stora offentliga händelser. Speciellt de valda kandidaterna — Raimo Ilaskivi och Martti Ahtisaari — begick effektiva mediakampanjer. Centerns primärval genomfördes närmast bland medlemmar och sympatisörer och eftersträvade inte ens någon mer omfattande publicitet.

Jag känner Raimo Ilaskivi sedan början av 1970-talet då vi båda var riksdagsmän. Senare blev Ilaskivi chef för värdepappersbörsen och slutligen stadsdirektör i Helsingfors. Under de senaste åren har han varit pensionerad.

Då Ilaskivi inte på årtal varit riksdagsman och inte heller annars skött statliga angelägenheter har man kunnat presentera honom som en fräsch kraft. Redan primärvalskampanjen inriktades på att bygga upp en förmånlig bild av en ekonomisk expert som kom från kretsar utanför det politiska livet. Å andra sidan har Ilaskivi varit beredd att träffa människor, delta i arrangemang och ta ställning. Han har främst fått kritik för att hans ställningstaganden varit populistiska.

På basen av min kännedom vågar jag hävda att den helhetsbild av Raimo Ilaskivi som uppkommit i offentligheten i det stora hela är riktig.

Med Martti Ahtisaari har jag blivit bekant i utrikesministeriet. I mitten av 1980-talet arbetade han under tre år som understatssekreterare för utvecklingssamarbetsfrågor. Under det ena av mina två senaste år som utrikesminister arbetade han som ministeriets statssekreterare. I övrigt har han under min tid som utrikesminister varit i Förenta Nationernas tjänst.

Trots att Martti Ahtisaari under hela sitt vuxna liv varit partiman har han aldrig haft ett kommunalt eller statligt förtroendeuppdrag. Av denna orsak befinner han sig som presidentkandidat i den »lyckliga» positionen att han saknar politisk erfarenhet. När man inte har erfarenhet är man heller inte »nedsölad» — det uppskattar många väljare nu alldeles speciellt.

Även i sin primärvalskampanj eftersträvade Martti Ahtisaari ett brett stöd utanför partiet. Kampanjen friade till en atmosfär som är mot partipolitik och samtidigt mot Kalevi Sorsa. Bland partimedlemmarna växte Ahtisaaris stöd i takt med att Gallup visade hur det allmänna stödet växte: bland medlemmarna trodde allt fler att han i presidentvalet skulle ha bättre möjligheter än den »nedsölade» Kalevi Sorsa.

Martti Ahtisaaris primärvalskampanj och arbetet därefter har varit ren illusionspolitik. Pressen har skickligt utnyttjats. Kandidaten framträder runt och tar inte ställning. Han friar till en antipolitisk opinion som dominerar inom befolkningen. Mötet med övriga kandidater skjuts fram till en så sen tidpunkt som möjligt.

Martti Ahtisaari har verkligen inte skäl att vara missnöjd med sin egen image.

Min utgångspunkt är närmast rakt motsatt till den fråna vilken Martti Ahtisaari kämpar.

Jag har under hela mitt vuxna liv haft statliga förtroendeuppdrag. I riksdagen har jag suttit sedan 1970 — först från Lapplands och sedan från Nylands läns valkrets. År 1975 blev jag

medlem av statsrådet, undervisningsminister. Följande år blev jag arbetskraft- och därpå följande utrikesminister. Som utrikesminister har jag verkat nästan 11 år, längre än någon annan finländare. Jag har redan en gång tidigare varit presidentkandidat. Ordförande för mitt parti var jag i tio år.

Då jag har erfarenhet av att sköta våra gemensamma affärer är jag också »nedsölad».

Det politiska systemet är en spelplan där partierna och politikerna tar mått av varandra. Om systemet fungerade enligt de demokratiska idealen skulle partierna och politikerna tävla med rena vapen för en ren sak; ideologierna och sakfrågorna vore avgörande — endast de skulle strida sinsemellan.

I praktiken brukas emellertid i det politiska spelet även hårda — ibland också smutsiga — vapen. Speciellt när det gäller de farligaste medtävlarna görs ofta försök att skada utan att sky medel. En väsentlig del av tävlan begås med bilder i offentligheten, med image. Egna positiva bilder byggs upp och försök görs att skapa negativa illusioner när det gäller medtävlarna.

Var och en som är med i politiken och har framgång — var och en som har erfarenhet — »nedsölas» ofrånkomligt.

Min utgångspunkt är alltså att jag, trots min ringa ålder är den överlägset mest erfarna presidentkandidaten; jag har speciellt det slags kunskap och den erfarenhet som behövs för presidentämbetet — men samtidigt är jag »nedsölad», bilden av mig i offentligheten är mycket dålig.

Min enda möjlighet är att få direkt kontakt med finländarna. Detta är ett skäl att skriva böcker; åtminstone de som läser vet. Detta är orsaken till att jag begår en kampanj inom ramen för vilken jag söker träffa så många människor som möjligt.

Min kampanj kommer att vara saklig och kraftigt inriktad på framtiden. Jag försöker utmana de övriga huvudkandidaterna att debattera Finlands och hela mänsklighetens framtid. Jag för-

svarar vårt lands politiska system och motsätter mig ytlig illusionspolitik. Jag tror att jag har framgång i debatter mellan kandidater. I dem vägs kandidaternas sakkunskap och kompetens och där har den praktiska erfarenheten stor betydelse.

I enlighet med detta hade jag tänkt skriva min tredje bok först sent under hösten — när debatten mellan kandidaterna väl kommit igång ordentligt.

På grund av Martti Ahtisaaris taktik har jag dock beslutat ändra mina planer.

Efter att ha blivit vald till presidentkandidat beslöt sig Ahtisaari för att ge sig iväg på fyra månader till Geneve för att hjälpa David Owen och Thorvald Stoltenberg i deras arbete med att söka återställa freden i det tidigare Jugoslavien. Därtill meddelade han att han inte under hela denna tid deltar i de många paneldebatter som arrangeras för presidentvalskandidaterna eller övrig valverksamhet.

Jag förstår väl att Ahtisaari fann det svårt att fortsätta sin verksamhet som tjänsteman i utrikesministeriet sedan han blivit presidentkandidat. Samma synpunkter inverkade till en del på mitt beslut att avgå som utrikesminister.

Jag förundrar mig över att Ahtisaari inte tog tjänstledigt för att i vederbörlig ordning delta i valverksamheten. Han känner Finland sämre än övriga beaktansvärda kandidater. Han är den av huvudkandidaterna som finländarna känner minst. Finland är ett stort land; ett fullödigt valarbete tar väl ett halvår. Hänvisningen till ekonomiska orsaker övertygar inte.

Jag förstår på sätt och vis att Ahtisaari i alla fall beslöt sig för att åka till Geneve. Däremot förstår jag inte alls att han beslöt vägra delta i valverksamhet under hela denna tid: han försummar skyldigheter som åligger en presidentkandidat. Detta var inte nödvändigt; ett partiellt deltagande i valarbetet kunde på inget sätt ha hindrat honom i hans FN-uppdrag.

Martti Ahtisaaris avgörande visar att han söker begå sin valkampanj med illusoriska vapen. Avsikten är att söka hålla de höga gallupsiffrorna fram till november. Sedan inleds en kampanj som tar sikte på att bevara och förstärka de positiva illusionerna. Ahtisaari söker synbarligen undvika sakdebatt.

Vi kan inte vänta ända till november. Sakdebatten måste fås igång. Därför gick jag in för att skriva min bok redan på sommaren.

När jag publicerar min bok redan i detta skede innebär det att de ställningstaganden som ingår i den är preliminära och riktgivande. Under hösten blir mina tankar precisare och mera fullständiga.

För Ahtisaaris del får jag nöja mig med vad han sagt under primärvalskampanjen och efter det...

Det är klart att alla presidentkandidater framträder för en förändring; ingen stöder det nuvarande läget som sådant eller anser Finlands nuvarande politik helt riktig. Men vilken slags förändring, vilket slags Finland strävar var och en till? Hur för kandidaterna fram sina egna linjer?

För min del avviker min utgångspunkt från de övriga huvudkandidaternas. Jag har under det senaste kvartsseket varit medlem av riksdagen. Som medlem i statsrådet har jag verkat under största delen av de två senaste decennierna. Ännu i början av maj var jag utrikesminister. Min samhällssyn och min handlingslinje har framgått ur praktisk verksamhet.

Jag har också talat och skrivit mycket. Detta är min nionde bok.

Var och en som vill kan få veta vad som varit och är Paavo Väryynens samhällssyn och handlingslinje.

Jag bygger i denna bok på närhistorien och speciellt på de två år då jag verkade som utrikesminister i den regering som ledes av Esko Aho. Jag berättar om vad jag gjorde och åstadkom. Ge-

nom att skriva om dessa år kan jag infria en förhoppning som många — bland annat Max Jakobsson — som läst mina tidigare böcker, framfört.

Praktisk verksamhet berättar mer om en persons samhällssyn och mål än program och framtidsplaner gör. Också därför handlar min bok om tiden som gått. Jag berättar också om det jag inte varit nöjd med, som jag velat göra annorlunda. På denna bas bygger jag min linjedragning mot framtiden.

Statsrådet Johannes Virolainen förutspådde vid Centerns extra partikongress senaste juni att situationen från 1956 kommer att upprepas i presidentvalet: då stod det slutliga valet mellan K A Fagerholm och Urho Kekkonen, nu mellan Martti Ahtisaari och Paavo Väyrynen. Så tror även jag. Därför jämför jag i denna bok mina egna uppfattningar med vad jag vet om Martti Ahtisaaris.

Den taktik Ahtisaari valt har tvingat mig att begrunda och även delvis korrigera principerna för min politiska verksamhet.

Sedan 1970 har jag varit riksdagskandidat, allt som allt, sju gånger. En gång har jag varit presidentkandidat. I alla dessa val har jag strikt sökt följa två principer.

För det första har jag inte gått med på att skryta med mig själv eller argumentera för valet av mig; den uppgiften har ankommit på dem som stöder mig.

Å andra sidan har jag inte gått med på att jämföra mg med andra kandidater eller överhuvudtaget bedöma dem; det är väljarnas sak.

Med det nya sättet att välja republikens president tycks offentligheten mer än tidigare fokuseras på kandidaterna.

Martti Ahtisaari har i offentligheten hämningslöst berömt sig själv. Han har jämfört sig med övriga kandidater. Han har — åtminstone indirekt — kritiserat andra kandidater.

Hur skulle jag under dessa omständigheter klara mig med

mina egna heliga principer? På intet sätt — jag får i viss mån ge avkall på dem.

Jag försöker skriva om Martti Ahtisaari öppet, sakligt och korrekt. När jag skriver om honom söker jag följa den kristna etikens »gyllene regel»: jag handlar mot honom som jag önskar att han skall handla mot mig — en sådan debatt mellan kandidater passar enligt min uppfattning väl in i ett finländskt presidentval.

Jag har kallat den här boken »Igenom brytningstid». För tjuugo år sedan skrev jag en bok med samma namn. Att böckerna heter lika har sin förklaring.

Min förra bok »Igenom brytningstid» var en protest mot den politik av märket Koivisto som fördes under slutet av 1960-talet. Jag sökte visa att den dåvarande socialdemokratiska strukturreform- och centraliseringspolitiken inte var ekonomiskt förnuftig och jag lade fram mina egna tankar på hur den finländska ekonomin kunde saneras. I min bok, i mina tal och artiklar förde jag då fram mitt eget gröna alternativ.

Nu riktas udden av min kritik mot den politik för en »stark mark» och »behärskad strukturrationalisering» genom vilken Harri Holkeris regering förstörde den finländska ekonomin. President Mauno Koivisto har varit en bakgrundskraft och en garant för denna politik. I den här boken berättar jag, hur vi, enligt min uppfattning, bäst kan korrigera uppkomna skador och återställa vår ekonomi.

Dessa två böcker har beröringspunkter också av den orsaken att det äntligen genom presidentvalet 1994 finns möjligheter att skapa den förändring av samhällets utvecklingsinriktning som jag eftersträvat sedan 1970-talet. En inriktning på hållbar utveckling utgör inte längre endast ett idealiskt mål utan också något ofrånkomligt, ett livsvillkor.

Bokens tilläggsnamn »fakta och drömbilder om framtidens

Finland» berättar om bokens två övriga grunddrag. Jag berättar i min bok om sådana fakta ur närhistorien, nuet och framtiden, som vi måste bygga framtiden på. Min eget handlande får liv av en vision, värd att eftersträva — en drömbild — av mänsklighetens och Finlands framtid.

Jag märker i boken ut en rad hänvisningar, närmast för att underlätta de läsares mödor som vill ta reda på vad jag i mina tidigare verk skrivit om vederbörande frågor.

Suoharju i Tusby 16.8.1993

Paavo Väyrynen

ETT SJÄLVSTÄNDIGT NEUTRALT AKTIVT FINLAND

Vår utrikespolitik har till uppgift att ta vara på det finländska folkets självständighet, trygghet och välstånd.

Utgångspunkten för Finlands — liksom varje lands — utrikespolitik är det egna nationella intresset. I dag, då nationernas inbördes beroende har vuxit, kan nationella intressen inte längre drivas utan att bry sig om andra. Gemensamt ansvar och samarbete behövs, då nationerna har många gemensamma intressen att främja. Därtill påverkas utrikespolitiken av allmänmänskliga ideal och en strävan att bygga en bättre värld.

Varje lands utrikespolitik bygger på dess geografiska hemvist, verksamhetsomgivning och historiska erfarenheter. Om förhållandena förändras, förändras också utrikespolitiken. Det finns också ett nära inre samband mellan inrikes- och utrikespolitiken, gränsen mellan dem är som ett streck draget i vatten.¹

Finlands väg upp från dalgångens botten mot vidare vyer

Finlands folk kan vara stolt över sin egen historia.

Vi uppnådde självständighet som ett resultat av idogt arbete: vi fick den finländska kulturen att blomma, vi stärkte vår ekonomi, vi skapade demokratiska strukturer för vårt statliga liv. Våra dåvarande ledare var framsynta — konstitutionalismen och undfallenheten kompletterade och balanserade varandra.

Självständighetens frukter mognade och kunde skördas i samband med det första världskriget och den ryska revolutionen. Självständigheten betingade ett tungt pris. Vi fick utkämpa

ett frihets- och ett broderkrig.

Den första tiden efter självständigheten fördes en kamp om Finlands inriktning. Monarki stod mot republik. Segern för republiken innebar en seger för demokratin. Valet av regeringsform avgjorde även vårt lands internationella position: Finland blev ett neutralt land.

Även efter det frågan om regeringsformen avgjorts förekom kamp om Finlands politiska system. Den yttersta högern trotsade demokratin, men dessa strävanden avväjdes.

Även i den praktiska politiken pågick kamp om Finlands inriktning. Anhängarna av demokrati drev igenom radikala reformer genom vilka Finland gjordes till ett hem för alla finländare. Ett Finland byggdes där det — för att bruka Kyösti Kallios ord — inte finns röda och vita, utan finländare som älskar sitt land.

När Sovjetunionen 1939 anföll Finland, mötte ett enat finländskt folk. Viljepolitiken från den första självständighetstiden hade gett resultat.

Vinter- och fortsättningskrigens under blev av. Vi klarade oss ur krigets fasa som en självständig nation.

Det unika i det vi klarade av är möjligt att förstå endast genom att jämföra med Europas övriga nationer: av huvudstäderna i de länder som deltog i kriget förblev endast tre under hela kriget ointagna — de var London, Moskva och Helsingfors.

Finlands politiska och militära ledning fattade riktiga avgöranden. Finlands folk kämpade för sin existens och vann.

Det var mödrarna och fäderna till min generation som gjorde det. Veteranerna och deras generation förtjänar för detta ett ödmjukt och djupt tack från oss yngre.

Inte heller efter kriget var vårt liv lätt. Landet måste återuppbyggas, de evakuerade måste få bostad och ett tungt krigsska-

destånd betalas.

Även uppsvinget efter kriget är ett hjältedåd.

Vi startade djupt nere i dalgången och kämpade oss uppåt mot vidare vyer. Vägen var tung och fylld av faror.

Vårt politiska läge var hotat. Efter kriget stannade de allierades kontrollkommission kvar i landet under ledning av en rysk general. Kommunisterna var den största gruppen i riksdagen. Även efter det kontrollkommissionen avlägsnat sig var situationen svår.

Under dessa omständigheter uppstod Paasikivis utrikespolitiska linje. Den utvecklades senare till Paasikivi-Kekkonen-linjen — den utvecklades till Finlands neutralitetspolitik.

Finlands utrikespolitik under efterkrigstiden var en klok politik. Den gav vårt land en respekterad och trygg ställning. Den lade grunden för vårt välstånd. Vår linje var livskraftig och utvecklades ända fram till dess att omvälvningen i Ryssland bröt ner den efterkrigstida tudelningen i Europa och öppnade vägen mot ett nytt Europa.

Finlands efterkrigstida utveckling visar i praktiken hur en lyckad utrikespolitik kan skapa gynnsamma förutsättningar för nationens inre uppbyggnadsverksamhet: vi kunde samtidigt upprätthålla en omfattande östhandel och utveckla våra ekonomiska förbindelser till ett Västeuropa statt i integration. Vi utnyttjade fullt ut dessa förutsättningar. Vår ekonomi växte och blev mångsidigare. Vi uppnådde ett välstånd som söker sin like i hela världen.²

Omvälvningen i världen och Europa

Under slutet av 1980-talet började det internationella livet glida in i en kraftig brytningstid. Detta för mycket positivt med sig, men samtidigt har utvecklingen snabbt brutit ner delar av grun-

den för vår ställning och vårt välstånd. Världen är sig inte längre lik och blir det inte mera. Hela mänskligheten och Europa genomgår en djup kris. Vad detta leder till — det vet ingen.

Efter det andra världskriget uppstod en världsordning som byggde på krigets slutresultat och nationernas militärmakt. Även Förenta Nationerna grundades på denna bas.

Efter kriget fanns två verkliga militära stormakter, USA och Sovjetunionen. Kring dem uppstod de militära allianserna. Stormakterna, med sina allierade, inledde en kapprustning som nådde en besinningslös omfattning. Maktkampen utsträcktes också till den tredje världen: en stormaktdimension tillfördes snart sagt varje regional konflikt.

Kapprustningen belastade stormakternas ekonomi. För Sovjetunionen blev bördan för stor: de stora militärutgifterna påskyndade ekonomins sammanbrott och hela det kommunistiska systemets upplösning.

Vid sidan av den världsordning som byggde på militär makt har en annan maktstruktur uppstått på basen av nationernas teknologiska nivå och ekonomiska styrka. Den vägen har Tyskland och Japan utvecklats till stormakter vars betydelse märks i hela världen. Detta påverkades delvis också av att dessa länders upprustning efter andra världskriget begränsades och de därför kunde styra mer resurser än andra till utveckling av teknik och ekonomi.

Fortsättningsvis har naturligtvis militär styrka sin betydelse. Efter det kalla krigets slut brukas konventionella vapen till och med lättare än tidigare. Men nationens teknologiska och ekonomiska nivå inverkar också på dess militära styrka: Japan och Tyskland är numera också militärt starka länder. Men USA är nu den enda militära stormakten.

När den gamla världen och det gamla Europa var tudelat, finns det i den nya världen tre kraftcentra, kring vilka övriga

nationer grupperar sig: USA, Japan och den Europeiska Gemenskapen under Tysklands ledning.

Här i Europa, har den gamla världsordningens sönderfall och framväxten av den nya, känts mycket handgripligt. Berlinmuren har fallit och Tyskland enats. Järnridån är borta.

Den integration som inleddes i Västeuropa genast efter krigens utvecklas och utvidgas till hela Europa: en paneuropeisk integration har inletts.

Fyra EFTA-länder förhandlar om medlemskap i den Europeiska Gemenskapen. Medlemskap eftersträvar också inom en nära framtid två medelhavsländer och sex länder i östra Mellanuropa. Till och med Ryssland har meddelat sin vilja att någon gång i framtiden bli medlem i gemenskapen.

Logiken i den framtida utvecklingen i Europa ter sig ytligt sett mycket klar: EG utvidgas så småningom och i sinom tid är alla Europas länder medlemmar. Det vore dock fel att tro att denna framtidsbild utan vidare förverkligas.

I slutet av detta år har det inte gått mer än två år sedan Sovjetunionen upplöstes. Efterdyningarna av den revolution som genomförts i Ryssland går ännu höga och utformar för egen del det nya Europa.

Det är inte heller lätt att förutspå den Europeiska Gemenskapens framtid. Även Maastrichtfördraget är ett par år gammalt. Det uppstod i en yra för det nya Europa utgående från synnerligen ambitiösa mål. Det var svårt att ingå avtalet; det är en kompromiss som varje medlemsland tolkar på sitt eget sätt.

Redan nu vet vi att betydelsefulla delar av Maastrichtfördraget förblir oförverkligade. Den ekonomiska och monetära unionen (EMU) kommer åtminstone inte som sådan att genomföras. När det gäller formerna och tidtabellen för utvecklingen av försvarsdimensionen har medlemsländerna stora åsiktsskillnader. Trots att det i Maastrichtfördraget talas om att bygga en allt

fastare union strävar många medlemsländer i praktiken till och med till motsatsen. Besluten vid senare toppmöten har också fört utvecklingen i den riktningen.

Det finns en inre motsättning i de framtidsplaner som den Europeiska Gemenskapen officiellt godkänt. Å ena sidan söker Gemenskapen fördjupa samarbetet, å andra sidan går man in för att uppta många nya medlemmar. Båda dessa mål kan inte förverkligas. I princip föreligger tre alternativ: Gemenskapen fördjupas och utvidgas åtminstone inte nämnvärt, Gemenskapen utvidgas och blir lösare, eller — vilket förefaller troligt — Gemenskapen utvidgas och differentieras internt.

Under min nästsista utrikesministertid, åren 1983–87, levde vi ännu i det gamla Europa. Den nya generalsekreteraren för Sovjetunionens kommunistiska parti Michail Gorbatjov inledde då sin reformpolitik, som inriktades på att bevara och förstärka Sovjetunionen och dess socialistiska system.

När jag återkom som utrikesminister våren 1991 hade Ryssland lämnat den planmässiga reformpolitiken för att ge sig in på omvälvningens väg: den 19 augusti försökte reaktionära krafter genom en maktkupp förhindra upplösningen av Sovjetunionen, men detta misslyckade projekt bara påskyndade den pågående utvecklingen. I slutet av år 1991 upplöstes Sovjetunionen också formellt.

När jag lämnade utrikesministeruppdraget våren 1987 kunde man inte ens tänka sig att Finland skulle söka medlemskap i den Europeiska Gemenskapen.

När jag återkom på utrikesministerposten våren 1991 fick jag omedelbart ta uti med beredningen av frågan om vi önskade medlemskap eller inte.

»Sommaren 1991 var jag djupt tveksam till om det var förnuftigt för Finland att söka medlemskap i EG»

Från början var avsikten att ordna Finlands och de övriga EF-TA-ländernas relationer till den Europeiska Gemenskapen genom det Europeiska Ekonomiska Samarbetsområdet (EES). Österrike och Sverige beslöt emellertid att söka medlemskap i EG medan EES-förhandlingarna ännu pågick.

Såväl Österrikes som Sveriges beslut att söka EG-medlemskap hade i hög grad inrikespolitiska skäl. I Sverige sökte den socialdemokratiska regeringen på detta sätt stävja konjunkturbedgången och förbättra partiets sviktande understöd. Den misslyckades i båda dessa avseenden.

Jag träffade Sveriges utrikesminister Sten Andersson i Finland i juli 1991. Andersson var en av de ivrigaste EG-förespråkarna i Sverige.

Jag frågade Andersson om han var säker på att medlemskap var ekonomiskt fördelaktigt för Sverige. Jag motiverade frågan med min tveksamhet ifråga om det ekonomiskt fördelaktiga för Finland. Andersson svarade att han inte vet. Sedan berättade han på eget initiativ att det finns mycket motståndare inom socialdemokraterna. Han hänvisade speciellt till uppfattningar inom den fackliga rörelsen och konsumentrörelsen.

Under sommaren 1991 var jag djupt tveksam till om det var förnuftigt för Finland att söka medlemskap i den Europeiska Gemenskapen, men jag gick in för att fördomsfritt utreda frågan.

Den europeiska arkitekturen och Norden

För egen del gick jag i integrationsdebatten från första början in för en alleuropeisk och till och med global infallsvinkel. Detta

var min centrala slutsats även vid det planeringsmöte som utrikesministeriet arrangerade i Bryssel i början av juni 1991.

Jag rapporterade från mötet i ett brev den 7.6. till president Mauno Koivisto såhär:

»Arbetsmötet koncentrerades i hög utsträckning på en bedömning och analys av den internationella utvecklingen. Mina egna främsta slutsatser är följande:

1. *Den europeiska utvecklingen borde allt mer analyseras i skenet av den globala utvecklingen där Japan, USA och Tyskland/EG håller på att utvecklas till kraftcentra. Den globala maktkampen äger i växande utsträckning rum på det ekonomiska och teknologiska området. De stora EG-ländernas EG-politik avspeglar kraftigt deras globala tänkande.*

2. *Finland borde aktivt söka påverka utformningen av den europeiska helhetsarkitekturen, så att denna utvecklas så, att även vi, inom den, skulle ha ett skäligt livsrum. En av nyckelfrågorna synes gälla den framtida ställningen för länderna i östra Mellaneuropa. De har sina egna ekonomiska och säkerhetsbehov som borde beaktas. Nu söker de EG-medlemskap och till och med NATO-medlemskap. För ingendera har de ännu på länge några förutsättningar. Nu borde man bland annat inom ramen för ESK tillse att dessa länders behov åtminstone tills vidare kunde tillfredställas på annat sätt. I detta avseende är också den av Frankrike framförda tanken på en konfederation intressant. Det är fullt möjligt att fransmännen strävar till ett nära samband mellan konfederationen och återuppbygnadsbanken.*

Tanken på den europeiska arkitekturen har hittills inte riktigt mött gensvar bland tjänstemännen vid UM.

Jag avser att inspirera till debatt om detta inom ministeriet. Resultaten underställs i sinom tid Din prövning»

Från allra första början fann jag det angeläget att bevara och stärka det nordiska samarbetet i ett Europa statt i integration. Till detta knyts även tanken på att vi genom att gå in för samarbete kan binda Sverige vid de övriga nordiska länderna. På grund av detta föreslog jag också vid det ovan nämnda mötet med Andersson att vi skulle sätta igång en samnordisk utredning om EG-medlemskap.

Efter mötet rapporterade jag muntligen om diskussionerna till president Koivisto på Gullranda. Även statsminister Aho var närvarande. På presidentens begäran upprepade jag diskussionen för honom efteråt i ett brev den 3 juli:

»Jag berättade om att frågan om en samnordisk utredning, sedan Sverige lämnat in sin medlemsansökan, kommit upp under vår diskussion. Utredningen kunde röra såväl framtida integrationslösningar som det nordiska samarbetets framtid i ett föränderligt läge. Vi kom överens om, att båda ta upp tanken på eget håll, och återkomma till frågan, senast i samband med det nordiska utrikesministermötet i augusti.

Statsministern berättade om sina egna diskussioner i Danmark och Norge. Även i dessa länder finns intresse för att utveckla det nordiska samarbetet.»

En samnordisk EG-utredning gick inte att genomföra men kontakterna har annars varit täta.

En officiell utredning av det nordiska samarbetet gjordes däremot och ledde till en grundläggande förnyelse.

»Mitt tankearbete utgick från Finlands neutralitet»

Hösten 1991 sökte regeringen för egen del dämpa den offentliga debatten om Finlands medlemskap i den Europeiska Gemenskapen. På detta sätt sökte man säkra tillkomsten av avtalet om det Europeiska Ekonomiska Samarbetsområdet.

Inom den utrikespolitiska ledningen förbereddes emellertid hela tiden medlemsbeslutet. Mitt eget tankearbete utgick från Finlands neutralitet och mera allmänt från en utrikespolitisk synvinkel.

I mitten av september skrev jag en promemoria till president Koivisto. I följebrevet underbyggde jag frågan genom att föra fram mina neutralitetstankar:

»Min utgångspunkt är att vi haft så stor nytta av vår neutrala ställning och neutralitetspolitik att vi borde bevara allt det vi kan. Jag tycker inte om tanken på att vi skulle börja framträda endast som ett oberoende eller alliansfritt land. Jag tycker heller inte om tanken på att vi skulle reducera det speciella i vårt lands läge till att gälla enbart östrelationerna.

Vår neutralitetsinställning och neutrala position bygger på en lång tradition som sträcker sina rötter till autonomitiden om inte ännu längre. Genom att till tillämpliga delar bevara neutraliteten och neutralitetspolitiken kan vi sköta de speciella behov som östrelationerna ställer på oss.»

Promemorian var som följer:

»Minnesanteckning 15.9.1991

När man i Finland börjar diskutera alternativ efter

EES-avtalet borde man sträva till en helhetsbedömning av om det för oss är förmånligare att fortsätta inom EES-systemet eller att söka EG-medlemskap. I det följande lägger jag fram en skiss av hur alternativen borde motiveras ur utrikespolitisk synvinkel.

Om vi stannar för att medlemskap åtminstone inte i detta skede bör sökas vore det skäl att framföra flera motiv bland vilka ett kunde vara osäkerheten på om vår neutralitetsposition går att förena med medlemskap. Det vore skäl att betona att avgörandet inte är slutgiltigt.

Om vi går in för att söka medlemskap borde motiven i första hand vara ekonomiska. Därtill kunde vi motivera medlemskap med att vi som medlemmar kunde påverka EG:s inre och yttre utveckling. Om vi beslutar att söka medlemskap borde vi kunna definiera och tolka vår neutralitet så att den gick att kombinera med åtminstone den utveckling av EG som går att förutse. Sålunda kunde vi överväga åtminstone följande linjedragningar:

— Kärnan i Finlands neutralitet är att vi inte allierar oss utan håller det säkerhetspolitiska och försvarspolitiska beslutsfattandet i egna händer. Vår neutralitetspolitik strävar i första hand till att bevara denna ställning.

— När Finland deltar i internationellt samarbete och tar ställning till internationella konflikter strävar landet fortsättningsvis till att fungera enligt sina neutralitetsprinciper. Vi framträder sansat och uppbyggande. Vi söker hålla oss utanför konflikter mellan andra länder, speciellt stormakter, och upprätthålla goda relationer till alla länder. (Dessa principer gäller vår verksamhet såväl inom EG som utanför. I konflikter där EG utgör part är Finland naturligtvis solidariskt med Gemenskapen. I övriga krissituationer utom EG sammanjämkar Finland

sin egen neutralitetssträvan med EG:s koordinering. Finland kan delta i sådana fredsbevarande operationer eller militära interventioner som baserar sig på ett kollektivt säkerhetssystem som bygger på FN:s stadga eller ett eventuellt kommande europeiskt kollektivt säkerhetssystem. Det samma gäller vårt deltagande i sanktioner.)

Kommentar: Problemet med en linjedragning av detta slag är att EG eventuellt inte godkänner begränsningar ifråga om interventioner och sanktioner. Detta är frågor som framledes speciellt bör utredas.»

»Nästa vår har vi ännu inte förutsättningar
att besluta om medlemskap»

I slutet av oktober skrev jag till presidenten ett brev som bas för ett möte. Min egen inställning var i detta skede ännu helt öppen. Med mitt brev sökte jag påverka presidentens inställning. Under diskussionen hoppades jag bli klar över hans inställning i frågan. Jag skrev:

Integrationspolitiken finns på saklistan. Vid denna punkt avser jag redogöra för regeringens förberedelser inför diskussionen om EG-medlemskap. I detta sammanhang kunde vi — om Du så vill — i viss mån ventilerade våra alternativ. Om mina egna tankar helt kort.

Finland har, som det nu ser ut, en avgörande inverkan på hur EG:s utvidgning fortskrider. Om vi beslutar söka medlemskap måste Norge och Schweiz genast följa oss. (Den av Schweiz framförda avsikten hänger samman med deras taktik att driva igenom EES-avtalet och avser

tiden efter folkomröstningen om EES 6.12.1992.) I detta fall kunde en situation uppstå då en utvidgning av EG också för Sveriges och Österrikes del sannolikt sköts upp. Om vi skjuter på vårt avgörande kan Norge och Schweiz komma att göra lika.

Min bedömning för närvarande är att vi, inte ännu nästa vår, har förutsättningar att slutgiltigt besluta om medlemskap. Om så är fallet har vi två möjligheter.

För det första kan vi lämna in en ansökan utgående från att det först under förhandlingarna framgår om vi blir medlemmar eller inte. Å andra sidan kan vi skjuta upp vår ansökan och då antingen hinna med i Sveriges takt eller stanna i samma grupp som Norge och Schweiz. Det sistnämnda vore inget dåligt alternativ.

Jag diskuterade denna morgon med statsminister Aho och riksdagsgruppens ordförande Kääriäinen om partiets strategi i EG-frågan. Vi kom överens om att sträva till en organiserad behandling men tillsvidare inte ta ställning.»

President Koivisto var återhållsam i diskussionerna om EG-medlemskap. Hans grundtanke var densamma som min: för Finland hade det varit fördelaktigt om vi åtminstone tillsvidare kunnat fungera inom ramen för EES-avtalet. Jag fick den uppfattningen att han höll på att stanna för att lämna in en medlemsansökan.

»Kan vi av två alternativ välja ett tredje?«

I december 1991 fick jag för kommentar ett utkast till presidentens nyårstal som chefen för den politiska avdelningen Jaakko Blomberg uppgjort. Det var skrivet så att det utan vidare hade

tolkats så att en medlemsansökan borde lämnas in.

Ett sådant offentligt ställningstagande från presidentens sida skulle ha försvårat sakbehandlingen inom Centern. Å andra sidan tänkte jag att det vore bra att hålla frågan öppen för att kunna överväga allt som hänger samman med ett avgörande. Av denna orsak skrev jag den 16 december ett brev till presidenten och berättade om mina egna tankar.

Jag var då ännu mycket skeptiskt inställd till finländskt medlemskap. Jag hade bekantat mig med Maastrichtfördraget och tolkade det mycket bokstavligt. Utgående från detta trodde jag att EG skulle utvecklas till en sådan övernationell och centraliserad sammanslutning som Finland kunde ha svårt att ansluta sig till. Å andra sidan tvivlade jag på att vi i förhandlingar kunde få fram ett för oss fördelaktigt avtal.

Mitt ansvar för EG-avgörandet var stort. Jag visste att Centerns inställning berodde på mitt ställningstagande: om jag stödde en medlemsansökan, skulle inlämnandet sannolikt godkännas i partiet — om jag motsatte mig skulle medlemsansökan inte godkännas. Centerns inställning var igen avgörande med tanke på beslutsprocessen i regeringen.

Det brev jag sände till presidenten i mitten av december avspeglar väl mina tankegångar då:

»Mitt tredje ärende är omfattande och svårt. Jag har ännu inget slutgiltigt uttänkt färdigt förslag, men en del tankar som jag vill framlägga för Dig trots att de är ofullbordade.

Jag inspirerades av att Blomberg för kommentar gav mig de delar av Ditt nyårstal som han hade skisserat. Jag hade två allmänna kommentarer. Å ena sidan förde jag för övervägande fram att den text som gällde EG-medlemskap i detta skede skulle vara neutralare än i ut-

kastet. Å andra sidan önskade jag att ESK-andelen med fördel kunde vara mera omfattande och inriktad på Europas helhetsarkitektur.

Mina kommentarer byggde på vad jag allmänt tänker om EG-medlemskap för tillfället. Vi håller på att hamna i en vrå eller borde man säga ett rör ur vilket det inte finns någon bra väg ut. I detta läge har jag funderat om vi kunde göra som den förra filosofen och av två alternativ välja ett tredje.

Först ett par ord som bakgrund. Det förefaller som om den Europeiska Gemenskapen inte skulle ha någon helhetssyn på vår världsdels framtid utan som om den skulle se saker från sin egen trånga och egoistiska synvinkel. Kommissionen förbereder ett strategidokument som skissar en EG-utvidgning österut så att samtliga länder utom Ryssland blev medlemmar. Ukraina och Vitryssland nämns inte särskilt om jag kommer rätt ihåg. I dokumentet ges intrycket att medlemskapet för de nya demokratierna kunde bli av relativt snabbt. Enligt dokumentet kunde EFTA-länderna bli medlemmar snart sagt omedelbart.

EG:s strategiplan tillsammans med besluten vid Maastrichtmötet håller på att åstadkomma ett tryck som inte tycks lämna EFTA-länderna andra möjligheter än att söka medlemskap och det snabbt. De kan utsättas för påtryckning nu och även under förhandlingarna inför botet att lämnas till samma grupp som de tidigare socialistiska länderna. Min bedömning nu är att medlemskap åtminstone för Finlands del vore en ekonomiskt ofördelaktig lösning. För att ekvationen skulle gynna oss borde vi av EG få betydande eftergifter. Kunde sådana ses som sannolika när de nuvarande medlemsländerna

förefaller att vänta i första hand på sådana som delar bördan och ställer upp och betalar?

Ett annat problem som uppstått ur EG:s strategi hänger samman med de nya demokratierna. De skulle vilja bli medlemmar snabbt och på nästan vilka villkor som helst. EG lovar dem medlemskap bara de betar sig byfsat. Detta löfte förefaller oansvarigt. Det tar lång tid innan de kan vara mogna för EG-medlemskap. Under den tid detta tar blir deras behov av säkerhet och multilateralt europeiskt ekonomiskt samarbete i hög grad otillsett.

Ett tredje problem gäller Rysslands (och eventuellt också Ukrainas och Vitrysslands) ställning. Vilken blir helhetsituationen i Europa om EG utvecklas till en gemenskap som stänger ute nästan halva Europa? Vilket värde har västpolitikernas tal, om demokratiseringen av öst, inte leder till ett jämbördigt deltagande i det europeiska samarbetet, utan slutresultatet blir en isolering av åtminstone Ryssland? Talet om samarbete med Ryssland väger lätt om ryssarna trots allt som enda nation blir utanför den Europeiska Gemenskapen.

Om EG på rätt sätt kände sitt ansvar för hela Europa skulle den göra sitt val mellan två alternativ: antingen skulle EG utvecklas till en verkligt alleuropeisk arbetsorganisation eller vara en fast och begränsad gemenskap, som en del av Europa. Det senare alternativet skulle innebära att EES kunde vara ett långvarigt arrangemang som kanske även i framtiden kunde omfatta nya stater. Detta alternativ skulle kräva nya alleuropeiska strukturer för säkerhetspolitik och ekonomiskt samarbete. Det förefaller dock som om det inte inom EG skulle finnas någon helhetssyn på eller helhetsansvar för Euro-

pas framtid.

Även de senaste beskedet från Bryssel berättar att också Finland borde skynda sig att lämna in sin ansökan i februari/mars för att hinna med nästa tåg. I detta läge protesterar mitt sinne. Jag är åtminstone inte ännu beredd att nöja mig med denna åstramade tidtabell, fastän jag medger att den efteråt kan visa sig vara realistisk.

Å andra sidan vill jag fråga om vi av två alternativ kan välja ett tredje.

Finland är värdland för ESK:s följande uppföljningsmöte. Kunde våra krafter räcka till att få till stånd en rejäl diskussion om Europas arkitektur? Kunde något under vintern ske i Ryssland som kunde underlätta uppkomsten av en dylik diskussion?

Vi har redan inlett diskussionen om Europas arkitektur. Jag har framfört av Dig välsignade anföranden rörande detta. Mottagandet har visat på intresse men budskapet har ännu inte gått fram på allvar. Kanske kunde vi fortsätta på den här vägen till exempel enligt följande plan:

1. Du kunde — om Du finner det förnuftigt — i Ditt nyårstal framföra din oro för helhetssituationen i Europa och hänvisa till möjligheten att ta upp saken vid uppföljningsmötet. Budskapet skulle effektivt nå ESK-huvudstäderna.

2. Avsikten är att genomföra ESK-konsultationerna med de viktigaste länderna på ministernivå. Jag kunde i dessa diskussioner följa upp temat. Med EG-länderna avser vi oberoende av detta att diskutera vårt eventuella medlemskap. Diskussionerna skulle avslöja medlemslänternas uppfattningar om kommissionens strategidokumentplaner och skulle bringa ljus över vårt läge. Samma

tematik kunde tas upp också vid konsultationerna på tjänstemannanivå.

3. När uppföljningsmötet öppnas i slutet av mars kunde Du hålla ett hårt öppningsanförande som slog an tonen för mötet. Under mötets gång skulle det bli klart om det var möjligt att bruka ESK för att skapa en hållfast och hela Europa omfattande samarbetsarkitektur.

Den av mig ovan framförda tanken kan te sig som ett utslag av storhetsvansinne. Trots det skulle jag vilja försöka genomföra den. Jag tror på dess möjligheter av två skäl. För det första tar planen sikte på en rationell utveckling som gynnar alla i vår världsdel. För det andra har våra arkitekturtankar redan mött omfattande positivt gensvar.

Om den plan jag presenterat intresserar Dig är jag beredd att vidareutveckla den. Om vi vill pröva denna väg vore det skäl att söka lätta trycket ifråga om tidtabellen och hålla frågan om att ansöka medlemskap öppen.

Det ovan framförda är inte — som jag redan i början varnade för — något slutgiltigt uttänkt när det gäller argument eller förslag utan kräver ännu vidareutveckling. Trots det anser jag att det varit nödvändigt att skriva ner detta för Ditt övervägande.»

Den 6 januari skisserade jag ett nytt brev till presidenten. Till slut sände jag det i alla fall inte. Utkastet kompletterar min uppfattning om den argumentation som ännu sysselsatte mig under de första veckorna 1992:

»Jag har här på landet i lugn och ro funderat på det EG-avgörande som vi står inför. Detta brev är en fortsättning på vad jag skrev i mitt brev den 16.12. Jag kan kanske nu

prestera en litet mer analytisk text än då.

Att skriva en analytisk text i denna fråga är mycket svårt då själva frågan är så komplicerad och krånglig. Än svårare blir det för mig då jag intresserat mig för filosofi och historia.

Jag tyngs av att man i EG-debatten i Finland rätt långt glömt bort det som finns och som sker bakom vår östgräns. I detta läge har den ensidiga erfarenheten hos ledningen för den politiska avdelningen igen framkommit: de framställda utkastet till redogörelser har varit västligt begränsade. Inte heller det senaste utkastet är tillfredställande.

Grannen på andra sidan gränsen kommer att vara en stormakt som kämpar med oändliga svårigheter. Rysslands djupa ekonomiska problem kommer att fortsätta länge. Vad som helst kan ske i det politiska livet där. Den inre utvecklingen i Ryssland kan även komma att förändra det internationella läget, den kan leda till uppkomsten av ett nytt motsättningsförhållande med nya gränslinjer. Den nedrustning som äger rum i Mellaneuropa förflyttar, åtminstone relativt, tyngdpunkten till våra närområden. Rysslands återtag från Baltikum kan ytterligare öka trycket mot oss. Detta kan vi inte säga högt, men så ligger sakerna dock till.

Under dessa förhållanden borde vi kunna upprätthålla Rysslands förtroende för att Finland är dess vänligt sinnade granne och samarbetspartner. Vi borde på ett trovärdigt sätt bevara vår säkerhetspolitiska neutralitet. Vi borde kunna nå banbrytande lösningar i våra handelsrelationer och övrigt samarbete. Vi borde kunna hjälpa och stöda utvecklingen speciellt i våra närområden för att minska klyftan i levnadsstandard vid vår

gräns — nu är den djupare än på något annat håll vid Rysslands och hela OSS gränser.

En annan fråga som djupt oroar mig är själva EG:s kommande natur. För att nyttja formuleringen i Ditt nyårstal måste jag erkänna att jag inte kunnat klargöra min egen inställning till vilken inriktning våra strävanden bör ta.

Ur Maastrichtmötets resultat och tolkningarna av dem framgår att EG håller på att utvecklas till en ny typ av stormakt. Det förefaller uppenbart att EG med tiden får ett eget NATO-anknutet försvar som medlemsländerna får lov att delta i helt eller åtminstone till alla väsentliga delar. EMU betyder igen när den förverkligas att självständigheten för åtminstone de små länderna upphör. Kan en självständig nation finnas till utan eget nationalhushåll? Kan en »delstat» av Finlands typ vara något annat än periferi? En cyniker kan hävda att vi blir periferi i varje fall. Jag opponerar mig: om vi är en självständig nation har vi åtminstone **möjlighet** till ett gott självständigt liv.

Rent ut sagt har jag svårt att ge uttryck för en strävan att bli en del av en sådan Europeisk Gemenskap som uppstår, om trenderna i dagsläget slår in. Å andra sidan misstänker jag, ja jag finner det till och med troligt, att EG:s kurs förändras. Å andra sidan måste man fråga sig om vi har något alternativ i det Europa som håller på att uppstå.

Sedan gäller det frågans andra skede: tror vi oss kunna uppnå medlemsvillkor som tillfredställer oss själva om vi ger uttryck för vår strävan till medlemskap. Som jag redan i mitt föregående brev konstaterade: jag har svårt att tro att EG skulle acceptera ett avtal som för oss som

helhet vore **ekonomiskt fördelaktigt**. Industrins fördelar skulle knappast motsvara de förluster som uppstod i öst-handeln. Som det nu ser ut skulle vi som medlem vara en betydande nettobetalarare för EG.

Hur skulle då EG-Finlands ställning te sig i den helhet som är det nya Europa? Om EG utvecklas, enligt nu skissade riktlinjer, skulle vårt säkerhetspolitiska beslutsfattande åtminstone till väsentliga delar flyttas till Bryssel, där man inte känner Ryssland speciellt mycket och där man inte skulle bry sig mycket om Finlands ställning. Vi skulle inte ha möjlighet till självständiga handelspolitiska arrangemang med Ryssland; även denna fråga skulle avgöras i Bryssel. Det samma kunde komma att ske med samarbete av bidragstyp. Våra frågor skulle avgöras på annat håll men vi skulle kanske i rätt hög utsträckning ensamma få svara för de problem som kan uppstå i samband med utvecklingen i vårt östra grannland.

Det ovan antecknade kan te sig synnerligen pessimistiskt. På basen av vad vi nu vet håller jag det jag framfört för realistiskt men jag medger att EG:s utvecklingskurs kan förändras till det bättre. Därtill måste vi fråga oss om vi likväl har något alternativ — eller: har vi överhuvud något bra eller ens tillfredställande alternativ. Ur detta framkom min fråga, kan vi av två alternativ välja ett tredje. Det kan naturligtvis inte uttryckligen bli fråga om ett tredje alternativ utan om att försöka förändra hela konstellationen så att den blir gynnsammare för oss.

Först om tidtabellen. Då läget är svårt borde så mycket tid som möjligt reserveras för att fatta beslut.

Nu trugar man på oss februari. Den tidpunkten kan inte vara avgörande. Frågan gäller EG:s politiska vilja.

Om EG så vill hinner vi med i samma tidtabell som Österrike och Sverige om vår ansökan är inlämnad före toppmötet i Lissabon. Om EG inte vill kan de fördröja behandlingen av vår avis och droppa oss även om vi söker redan i februari.

En långsammare tidtabell skulle ge oss möjlighet till en grundlig behandling av ärendet. Redan under de närmaste månaderna kan något ske som kan påverka vårt beslut. Under denna tid kunde vi föra förhandsdiskussioner med centrala EG-länder och klargöra frågor som hänger samman med en ansökan. Samtidigt kunde vi söka inverka på att vi inte blir efter »tåget». Tidsmässigt sammanfaller detta med förberedelserna för ESK-uppföljningsmötet och själva mötets öppnande — i detta sammanhang kunde vi sätta igång diskussion om helhetsarkitekturen i Europa. Och till sist: Centern behöver tid för att slå fast sin egen inställning.

För egen del har jag ännu inte förmått besluta om jag stöder inlämnande av en medlemsansökan eller inte. På mina överväganden inverkar även det sätt på vilket övriga EFTA-länder uppträder.»

Ur brevet och brevutkastet framgår hur svår jag upplevde frågan.

Tanken på ett »tredje alternativ» rönt inte gensvar. Å andra sidan höll det på att bli allt mer uppenbart att ett avgörande i någon riktning måste fattas under början av året.

Ut i Europa och landskapen för att få klarhet i medlemskapsfrågan

Jag satte mig i rörelse i två riktningar.

Jag föreslog för Esko Aho att vi för centerfolket och andra intresserade skulle arrangera möten i de olika landskapen för att redogöra för medlemskapsfrågan och höra fältets synpunkter. Serien av möten i landskapen skulle visa om medlemskapsprojektet gick att genomföra om vi stannade för det.

EG-möten hölls i landskapen och de var nyttiga.

Under de första mötena med fältet hade jag ännu inte tagit ställning. När deltagarna till största delen var motståndare blev diskussionerna »sneda»: jag blev tvungen att korrigera de felaktiga uppfattningar som framfördes. Av denna orsak fick många en bild av att jag i själva verket redan hade tagit ställning för att lämna in en medlemsansökan.

Vid de första mötena fick jag nyttig kunskap om hur människor ställde sig till frågan. Synpunkterna hjälpte oss att formulera randvillkoren för en ansökan. När min uppfattning under mötesrundans gång klarnade till förmån för en ansökan kunde jag motivera detta vid de sista mötena.

Mitt andra viktiga projekt riktade sig mot EG: jag började utreda medlemskapsfrågan med EG-ländernas utrikesministrar och medlemmarna i kommissionen. Samman med denna diskussionsrunda hängde även förberedelserna för ESK-uppföljningsmötet och -toppmötet.

Utredningen av medlemsländernas och kommissionens uppfattningar var nödvändig då jag ännu i slutet av föregående år varit återhållsam när det gällde att diskutera vårt medlemskapsprojekt, också på detta sätt hade jag säkrat uppkomsten av EES-avtalet.

I två frågor sökte jag speciellt få klarhet. Å ena sidan ville jag

veta hur EG skulle utvecklas i framtiden: skulle gemenskapen bli den övernationella och centraliserade sammanslutning som såg ut att vara målet för Maastrichtavtalet. Å andra sidan ville jag utreda om vi kunde uppnå för oss tillfredställande villkor för medlemskap speciellt ifråga om utrikes- och säkerhetspolitiken samt lantbruks- och regionpolitiken.

Vid varje överläggning förde jag fram de specialfrågor som hänger samman med Finlands medlemskap.

Jag berättade om Finlands utrikes- och säkerhetspolitik på dethär sättet:

»I Nordeuropa var läget stabilt under det kalla kriget, delvis beroende på att två neutrala länder, Sverige och Finland, låg nära de för Sovjetunionen strategiskt viktiga Murmansk och Leningrad. I det nya Europa finns istället för Sovjetunionen Ryssland, för vars säkerhet Murmansk och Leningrad är åtminstone lika viktiga som de var för Sovjetunionen. Under den framtid vi kan överblicka vore det för alla klokast att Sverige och Finland bevarade sin neutralitet.

Vi utesluter dock inte möjligheten att vi senare skulle delta även i militärt samarbete, till och med som medlem i NATO. Vid inträdet i EG skulle vi dock vilja bevara vår neutralitet vars kärna är militär alliansfrihet och ett självständigt försvar.»

När det gällde lantbruks- och regionpolitiken var det viktigt att få kollegerna att förstå hur olika Finland är jämfört med de nuvarande medlemsländerna.

Jag beskrev saken genom att framhålla att EG:s yta skulle växa med 50 procent om alla nordiska EFTA-länder blev medlemmar. För första gången skulle med finnas glest bebyggda, kalla, till och med arktiska områden. Odlingstiden i Finland är kort, en månad kortare än i Danmark som är det nordligaste av de nuvarande medlemsländerna. Då EG:s nuvarande region- och lantbrukspolitik har utvecklats med tanke på förhållandet i

Mellan- och Sydeuropa borde de nu kompletteras när länder av en ny typ förhandlar om medlemskap.

Jag sade klart ut att Finland inte kan ansluta sig till Gemenskapen om våra speciella förhållanden inte beaktas tillräckligt. Jag anmärkte att vi endast förutsätter att EG:s egna principer och mål förverkligas också i Finland.

Jag inledde överläggningarna med mina kolleger den 9 januari 1992 då jag i London med utrikesminister Douglas Hurd genomförde politiska konsultationer mellan Finland och EG. I det sammanhanget diskuterade vi också ett eventuellt finländskt EG-medlemskap.

Under de några veckor som följde träffade jag samtliga EGländers utrikesministrar utom Italiens Giovanni de Michelis som var upptagen med en brådskande valkampanj. Därtill träffade jag många kommissionsmedlemmar.

Speciellt givande var den diskussion jag förde med EG:s dåvarande utrikeskommissionär Frans Andriessen vid ESK:s utrikesministermöte i Prag i slutet av januari.

Andriessen tolkade Maastricht-avtalet på ett annat sätt än många andra. Han betonade att man nu första gången i EG:s historia godkände att medlemsländerna i synnerligen centrala frågor kan ha sinsemellan olika ställning. Han hänvisade speciellt till förbehållen ifråga om EMU och den sociala dimensionen. Andriessen förutspådde att EG i framtiden differentieras, vilket underlättar medlemskap för sådana länder som Finland.

Andriessen sade sig tro att det inte kommer att bli fråga om oövervinliga problem när det gäller utrikes- och säkerhetspolitiken.

I detta avseende var de svar jag fick olika: medlemsländerna tolkade Maastrichtavtalet olika. Min slutsats var dock att Finland som medlem kunde bevara neutraliteten så som vi själva bland annat i redogörelsen till riksdagen definierat den.

Andriessen sade sig vara övertygad om att Finlands speciella förhållanden beaktas på ett för oss tillfredställande sätt i förhandlingarna om lantbruk och regionpolitik — så har även tidigare alltid gjorts då EG utvidgats. Efter vårt möte talade han redan i offentligheten om Finlands »arktiska lantbruk». Även de övriga diskussioner jag förde bekräftade samma uppfattning.

I ett brev till presidenten i mitten av februari 1992 bedömde jag läget såhär:

»När det gäller förhandlingarna om lantbruk och regionpolitik verkar det som om vi kunde nå ett tillfrdstillande resultat, men förhandlingarna blir ytterligt svåra. För Finlands del handlar det om mycket stora ekonomiska värden. Ett fortsatt lantbruk kan tryggas och en livskraftig landsbygd bevaras endast ifall vi lyckas väl i förhandlingarna»

Med mitt brev sände jag presidenten en kopia av min artikel publicerad i Maaseudun Tulevaisuus.

»Det är förnuftigt att söka medlemskap»

Artikeln i Maaseudun Tulevaisuus var en del av den aktivitet genom vilken jag — sedan jag själv blivit övertygad om saken — sökte förvissa tvivlarna om att det var skäl att söka medlemskap. I Maaseudun Tulevaisuus motiverade jag min uppfattning framförallt ur lantbrukets synvinkel. Jag utgick dock från allmänna synpunkter på vårt medlemskap:

»Om ett par veckor måste Finland avgöra om vi skall söka medlemskap i den Europeiska Gemenskapen. Ännu för ett år sedan föreföll det möjligt att vi kunde

leva länge som en del av det Europeiska Ekonomiska Samarbetsområdet (EES) och skjuta på frågan om medlemskap. Till följd av den internationella utvecklingen måste vi emellertid ta ställning till medlemskap nu. Väsentligt är att EG ser ut att utvidgas överraskande snabbt även i riktning mot östra Mellaneuropa.

Inlämnandet av en medlemsansökan förutsätter att vi tror på möjligheten att uppnå ett för Finland acceptabelt förhandlingsresultat. Detta skulle dock inte innebära en uppbindning till medlemskap då först förhandlingarna visar om det är möjligt att nå ett avtal. Om ett avtal blev av skulle det arrangeras en folkomröstning. I riksdagen skulle ett godkännande kräva åtminstone två tredjedels majoritet.

Den Europeiska Gemenskapen är en ny typ av mellanstatlig samarbetsorganisation. Största delen av medlemsstaternas ärenden besluts fortfarande i nationella regeringar och parlament, men i en del frågor fattas besluten på gemenskapens nivå. Den generella principen i gemenskapen är att varje beslut fattas så nära människorna som möjligt. I enlighet med detta sköts endast de ärenden på gemenskapens nivå vars natur förutsätter detta.

Betydelsefulla beslut om gemenskapens utveckling förutsätter enstämmighet. I gemensamt överenskomna frågor kan beslut fattas genom majoritetsbeslut eller med kvalificerad majoritet. Om Finland, Sverige och Österrike blev EG-medlemmar skulle Finland, enligt nuvarande regler, ha en av kommissionens 20 platser och en av ministerrådets 15 platser. I parlamentet skulle Finland ha fler platser än vår befolkningmängd förutsätter. Parlamentets betydelse i EG är dock ringa.

Finlands medlemskap i EG skulle innebära att vi fick mer inflytande över frågor som rör oss själv. Samtidigt skulle möjligheterna till självständigt agerande i någon mån begränsas. En utveckling i denna riktning är i dagens läge ofrånkomlig: problemen är allt mer internationella, vilket innebär att lösningarna kräver ett växande internationellt samarbete.

En del tror att EG utvecklas till »Europas Förenade Stater» vilket skulle innebära att medlemsländerna blev dess delstater. Så trodde också jag ännu för några år sedan.

Nu har min uppfattning förändrats: EG utvecklas uppenbarligen så att den blir en omfattande och förhållandevis lös gemenskap.

Om Finland ansluter sig till EG är vi med och beslutar om gemenskapens framtid. Medlemskap förutsätter godkännande av EG:s allmänna mål, men när det gäller utvecklingen av gemenskapen förutsätts enhällighet. Maastricht-mötet visar vad som sker om enighet inte uppnås: olikhet accepteras.»

Ifråga om utrikes-, säkerhets- och försvarspolitiken konstaterade jag att kärnfrågan gäller om Finland som EG-medlem kan bevara sin neutralitet dvs bestå som ett land utanför militära allianser och med ett självständigt försvar. Jag anmärkte att enligt beslutet vid mötet i Maastricht, en EG-medlem kan vara neutral, men att det först under förhandlingarna om medlemskap kan klargöras om EG håller på att utvecklas också till en militär union, och om så är fallet, om länder som Finland och Sverige, trots det kan bevara sin neutralitet. Jag betonade att för Finland bevarandet av neutraliteten utgör ett randvillkor.

På basen av förefintliga uppgifter konstaterade jag att det var

mycket svårt att avgöra om medlemskap i den Europeiska Gemenskapen var en ekonomiskt fördelaktig lösning för Finland. För industrin skulle ett finländskt medlemskap innebära såväl för- som nackdelar. En exakt beräkning av dessa är ytterligt svår. Fördelarna skulle antagligen vara större än nackdelarna. Sålunda skulle lantbruksavtalet bli avgörande med tanke på de ekonomiskt fördelaktiga med ett finländskt medlemskap:

»Till de ekonomiska nackdelarna med ett medlemskap måste man räkna Finlands medlems- och fondavgifter till EG. Med nuvarande beräkningsgrunder har de beräknats stiga till över 6 miljarder mark. Men detta skulle inte vara den verkliga penningströmmen mellan Finland och EG. Den skulle avgöras i förhandlingar, som skulle bringa klarhet i, hur mycket pengar från EG, vi skulle få, för att finansiera vårt lantbruk och vår regionpolitik.

Såväl EG-motståndarna som de ivriga tillskyndarna har förklarat, att Finland inte kan få några eftergifter från EG, utan vi skulle bli tvungna att svälja EG som sådan, med hull och hår. Detta är en felaktig inställning och ett felaktigt påstående. Hittills har var och en kandidats speciella förhållanden beaktats och EG:s gemensamma politik har vid behov förändrats. Därtill har de nya medlemmarna fått långa övergångsperioder.»

Jag konstaterade att en tröskelfråga är, att den konkurrensnackdel, som det kalla klimatet och övriga naturförhållanden förorsakar oss, kompenseras genom gemensamma åtgärder från EG:s och Finlands sida. Därtill skulle vi behöva långa övergångstider samt EG-stöd för förändringar i produktionsinrikt-

ning och gårdsstruktur.

Medlemskap kunde även innebära fördelar för det finländska lantbruket:

»Medlemskap i EG skulle innebära att vi fick lov att minska den typ av produktion som har den svagaste konkurrenskraften. Men på motsvarande sätt skulle exportmöjligheter öppnas, när det gäller våra mest konkurrenskraftiga produkter, såsom kreatursskötseln baserad på gräsodling. Om vi kan åstadkomma ett avtal, som tryggar vårt lantbruks konkurrensförmåga, kan medlemskapet komma att erbjuda positiva framtidsutsikter för vårt lantbruk.

Trumfen för Finlands lantbruk nu och i framtiden är vår naturenliga produktion och renheten hos de livsmedel vi producerar. Lantbruket förorsakar i många länder omfattande miljöproblem som inom kort måste åtgärdas. I en del länder i Europa finns till exempel för mycket kreatur vilket leder till allvarliga miljöproblem.

Det är nödvändigt att åstadkomma internationella avtal som främjar en för naturen hållbar lantbruksproduktion och förbättrar kvaliteten på livsmedlen. Sålunda minskar trycket mot vårt lantbruk och vår konkurrenskraft förbättras. Finland kommer att vara aktivt när det gäller att eftersträva detta.»

Som en betydande fördel med finländskt EG-medlemskap räknade jag, att det skulle innebära, att vi kom ifrån våra nationella lantbrukskonflikter. Om vi söker medlemskap skulle det ligga i samtliga finländares intresse att åstadkomma ett så bra lantbruksavtal som möjligt:

»Som medlem fick vi i varje fall lov att betala medlems- och fondavgifter. I förhandlingarna borde vi få så mycket EG-medel som möjligt till vårt eget lantbruk och vår regionpolitik. Därtill skulle det ligga i samtliga finländares intresse att vi i framtiden kunde hålla oss med en så stor lantbruksproduktion som möjligt. Priserna skulle vara desamma och finansieringen skulle komma via EG:s lantbrukspolitik. På det nationella planet skulle vi behöva relativt små lantbruksanslag och de kunde komma att upplevas som förmånliga nationellt sett.

Efter långa överväganden har jag kommit fram till att ett finländskt medlemskap i EG också för lantbruket kunde vara ett bättre alternativ än att lämna sig utanför. Detta skulle naturligtvis förutsätta att vi lyckas väl i medlemskapsförhandlingarna.

Det vore enligt min mening förhastat och onödigt riskfyllt om vi nu slängde igen EG-dörren. Då skulle Österrike och Sverige förhandla fram den modell, i enlighet med vilken, ett nordligt, neutralt EFTA-land kunde bli med. Vi skulle knappast senare få ett bättre avtal, speciellt som nästa omgång kan komma att omfatta länder från östra Mellaneuropa med helt andra lantbruksintressen än vi.

Nu vore det för lantbruket klokt att utreda villkoren för medlemskap. Om vi gör på det sättet kan vi om ett par år jämföra två alternativ och välja det bättre.»

Den sista februari 1992 höll Centerns partidelegation och riksdagsgrupp ett gemensamt möte vid vilket förslaget om att lämna in medlemsansökan godkändes med klar majoritet. Efter att ha hört debatten i frågan motiverade jag i mitt anförande avgörandet såhär:

»Som ni alla vet har jag förhållit mig mycket tveksamt till finländskt medlemskap i den Europeiska Gemenskapen. Ännu vid årsskiftet var min inställning öppen och jag förhöll mig mycket reserverat till att lämna in en ansökan. Då tänkte jag att vi befann oss i ett läge då vi ännu inte behöver fatta ett avgörande. Jag tänkte att vi tillsvidare kan leva inom ramen för EES-avtalet. Å andra sidan var jag tveksam till möjligheten att nå ett för Finland fördelaktigt medlemsavtal. För det tredje var jag mycket medveten om att det bland Centerns medlemmar finns många EG-motståndare.

Under de två senaste månaderna har jag deltagit i tio av partiet ordnade landskapsmöten om EG-frågan. Under samma veckor har jag träffat många utrikesministrar från EG-länderna och representanter för EG-kommissionen samt representanter för andra europeiska länder. Vid dessa möten och i samband med dessa kontakter har min inställning mognat.

För det första har jag under diskussionerna med EG-ländernas utrikesministrar, EG-kommissionens företrädare och representanter för övriga utländska makter kommit fram till att integrationen i Europa framskrider snabbare än jag ännu nyligen bedömde. Inom EG finns som känt två motsatta strävanden: å ena sidan en strävan att fördjupa gemenskapen och å andra sidan en strävan att utvidga EG. Under dessa diskussioner har jag kommit fram till att EG kommer att utvidgas överraskande snabbt också i riktning mot östra Mellaneuropa. Detta kommer sannolikt att innebära att EG kommer att differentieras internt. Då jag stannat för denna bedömning har jag dragit slutsatsen att EG utvidgas på ett sätt som inte lämnar rum för Finland

utanför. Å andra sidan innebär sättet på vilket EG utvidgas att det blir lättare att vara innanför.

En annan fråga som jag sökt utreda under de senaste veckorna gäller vilket slags medlemsavtal vi har möjlighet att uppnå. Jag har diskuterat vår neutralitet och möjligheterna att bevara neutraliteten om vi blir EG-medlem. I de förda diskussionerna har det framgått att detta troligtvis är möjligt då vi definierar neutraliteten så som gjorts i meddelandet och vi utgår från att frågan gäller den politik vi bedriver i dagens läge och inom den framtid vi kan överblicka. Ingen av oss vet hur Europa på längre sikt kommer att utvecklas och vilken vår ställning då är. Men nu och inom den överblickbara framtiden är det viktigt för oss att bevara vår neutralitet och möjligheter till detta tycks finnas.

Å andra sidan har jag sökt utreda den ekonomiska sidan av en medlemsansökan. Jag har sökt få klarhet i om vi skulle ha möjligheter att uppnå ett sådant förhandlingsresultat att det vore ekonomiskt förnuftigt att ansluta oss till den Europeiska Gemenskapen. Även i detta avseende har utredningen gett positivt resultat. Då Finland har speciella problem som måste klaras upp i medlemskapsförhandlingarna har det visat sig att dessa problem har mötts med förståelse och diskussionsparterna har bedömt det så att det är möjligt att nå ett acceptabelt resultat. Huvudfrågan när det gäller den ekonomiska sidan gäller lantbrukets och livsmedelssektorns ställning. Enligt min uppfattning kan man på mycket goda grunder säga att endast ett sådant medlemsavtal som är förmånligt för lantbruket kan vara förmånligt för Finland.

Debatten om lantbruket har varit mycket färgstark.

För egen del har jag sökt reda ut förefintliga alternativ och kommit fram till att vi inte just nu kan bedöma om det för lantbruket vore fördelaktigare om Finland är EG-medlem eller inte. Många som deltagit i debatten har varit säkra på saken och fört fram sina synpunkter. Min uppfattning är att tillräckliga grunder inte föreligger för sådana ställningstaganden. Vi vet ännu inte vilken ställning lantbruket skulle ha om Finland inte vore EG-medlem, för att inte tala om att vi inte vet vilket slags medlemsavtal vi för lantbrukets del kunde uppnå. Detta kan utredas endast genom förhandlingar.

Utöver den möjlighet till ett för oss acceptabelt medlemsavtal som framkommit på EG-håll har den allmänna opinionen inom Centerns medlemskår så småningom stannat för att det kanske under dessa förhållanden vore klokt att lämna in en medlemsansökan.

Sålunda har jag sammanfattningsvis kommit fram till att en ansökan bör lämnas in. Dock är det naturligtvis skäl att betona att vi först i förhandlingarna får klarhet i om vi kan nå ett sådant resultat som vi kan acceptera. Nu är det fråga om att ansöka. Senare blir det klart om ett avtal kan nås och om det blir godkänt i Finland.»

Jag konstaterade att diskussionen visat att också de, som nu motsätter sig en ansökan, hyser uppfattningen, att Finland någon gång i framtiden söker EG-medlemskap; enligt dem borde man inte förivra sig, utan att vänta och se för att inte senare behöva ångra sig. Jag svarade dem:

»Även jag anser att man bör vänta och se för att inte behöva ångra sig. Men det innebär att det är klokare att se efter vad ett EG-medlemskap kunde bjuda oss, för

att kunna jämföra det med alternativet att inte bli medlem. Idag vet vi ännu inte vilket alternativ som är bättre. Genom att söka ger vi oss själva två alternativ av välja emellan. Det skulle alltså nu vara förhastat att stänga EG-dörren. Nu bjuder statsmannavisdom att söka medlemskap, förhandla och sedan välja mellan två alternativ.»

När vi behandlade medlemsfrågan fick vi även lov att diskutera Finlands neutralitet.

Många utgick från att Finland skulle tvingas avstå från sin neutralitet för att kunna bli EG-medlem. Jag hörde till dem som ville bevara neutraliteten också i ett läge då vi skulle vara EG-medlem.

I den redogörelse som gavs till riksdagen vid årsskiftet definierades Finland som ett neutralt land. Kärnan i neutraliteten i det nya Europa är militär alliansfrihet och ett självständigt för svar. Redan i detta skede krävde Pertti Salolainen och Ole Norrback att Finland avstår från neutralitetsbegreppet i definitionen av landets ställning och politik.

Vid behandlingen av meddelandet om medlemsansökan i februari dök denna fråga överraskande upp på nytt.

När jag i januari och februari mött EG-representanter hade jag fått omfattande förståelse för Finlands neutralitet så som den definierats i redogörelsen. Trots detta ploppade en märklig offentlig neutralitetsdebatt upp i hemlandet och frågan måste på nytt klaras upp när meddelandet till riksdagen slogs fast. Även nu var det Pertti Salolainen och Ole Norrback som ivrigast grep sig an frågan.

»Finlands neutralitet är mycket äldre än det kalla kriget»

För mig har frågan om att bevara och stärka Finlands neutralitet alltid varit viktig.

I mina böcker »On totuuden aika» (Tid för sanning) har jag berättat om hur det var att förverkliga finländsk neutralitetspolitik i det gamla Europa.⁴

Vid den tid i början av 1970-talet då jag kom med i den politiska verksamheten hade Finland svårt att få sin neutralitet godkänd och erkänd av Sovjetunionen.

Mina resonemang kring neutralitetsfrågan inledde jag redan innan jag blev utrikesminister. I den positionen sökte jag för egen del vidareutveckla vårt lands neutralitetspolitik. Och när brådskan i det politiska livet emellan åtminskade, skrev jag min doktorsavhandling om Finlands utrikespolitiska doktrin.⁵

I min doktorsavhandling beskrev jag Finlands neutralitetspolitik sådan den var strax innan upplösningen av Sovjetunionen och uppkomsten av det nya Europa. I den meningen förlorade min doktorsavhandling sin aktualitet. För mig hade den emellertid stor praktisk nytta när jag som utrikesminister fick lov att söka Finlands plats och linje i denna i grunden förändrade verksamhetsmiljö.

När tudelningen bröts ner i Europa förlorade vi merparten av de landmärken som vi tidigare orienterat efter. I detta läge tänkte många finländare att neutraliteten och neutralitetspolitiken hade mist sina betydelser. Man frågade sig i relation till vad Finland nu är neutralt. Frågan visade att den som frågade tänkte i termer av det gamla Europa; Finlands neutralitet är som känt av mycket äldre ursprung än det kalla kriget och Europas tudelning.

Finlands neutralitet i det nya Europa.

I det nya Europa hade Finland under alla omständigheter ett behov av att nydefiniera sin egen ställning och politik. I praktiken knöts emellertid diskussionen om framtiden för Finlands neutralitet till frågan om Finlands eventuella medlemskap i den Europeiska Gemenskapen. Jag gav mitt eget bidrag till den här debatten i ett tal inför Paasikivisamfundens delegation i Rovaniemi den 4 september 1991. I min framställning kartlade jag de frågor som ett neutralt land måste beakta när det överväger medlemskap.

Först redogjorde jag i talet för Österrikes och Sveriges inställning till sin neutralitet:

»Österrike innefattade i sin ansökan en reservation för bestående neutralitet. Sverige förde inte fram någon reservation men i en deklaration från regeringen inför riksdagen den 14.6.1991 framhölls att alliansfrihet under fredstid utgör kärnan i Sveriges neutralitet och att detta enligt Sveriges uppfattning går att förena med EG-medlemskap.

I sitt utlåtande den 31.7. om Österrikes medlemsansökan finner EG-kommissionen det möjligt för Österrike att bli medlem men konstaterar att landets bestående neutralitet som bygger på internationell rätt utgör ett problem. Enligt kommissionen måste denna fråga redas ut i förhandlingarna om medlemskap, för att avgöra hur Österrikes neutralitet kan förenas med de skyldigheter EG-medlemskapet medför.»

Jag konstaterade att vi ännu inte kan veta om och hur neutraliteten kan förenas med medlemskap då förhandlingarna ännu

inte ens inletts. Däremot fann jag det möjligt att se de frågor, inom ramen för en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik, i samband med vilka ett neutralt land som EG-medlem ställs på prov:

»Först har vi gemensamma utrikespolitiska ställningstaganden. Denna del av EG:s utrikespolitiska samarbete vållar knappast de neutrala länderna problem. Medlemsländerna har möjlighet även till egen profilering bara de är solidariska med övriga medlemsländer.

För det andra har vi sanktioner. Ett centralt medel för att förverkliga EG:s egna politiska mål är ekonomiska och andra sanktioner. Ett neutralt land som överväger medlemskap måste själv klargöra om det går att förverkliga deltagande i dylika sanktioner inom ramarna för den egna neutralitetspolitiken.

En tredje utmaning är de militära interventionerna. Inom EG har man diskuterat om gemenskapen borde ha gemensamma interventionsstyrkor, med vilka EG kunde gripa in i konflikter och kriser utanför sitt eget område. — Ett neutralt land tvingas överväga om det kan delta i beslut om bruk av sådana interventionsstyrkor och kanske även själv delta i dem.

Den fjärde frågan gäller den gemensamma säkerhets- och försvarspolitik. — Kärnan i neutraliteten ligger i att landet ifråga inte tillhör någon militär allians och att det håller besluten om sitt eget försvar i egna händer. Ett neutralt land som överväger EG-medlemskap måste bedöma om det vid medlemskap går att trygga denna försvarspolitiska självständighet.»

Min egen utgångspunkt var att Finland även som medlem bör bevara sin neutralitet. Jag trödde att det skulle föreligga en bred enstämmighet om detta i Finland.

Samma dag som jag i Rovaniemi talade för Finlands neutralitet, publicerades i Salon Seudun Sanomat ett uttalande av den tidigare utrikesministern, ordföranden för riksdagens utrikesutskott Pertti Paasio, enligt vilket Finland borde överge neutralitetsbegreppet och liksom Sverige tala om alliansfrihet. Paasio sade att »alliansfrihet kanske håller på att bli ett exaktare uttryck än neutralitet, då det inte finns parter, i relation till vilka neutraliteten kunde definieras». Även Paasio tänkte alltså i termer av det gamla Europa.

Trots att försök gjordes att på allt sätt tydliggöra neutralitetsbegreppet kom denna argumentation som Paasio lagt fram ständigt upp i den offentliga debatten. Den tog även Pertti Salolainen och Ole Norrback fasta på när de igen i samband med regeringens meddelande till riksdagen började gräla om neutraliteten.

Jag skrev då ett brev om saken till president Koivisto:

»Jag har varit överraskad över att det i offentligheten uppstått debatt om Finlands neutralitet. I samband med redogörelsen förekom inte någon debatt av den här typen. Vi har kommit överens med statsministern om att hålla fast vid redogörelsens formuleringar.

Jag ser inga skäl för att Finland skulle avstå från neutralitetsbegreppet. Det utgår ju från internationell rätt och rör krigs- eller krislägen: neutralt är ett land som står utanför krig eller andra konflikter mellan andra länder. Med neutralitetspolitik avses sådan fredstida politik som möjliggör neutralitet i krigs- eller kristid. Kärnan i denna neutralitetspolitik ligger i alliansfrihet och ett själv-

ständigt försvar. Till neutralitetspolitiken hör alltså även annat än alliansfrihet: till den hör all sådan internationell verksamhet som tar sikte på att förhindra att landet råkar i ett krigs- eller krisläge. I Finlands fall innebär detta framför allt främjande av stabilitet och säkerhet i Nordeuropa. I vardagligt tal är emellertid neutralitet ofta synonymt med alliansfrihet.

I redogörelsen om EG-medlemskap konstaterade regeringen att kärnan i Finlands neutralitet accentueras i det nya Europa — alliansfrihet och ett självständigt försvar. Denna definition tar fram det centrala i vår neutralitet och pekar på dess ursprungliga kärna, neutralitetens säkerhetspolitiska sida. Definierad på detta sätt är neutraliteten aktuell politik även i det nya Europa.

Jag kan inte förstå att Finland inte fortsättningsvis kunde vara ett neutralt land. Begreppsmässigt finns fortsättningsvis goda grunder för att bruka neutralitetsbegreppet. För Finlands folk är neutraliteten en viktig fråga. Utomlands upplevs Finlands neutralitet positivt och bevarandet av den betonar kontinuiteten i vår politik. För den Europeiska Gemenskapen tycks begreppet neutralitet inte vara något problem när vi definierar den på det sätt som tidigare framförts.

Genom att hänvisa till neutraliteten kan vi på bästa sätt sköta de specialproblem som rör relationerna till Ryssland. På tjänstemannaplanet inom utrikesministeriet har man även funderat på ett annat alternativ: vi avstår från neutraliteten och försöker i medlemsavtalet få in reservationer med tanke på Ryssland. Det senare alternativet är enligt min uppfattning på allt sätt klart sämre.

Den offentliga debatt som Norrback och Salolainen

inspirerat är enligt min uppfattning skadlig. Den betonar neutraliteten i onödan. Den väcker oro bland medborgarna. Den väcker frågor inom EG och kan tänkas leda till ett hårdare grepp från EG:s sida i förhandlingarna när säkerheten diskuteras.»

Svårigheter i samarbetet med Mauno Koivisto

I mars 1993 råkade jag överaskande i konflikt med president Mauno Koivisto. Fram till dess hade vårt samarbete förlöpt väl. Orsaken till problemen var olika uppfattningar om skötseln av EG-frågan och speciellt frågan om hur Finlands neutralitet definieras.

Jag hade för avsikt att hålla ett säkerhetspolitiskt anförande i Stockholm den 12 mars. Jag kunde sända mitt föredrag till presidenten för eventuella kommentarer först dagen innan. När presidenten fått utkastet till mitt tal, bad han mig ringa honom.

Då jag fått tag på presidenten ursäktade jag mig först för att jag på grund av brådskande ärenden sänt honom utkastet i ett mycket sent skede. Koivisto började med att i kritisk ton säga att jag veterligen sökt skaffa mig allt mer att göra med anknytning till EG-förhandlingarna. Ett annat tema för kritik var att jag skulle ha kritiserat Sverige för att landet avstått från sin neutralitet. Ifråga om texten till talet lade han inte fram några detaljerade kommentarer utan uppmanade mig att slipa talet tillsammans med tjänstemännen vid mitt ministerium och kanslichef Jaakko Kalela.

Jag sände ännu samma dag presidenten den slutliga versionen av talet som gjorts upp i enlighet med hans anvisningar. Jag konstaterade i följebrevet att de centrala punkterna, till och med formuleringarna, var desamma som i Sveriges ståndpunkter under den senaste tiden. Jag bifogade fotostatskopior av

statsminister Bildts och försvarsminister Björcks uttalanden nyligen.

Därtill återkom jag till de två frågor som han nämnt i telefon:

»Jag har försökt reda ut om jag någonstans sagt att Sverige gjort fel i att avstå från sin neutralitet. Jag är hela tiden tvungen att ge uttalanden och bevilja intervjuer, så fel kan naturligtvis inträffa. Jag har dock inte hittat något sådant uttalande. Den kraftigaste formuleringen fann jag i bifogade intervju, som jag fick lov att bevilja i en direkt tv-sändning. Svaret var detsamma som mina svar i andra sammanhang. När jag försvarat och motiverat formuleringarna i regeringens redogörelse och meddelande har jag ofta fått frågan varför Sverige då avstått från neutralitetsbegreppet. Jag har svarat: jag vet inte, jag förstår inte och jag undrar varför. Jag har inte riktigt kunnat hitta på något annat svar. Nu talar representanterna för Sverige igen om neutralitet, vilket framgår av bilagorna till detta brev.

När det gäller skötseln av EG-förhandlingarna har min utgångspunkt varit att varje minister handlar inom ramen för sitt ämbetsuppdrag. Det förefaller även vara den allmänna utgångspunkten i regeringen. Denna princip leder emellertid inte entydigt fram till någon slutsats ifråga om hur arbetsfördelningen i praktiken skall ordnas.

Förhandlingarna om EG-medlemskap avviker väsentligt från EES-förhandlingarna. Om medlemskap förs förhandlingar mellan medlemsländerna och varje medlemskandidat. Inom EG är motparten utrikesministerrådet. Innehållet i förhandlingarna är nu helt annat än i EES-förhandlingarna.

Om vi går in för att varje minister sköter sina egna ärenden klargörs arbetsfördelningen mellan utrikes- och utrikeshandelsministern bara delvis: utrikes- och säkerhetspolitiken hör till utrikesministern, handelspolitiken till utrikeshandelsministern. Problem uppstår sålunda bland annat ifråga om lantbruks- och regionpolitiken. De hör naturligtvis till vederbörande medlemmar av statsrådet, Pura och Pekkarinen. Men vem förhandlar på regeringsnivå då vederbörande ministrar inte är med? Om arbetsfördelningen inom utrikesministeriet har endast vid regeringsbildningen överenskommits att minister Salolainen sköter de frågor som hör till den handelspolitiska avdelningen, jag övriga ärenden.

Statsminister Aho berättade att Du senaste måndag önskat att regeringen skulle komma överens om arbetsfördelningen. Detta passar utmärkt för mig. Jag sköter den tomt vi kommer överens om. Det viktigaste är att slutresultatet är så bra som möjligt.

Jag har inte tagit upp frågan om arbetsfördelningen med Dig då jag inte velat framträda i en fråga som rör mig själv. Jag har ansett att frågor som rör regeringens interna arbetsfördelning hör till statsministern som vid behov bör diskutera om dem med Dig.»

Det var svårt att komma överens om arbetsfördelningen i EG-förhandlingarna. Jag hade upprepade gånger bett statsminister Aho komma överens om arbetsfördelningen med Samlingspartiet. Han lovade alltid villigt sköta frågan men inget hände. För Koivisto hade ärendet antagligen förklarats så att jag sökt tränga in på andras revir.

Den i mitt brev nämnda direkta tv-intervjun gjordes 27.2. i huvudnyhetssändningen i tv. I sin helhet var den som följer:

»Redaktör Jorma Melleri: Här vid min sida har jag utrikesminister Paavo Väyrynen. EG-medlemskapets inverkan på Finlands utrikespolitik — det är en synnerligen väsentlig fråga i detta sammanhang. Hur... På vilka sätt påverkar detta eventuella medlemskap Finlands utrikespolitik?

Utrikesminister Paavo Väyrynen: Det viktigaste för oss är att vi även som EG-medlem kunde bevara vår neutralitet. I detta meddelande har klart skrivits ut att Finland fortsättningsvis är neutralt, ett land som driver neutralitetspolitik, och det har definierats vad detta innebär. Min bedömning är att en sådan neutralitet som avses i meddelandet vore möjlig även som EG-medlem.

Melleri: Ni tror verkligen att Finland kunde bevara sin neutralitet, det tvivlar som känt många på?

Väyrynen: Ja. Inom den framtid vi kan överblicka och med beaktande av helhetsläget i Nordeuropa, ser det ut som om EG och EG-länderna kunde godkänna detta. Ingen vet vad som händer på längre sikt. Det kan hända att den omgivning där vi verkar förändras så att även vår politik kan komma att förändras.

Melleri: I relation till vad vill Finland nu vara neutralt?

Väyrynen: Med neutralitet avses att vi under fredstid driver en sådan politik som gör det möjligt för oss att stå utanför om ett krig eller en kris uppstår i vårt område. Därför bör vi stå utanför allianser och upprätthålla ett självständigt försvar.

Melleri: Alla finner det inte alls längre nödvändigt att tala om Finlands neutralitet. Vad säger ni till sådana här personer som inte vill att Finland skall vara eller kallas neutralt.

Väyrynen: Jag förstår inte detta då jag anser att det ligger i Finlands intresse att vår neutralitet bevaras. Det verkar å andra sidan inte heller vara något problem för EG bara vi definierar vår neutralitet så att den står i samklang med EG-medlemskap.

Melleri: Varför har man då fastnat så kraftigt för detta ord, neutralitet. Vilken betydelse har det nu sist och slutligen?

Väyrynen: Jag är förvånad över varför en sådan här debatt om att avstå från neutraliteten har initierats då neutralitet är en positiv sak för Finland och också för hela Europa i den situation vi nu och under överskådlig tid befinner oss i. Ordet neutral ger den bästa bilden av Finland såsom vi själva ser det.

Melleri: Med vem...vilka länder önskar ni att Finland skall befinna sig i denna grupp av neutrala länder, om nu en sådan skulle finnas?

Väyrynen: Finland och Sverige är av många orsaker mycket nära varandra...

Melleri: Sverige vill inte längre tala om neutralitet!

Väyrynen: Det förvånar jag mig över, varför de inte vill för i verkligheten fortsätter deras linje, deras grundlinje oförändrad. Också de vill vara ett alliansfritt land som upprätthåller ett självständigt försvar ja till och med ämnar investera mycket mer pengar i sitt försvar.»

Koivistos irritation hade sin egen bakgrund. Jag hade via mellanhänder fått veta att Koivisto kritiserat mig för att jag höll alltför hårt och dogmatiskt fast vid neutraliteten. Till mig sade han aldrig detta och även nu var kritiken indirekt: den tog sikte på ett uttalande jag givit om Sveriges politik.

Problemet med Finlands neutralitet

Det ovan citerade brevet återkom Koivisto aldrig till. Men efter en dryg vecka kom hans irritation på nytt fram. Denna gång tog han fasta på ett par av mina tidningsintervjuer som båda publicerades kring Mariadagen. Efter att ha läst intervjuerna tog presidenten kontakt med statsminister Aho och bad om ett sammanträde med regeringens utrikesutskott.

När jag hört om detta sände jag presidenten ett brev där jag förklarade intervjuerna:

»Jag hörde av statsminister Aho att Du önskat ett möte med regeringens utrikesutskott. En av orsakerna var enligt vad jag förstod några uttalanden nyligen, däribland intervjun med mig i Turun Sanomat och Savon Sanomat.

Jag förstår väl din reaktion på basen av den bild som på söndagen uppstod i offentligheten. Även jag blev rätt uppretad.»

Jag redogjorde i mitt brev för de olika skedena i samband med de två intervjuerna som gjordes fredagen innan. Jag gissade att presidenten retat upp sig på den i Turun Sanomat och Savon sanomat publicerade intervjun i vilken jag ansett ett NATO-medlemskap för Finland någon gång i framtiden möjligt. Radions nyhetsredaktion gjorde utgående från intervjun en vilseledande nyhet som lästes upp i nyhetsutsändningen på söndag morgon. Därför sände jag »till redaktionernas kännedom» följande budskap:

I radions nyhetssändningar har man idag på morgonen läst ett nyhetstelegram som ger en vilseledande bild av den intervju med mig som publicerats i Turun Sanomat

och Savon Sanomat. Defacto upprepades och motiverades endast regeringens tidigare inställning i intervjun. Jag hoppas att redaktionerna i sin »studs»-nyhetsförmedling ger en riktig helhetsbild av innehållet i intervjun. Inom överskådlig tid förblir Finlands ställning oförändrad. Frågan om NATO-medlemskap kom fram i redaktörens fråga och när jag besvarade den hänvisade jag till en helt ny situation i framtiden då till och med Ryssland skulle vara medlem i NATO.»

Trots att detta buskap tydligt var avsett endast som information för redaktionerna gjorde Rundradions nyhetsredaktioner det till en nyhet och hävdade att jag förtydligat och kompletterat mitt intervjuuttalande. I sak uppstod verkligen en märklig offentlig bild av min intervju i radio och tv.

I brevet till presidenten redogjorde jag dessutom för hur de socialdemokratiska tidningarnas Utispalvelus artikel kommit till. I detta fall var den artikel redaktören skrivit såpass undermålig att den inte kunde göras hyfsad ens med hjälp av korrigeringar.

Efter redogörelsen fortsatte jag såhär:

»Jag har emellertid förstått att bakom Din reaktion i denna frågan kan finnas en vidare bakgrund. Uppenbarligen har Du av någon anledning varit missnöjd med mitt handlande. Detta framgick ju också av den diskussion vi förde i telefon den 11 mars.

Denna situation bekymrar mig mycket. Jag har skött mitt ämbete enligt bästa förmåga. Jag har enligt vad jag förstår fungerat enligt riktlinjer godkända av Dig och på sätt som statsrådet beslutit om. Jag har arbetat hårt. Speciellt början av året var ytterligt tung då jag utöver mina

ämbetsuppgifter var tvungen att försöka få mitt eget partifolk bakom en EG-ansökan.

Jag har varit glad över att vårt samarbete förlöpt väl redan från i fjol våras. Jag har själv varit mycket nöjd med min egen ställning och mitt arbete.

En fråga har jag upplevt som besvärlig, offentligheten. På grund av min ställning råkar jag ständigt i situationer där jag inte kan undgå att ge utlåtanden. Att ge svar hör till mina ämbetsförpliktelser. Numera är den utrikespolitiska diskussionen fri och inte heller utrikesministern kan låta bli att ta del i den. Även i detta avseende har jag sökt framträda inom de ramar som definierats gemensamt.

Om Du har något att anmärka på min verksamhet skulle jag önska att Du talade med mig direkt om saken och helst på tu man hand. Jag står när som helst till Ditt förfogande.»

Senare fick jag höra att Koivisto främst hade reagerat på Uutispalvelu's artikel som publicerades i tidningen Demari måndagen den 23 mars. Även i detta fall hade presidenten irriterat sig över sättet på vilket jag fört fram Finlands neutralitet.

Den 26. mars sände jag presidenten ett nytt brev:

Problemet med den redaktör som skrev artikeln för de socialdemokratiska tidningarna nyhetstjänst var att han inte förstod skillnaden mellan å ena sidan utrikes- och säkerhetspolitiskt samarbete och å andra sidan försvarssamarbete.

I intervjusituationen gjorde jag det klart att Finland utan reservationer är berett att delta i den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. Om neutraliteten talade

jag endast med avseende å försvarsdimensionen så som den är formulerad i redogörelsen och meddelandet.

Redaktören ville speciellt få svar på om Finland som EG-medlem vore tvingat att delta i till exempel sanktioner mot Ryssland. Denna fråga oroar i stor utsträckning människor. Jag har ansett att man bör kunna besvara frågan allmänt genom att hänvisa till Maastrichtmötets beslut som innefattar en möjlighet att låta bli att verkställa ett beslut om det är synnerligen svårt för ett medlemsland att genomföra det. Detta står ju inte i konflikt med att vi är beredda att fullt ut delta i den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. När jag svarat på detta sätt har jag nekat till att spekulera kring några som helst eventuella framtida situationer.

Redaktör Lappalainen blandade i sin artikel ihop å ena sidan Finlands vilja att bevara sin neutralitet och å andra sidan genomförandet av sanktioner. Jag korrigerade i artikeln alla de punkter som innehöll denna missuppfattning. Redaktören lät dock bli att göra en korrigering. Jag bifogar en kopia av de korrigeringar jag sände redaktören och den artikel som publicerats i tidningen. Rubriken korrigerade jag inte för den hänvisning till neutraliteten som den innehåller kan anses avse det avsnitt i artikeln som gäller försvarsdimensionen.

På ovan beskrivet sätt uppstod artikeln som var undermålig vilket jag redan i mitt föregående brev konstaterade.»

Den enskilda punkt i intervjun som jag nämner i brevet var central. Redaktören skrev i artikeln såhär:

»I det fall att det trots allt uppstår en konflikt mellan EG och Ryssland har Finland, enligt Väyrynen, möjligheten att hålla fast

vid sin neutralitet av vägande nationella skäl.» I intervjun och i den korrigerade version jag sände löd meningens slut: »har Finland, enligt Väyrynen, möjligheten att av vägande nationella skäl ställa sig utanför sanktionerna». I nästa mening fanns en hänvisning till ifrågavarande punkt i Maastricht-avtalet.

När jag träffade presidenten följande dag svarade han kort-hugget på mina brev med att säga att jag haft för bråttom och att misstag då sker. Detta svar var inte speciellt belysande.

Då jag var starkt bekymrad över konflikten med Koivisto försökte jag från hans närmaste krets få uppgifter om vad saken egentligen gällde.

Utgående från detta skrev jag den 13 april ytterligare ett brev i denna fråga:

»Jag har bekymrat mig mycket över de problem som uppkommit i våra inbördes relationer. Därför vågar jag skriva ännu detta brev om saken.

Jag har fått den uppfattningen att problemet kvarstår. På detta tydde det sätt på vilket Du senaste tisdag kommenterade mitt förslag om gränsövergångar. Då Du sade, att man inte borde ha för bråttom med frågan, hörde jag mellan orden kritik av mig.

Då vi den 27.3. efter ambassadörspresentationen diskuterade sade Du att jag haft för bråttom och att misstag därför skett. Jag förstod att du utkristalliserade problemets kärna så.

Jag har försökt för mig själv klargöra vilka misstag jag skulle ha gjort. Då jag inte funnit sådana väcker det hos mig frågan om Du utan att jag vetat om det varit oense med mig om någon eller några utrikespolitiska frågor.

Det handlar naturligtvis om att skjuta i blindo om jag försöker gissa i vilka frågor Du anser att misstag skett.

Jag försöker dock.

Jag utgår från det faktum att det i vissa frågor även funnits olika uppfattningar inom utrikesministeriet. Av avvikande uppfattning har närmast de socialdemokratiska tjänstemännen varit — jag hänvisar här speciellt till Jaakko Blomberg. Därför har de under resans gång framfört kritiska anmärkningar om mina ställningstaganden.

En av de frågor jag nämner gäller Finlands neutralitet. Leif Blomqvist satte redan igång ett tankearbete som gick ut på att Finland borde avstå från sin neutralitet och göra en reservation med tanke på Sovjetunionen i samband med EG-medlemskapet. Blomberg är öppet av den uppfattningen att man helt bör avstå från neutraliteten, alltså både begreppet och själva saken — så har jag förstått saken.»

Som bilaga till brevet sände jag presidenten en promemoria som Jaakko Blomberg gjort upp samt mina kommentarer till honom. Blombergs inställning skilde sig från min egen i två avseenden.

För det första borde Finland, enligt hans uppfattning, inte hänvisa till den punkt i Maastrichtfördraget, enligt vilken ett medlemsland på vissa grunder kan låta bli att verkställa ett beslut som hänför sig till den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken.

Å andra sidan ansåg han att Finland inte på förhand borde binda sig vid att vara neutralt i krig och konflikter i närområdet — alltså inte binda sig vid en strävan att hålla sig utanför dem.

Efter att ha refererat promemorian och mina egna kommentarer fortsatte jag mitt brev såhär:

»Jag framför ännu här en tilläggskommentar. Blomberg motiverar sin uppfattning med att vi för oss själva, på det av honom föreslagna sättet, skulle reservera oss större rörelseutrymme. Slutresultatet skulle väl i alla fall vara det motsatta.

För det första, om vi inte i samband med behandlingen av vårt medlemskap, skulle hänvisa till det beslut vid Maastrichtmötet, som gör det möjligt, att under vissa förutsättningar låta bli att förverkliga beslut inom ramen för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken, skulle vi begränsa vår rörelsefrihet som EG-medlem. Här skulle vi avvika från Sverige som i sin kommunikation med EG klart för fram denna möjlighet.

För det andra, om vi meddelar att vi inte på förband förbinder oss att hålla oss utanför (neutrala i) ett krig, som uppstår i vårt närområde, avstår vi i praktiken från vår neutralitetsoption och vi börjar bli behandlade som ett land som i en krigssituation vore militärt allierat. Även detta skulle begränsa våra framtida verksamhetsmöjligheter.

Vid ett möte med EG-beredningssektion, framträdde, enligt de uppgifter jag fått, kanslichef Jaakko Kalela, enligt samma riktlinjer som präglar tankegången i Blombergs promemoria.

Jag har förstått att Du i olika skeden godkänt regeringens ställningstaganden. Min egen verksamhet har enligt vad jag förstår stått i samklang med dem. Jag har i offentligheten varit tvungen att behandla neutraliteten mer än jag funnit önskvärt, men detta har åstadkommit av dem som velat avstå från neutraliteten och skapat konflikt kring frågan.

Ett annat exempel på olika uppfattningar rör frågan

om en vidare europeisk arkitektur. Jaakko Blomberg har varit kritisk mot att jag kraftigt fört fram det alleuropeiska samarbetet speciellt i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor. Jag har förstått att han anser att vi borde anpassa oss till en EG-centrerad integration och inte speciellt kraftigt lyfta fram alleuropeiska frågor.

Enligt min uppfattning har det varit viktigt att Finland haft en aktiv och konstruktiv Europa-politik som byggt på alleuropeisk grund. Detta har varit viktigt såväl med tanke på själva frågorna som med tanke på bilden av Finland. Jag har fört fruktbara diskussioner kring dessa frågor med mina kolleger. Den kritiska attityden hos USA-tjänstemännen byggde på deras irritation över fransmännen och tron på att vi skulle stöda Frankrikes tankar. Defacto står vi mycket nära Tysklands ståndpunkt. Denna fråga har sedermera retts ut.

Grundlinjerna för den europeiska arkitekturen har jag presenterat redan under början av hösten i mina artiklar och tal som jag på förhand sänt Dig för godkännande. Jag har ansett att detta givit mig fullmakt att verka enligt de linjer jag presenterat. I inget skede har jag fått några andra besked om Dina uppfattningar.

I skenet av det ovan skrivna reser sig för mig frågan om Din inställning till dessa frågor. Samtidigt reser sig också frågan om behovet av att förbättra arbetsmetoderna för att undvika att sådana här eventuella missförstånd uppstår.

Jag har hittills tänkt att det räcker med att underställa Dig tal och artiklar som innehåller nya ställningstaganden. Avsikten är nu, för att förbättra systemet, att i frågor som kommer upp även färdigställa positionpapper, som kan behandlas vid gemensamma möten mellan Dig

och regeringens utrikesutskott.

Denna nya typ av möten är säkert nyttig. Å andra sidan är jag rädd för att avskaffandet av veckoöverläggningarna mellan presidenten och utrikesministern eller en avgörande nedskärning av antalet överläggningar kan komma att försvåra upprätthållandet av samförstånd på denna nivå.

Jag hoppas att vårt samarbete kunde återföras till det goda läge där vi befann oss före händelserna under de senaste veckorna. Arbetet för oss båda två blir annars mycket svårt och tungt. För egen del gör jag mitt bästa i detta avseende.»

I slutet av mitt brev betonade jag att jag haft och hade ett gott samarbete med Jaakko Blomberg. Vi hade endast haft olika uppfattning om en del frågor vilket öppet kunde konstateras.

De i brevet nämnda gemensamma mötena mellan presidenten och regeringens utrikesutskott inleddes som ett resultat av händelserna i mars. President Koivisto beslöt låta arrangera möten för regeringens utrikesutskott varje vecka och själv vara närvarande. Under våren 1992 arrangerades dessa sammankomster nästan varje vecka. Så småningom blev det glesare mellan mötena och till slut skedde en återgång till gammal praxis.

Ambassadör Alholm: SDP har hegemoni i utrikesministeriet

För att förstå det brev jag sände president Koivisto den 13 april 1992 är det nödvändigt att berätta litet om vilken partipolitisk bakgrund tjänstemannakåren i utrikesförvaltningen har.

Då jag våren 1991 efter fyra års paus återvände till utrikesministeriet hade socialdemokratiska tjänstemän fått hand om utrikesministeriets högsta tjänstemannaledning. Martti Ahtisaari

hade precis innan ministerbytet utnämnts till kanslichef, statssekreterare i ministeriet. På nyckelposten i Finlands utrikes- och säkerhetspolitik, som chef för den politiska avdelningen, satt Jaakko Blomberg.

Då presidenten och utrikesministern enligt invand praxis under senare år möttes varje vecka fanns på plats utöver den socialdemokratiska presidenten och centerutrikesministern ytterligare tre tjänstemän som alla hade socialdemokratisk partibok — kanslichef Jaakko Kalela, statssekreterare Martti Ahtisaari och avdelningschef Jaakko Blomberg. Sedermera förändrades sammansättningen då Ahtisaari åkte på FN-uppdrag till Geneve och Jaakko Laajava blev chef för politiska avdelningen efter Blomberg som för sin del blev understatssekreterare.

Strax före ministerbytet våren 1991 uppstod diskussion i offentligheten om utrikesministeriets utnämningsspolitik då den dåvarande ambassadören i Stockholm Björn-Olof Alholm skrev en artikel om saken i Suomen Kuvalehti.

Alholm skrev om hur socialdemokraterna under Sorsas och Paasios ministerperioder hade besatt nästan alla nyckelposter både inom utrikesministeriet och utrikesrepresentationerna.

Alholm betonade att partimedlemskap naturligtvis inte gör en tjänsteman inkompetent; »bland dem finns många som utför sitt uppdrag väl».

Han fortsatte:

»Partimedlemskapet blir ett problem när inbördeskontakterna mellan ett partis medlemmar inom utrikesförvaltningen skapar en slags styrnings- och övervakningsmekanism som även har kontakt med partikansliet. Sådant har inte tidigare förekommit. I själva verket var under en tid en rad viktiga poster, närmast på den politiska avdelningen, i händerna på centerpartister,

men personerna ifråga hade Urho Kekkonens eller Ahti Karjalainens personliga förtroende och partiet som sådant hade inte inflytande över dem.»

»Partiets medlemmar bildar sinsemellan en solidarisk grupp, ett slags fräseklass, för vars medlemmar det inte kan gå illa. De skarpaste belackarna talar om UM:s maffia. Partiets medlemmar talar inte heller öppet om medlemskapet, det döljs så att säga. Varför så sker kan man bara gissa. I en äkta demokrati borde partimedlemskap inte vara något att dölja. Och när kollegerna i samband med tjänstemannaflyttningar kan anmärka att där fick du en 'polittruck' för dig själv, då är det något fel med Finland idag.»

»Inom utrikesministeriet har det alltid i lösryckt form förekommit intriger. Tidigare har de dock aldrig kunnat iakttagas i form av organiserad verksamhet. Så har emellertid skett i och med att en partiorganisation har trängt sig in i huset.»

»Många kolleger anser att utrikesministeriets förvaltning inte fungerar demokratiskt. En part utgörs av de privilegierade partianslutna tjänstemännen. En annan part är en heterogen grupp obundna tjänstemän som är spridda över världen och inte har någon motsvarande stödorganisation i hemlandet.»

Till Alholms artikel knöts redaktionens artikel om »rosornas hegemoni». I ett schema över ministeriets organisation hade socialdemokraterna utmärkts med rosor. I artikeln berättades att

»SDP:s intresse för utnämningar i utrikesministeriet går långt tillbaka. När Paavo Väyrynen (centern) var

utrikesminister hade socialdemokraterna små möjligheter att direkt påverka utnämningpolitiken.»

I artikeln förklarades att detta var orsaken till att socialdemokraterna utnyttjade den av dem dominerade tjänstemannaföreningen vid utrikesministeriet för att påverka min aktivitet i utnämningsfrågor: »de som följt föreningens verksamhet nära karakteriserar de metoder den brukar sig av som mycket aggressiva.»

I Kuvalehtis följande nummer svarade utrikesminister Pertti Paasio, Alholm. Han försvarade gjorda beslut. Därtill förringade han de socialdemokratiska tjänsteutnämningarna och deras betydelse.

I slutet av maj 1991 fick jag ett brev av ambassadör Alholm som redan då gått i pension:

»Ärade broder,

Jag torde för din kännedom få nämna följande.

I anledning av min artikel som publicerades i Suomen Kuvalehti har jag fått enbart positiva reaktioner, såväl skriftligt som muntligt. — Paasios svar lämnar jag för det det är värt. Övriga socialdemokrater har för mig tigit.

Utanför huset har jag fått bifogade brev av en person som länge tjänat inom ramen för utvecklingsbiståndet. De metoder jag refererat har således verkligen spritt sig vida och även direkt påverkat vår verksamhet också i utvecklingsländerna.

Jag tänkte att det kunde vara bra för Dig att få läsa också om de erfarenheter en utom UM stående har i »vårt lands tjänst». Den ifrågavarande skribenten har givit mig lov att sända Dig detta brev för kännedom, dock med en önskan om att hans namn inte avslöjas —

rädslan för att tänka högt är ännu stor i vårt land!

För egen del vill jag hoppas på att din återkomst till ledningen för UM är ägnad att sätta sordin på 'maffians' verksamhet och sålunda även förbättra den dåliga atmosfären. Men helt av sig själv går det nog inte att åstadkomma ett lyft.

Jag tillönskar Dig uppriktigt lycka och framgång i Ditt exceptionellt viktiga och speciellt i dessa dagar krävande uppdrag.

Med bästa hälsningar

Björn Alholm

Bifogat Alholms brev fanns det brev han själv fått. En för mig okänd skribent som haft uppdrag inom utvecklingssamarbetet redogjorde för sina egna erfarenheter:

»Trots att jag arbetat endast inom ramen för utvecklingssamarbetet har jag iakttagit det av er nämnda partispelets bistra sanning redan i början av åttiotalet.»

»Jag...kan försäkra att en person som inte tillhörde den socialdemokratiska grupperingen eller stod den nära inte hade det lätt i främmande land. Och detta trots att det var fråga om en från Finland på fältet utskickad 'jämlik' person som skulle verka för det gemensamma bästa. Det gruppdisciplinerade umgänge ni nämner var ett faktum och otrogna förringades. I FN-uppdrag och i några andra nordiska länders tjänst har jag aldrig upplevt något sådant.

Många ambassadörer som nu verkar i utvecklingsländerna som borde ha haft en ros vid sin bild i Suomen Kuvalehti saknade en sådan i artikeln. Många som på sin tid arbetade på fältet och kan hänföras till 'maffian' har

nu förflyttats till höga poster inom avdelningen för utvecklingssamarbete. Utnämningarna där skulle kräva en liknande omrufsning. Sakkunskapen har ofta varit en bisak.

Nu när den socialdemokratiska hegemonin åtminstone för en liten tid har brutits är nya friska vindar önskvärda. Det är att hoppas att också 'maffian' förstår det och inte går in för igelkottsförsvar.»

Det ovan refererade stämmer även överens med vad jag under min tid som utrikesminister fått veta.

När jag blev utrikesminister våren 1977 gick jag in för den linje i tjänsteutnämningar som Urho Kekkonen och Ahti Karjalainen följt: alla tjänstemän bemöts likvärdigt; partimedlemskap får inte innebära för- eller nackdelar.

Som ung utrikesminister blev jag omedelbart utsatt för socialdemokraternas ångvält: statsminister Kalevi Sorsa sökte pressa mig att godkänna flagranta socialdemokratiska tjänsteutnämningar. Jag vägrade. Stöd fick jag av Urho Kekkonen och lyckades hålla ut.

Jag har i mina böcker »On totuuden aika» (Tid för sanningen) berättat om hur jag även senare blev utsatt för SDP:s påtryckning. Alldeles som det berättades i Kuvalehti var ledningen för utrikesförvaltningens tjänstemannaförening UHVY med i denna verksamhet. Jag försvarade så gott jag kunde min linje och lyckades enligt min uppfattning rätt väl.⁶

Enligt min erfarenhet har såväl Urho Kekkonen som Mauno Koivisto i fråga om tjänsteutnämningar följt liknande principer. Båda två godkände i allmänhet utrikesministerns förslag. Båda utgick ifrån att förhandlingar mellan partierna eller inom regeringen inte förs om tjänsteutnämningar inom utrikesförvaltningen. Båda två fick dock i viss mån pruta på dessa principer.

Ett av de mest flagranta fallen i detta avseende var utnämningen av Martti Ahtisaari till statssekreterare. Den tidigare statssekreteraren Åke Wihtol föreslog att understatssekreterare Aarno Karhilo skulle utnännas till posten. Utrikesminister Pertti Paasio föreslog dock Martti Ahtisaari som presidenten utnämnde.

Karhilo är en av de bästa finländska diplomaterna genom tiderna och har mycket mångsidig erfarenhet. Han kom till utrikesministeriet redan i början av 1950-talet och verkade som ambassadör bland annat i Paris och Moskva samt som Finlands stående representant i FN. Han har akademisk slutexamen. Han var både mest kompetent och lämpligast för statssekreterarposten.

Martti Ahtisaari har i utrikesministeriet innehaft endast utvecklingssamarbetsuppdrag. Han har varit ambassadör i endast ett utvecklingsland, Tanzania. Därtill hade han arbetserfarenhet från verksamhet i FN:s tjänst. Han har inget akademisk slutexamen. Ahtisaari var dock formellt kompetent då han har fått dispens för utnämningar inom utrikesförvaltningen.

Jag skulle inte ha föreslaget eller föredragit utnämningen av Martti Ahtisaari till statssekreterare.

När Martti Ahtisaari hösten 1992 reste till fredsförhandlingarna om det tidigare Jugoslavien i Geneve fick Aarno Karhilo en liten kompensation för den oförrätt han erfarit i samband med statssekreterarutnämningen: han utnämndes till tf statssekreterare. Denna period blev dock kort då Ahtisaari återkom till sin tjänst i början av juni 1993 för en månad för att ha semester.

Konflikten om arbetsfördelningen i EG-förhandlingarna

Den konflikt om arbetsfördelningen i EG-förhandlingarna som störde relationerna mellan presidenten och mig våren 1992 ha-

de redan länge varit uppe i regeringen.

Jag diskuterade frågan flera gånger med statsminister Aho. Första gången tog jag upp frågan redan innan medlemsansökan lämnats: jag fann det viktigt att komma överens om saken innan beslut om ansökan fattades.

Den 22. mars skrev jag ett brev till Esko Aho. Det beskriver klart läget då:

»Jag skriver till dig om arbetsfördelningen i EG-förhandlingarna då den oroar mig rätt mycket.

Allt tyder på att Samlingspartiet sedan ansökan inlämnats har gått in för hårdare tag. Det kan nu bli mycket svårare att komma överens om arbetsfördelningen än det hade varit innan de avgörande besluten fattades.

Samlingspartiet tycks ha räknat med att eftergifterna i samband med förhandlingarna om texten i redogörelsen inte hade speciellt stor betydelse. De utgår från att framöver stöda sig på riksdagen där de kan spela samman med sossarna. Båda betonade på ett varslande sätt under redogörelsedebatten att riksdagen i sitt betänkande om redogörelsen uppställer målen. Å andra sidan tycks Samlingspartiet räkna med att oklarheten när det gäller arbetsfördelningen i förhandlingarna gynnar dem: i egenkap av till tjänsteställning högre minister skulle Pertti spela första fiol.

Vi kan inte räkna speciellt mycket med att den ministergrupp som leder förhandlingarna skulle få ett ordentligt grepp om förhandlingarna: den högsta ledningen har Koivisto och även riksdagen har en central roll i förhandlingarna. Den minister som leder förhandlingarna kan spela på detta.

Jag har intill utmattning under resans gång talat om

att vi borde komma överens om arbetsfördelningen i god tid för att vi skall få ett kraftigt tag om förhandlingarna. Nu ångrar jag att jag inte var fastare och förutsatte en lösning innan medlemsansökan lämnades in.

Min egen ställning har blivit orimlig. Jag har oroat mig för arbetsfördelningen i förhandlingarna med tanke på att sakerna skulle gå väl för landet och partiet. I samma anda har jag deltagit i arbetet hittills. Jag har övernog med annat arbete så det vore bättre om andra skötte EG-frågan. Trots det har jag varit beredd att vid behov ta också ett stort ansvar för förhandlingarna om jag bara får de möjligheter till inflytande detta förutsätter.

Nu har jag fått kritik av Koivisto för att jag, enligt hans uppfattning, osakligt försökt roffa åt mig extra uppgifter.

Ett avgörande kan enligt min mening inte längre skjutas fram efter denna vecka.

Jag förstår väl att du finner frågan om arbetsfördelningen pinsam. Å andra sidan skulle det vara mycket besvärligt och skadligt om den rådande oklara situationen fortsatte. Vi måste försäkra oss om att vårt grepp håller i EG-frågan. Annars sätter vårt eget folk våra huvuden på stocken.»

Jag sände dock inte brevet utan talade — igen en gång — med Aho följande dag.

Mitt mått blev slutgiltigt rågat i mitten av april och då sände jag Esko Aho ett hårt formulerat brev:

»Jag har åtminstone ett tjugotal gånger talat med Dig om att sköta EG-förhandlingarna, men utan resultat. Jag talar inte längre, men skriver ett brev.

När jag för centerfolket rekommenderade att EG-ansökan skulle inlämnas utgick jag från att jag för egen del har möjlighet att trygga ett gott slutresultat i förhandlingarna. Då var min utgångspunkt att de för oss viktiga förhandlingarna på ministernivå klart skulle skötas av mig till de delar vederbörande minister inte själv kan sköta dem.

Så har dock inte gått. Processen har inletts. Tjänstemannaarbetsgrupperna har börjat mötas och behandla frågor som gäller såväl kommissionens utlåtande som de egentliga förhandlingarna. Även inom mitt tjänsteområde har ett möte med beredningssektionen hållits. Blombergs promemoria, som jag nämnde för Dig, ser ut att höra till den här processen. Mötet har hållits i en anda av att regeringens politik måste förändras i »EG-vänligare» riktning. En del vill slopa till och med de sista resterna av neutraliteten. Denna fråga kan jag sköta och gör det.

Tjänstemännens sektionsarbete torde helt igenom äga rum i en anda av att man skall be om så litet som möjligt. Om saken glider in på dessa spår är det senare svårt att reparera skadan. Då ingen överenskommelse om arbetsfördelningen mellan Pertti och mig finns, kan jag på intet sätt ingripa i det arbete som inletts. Pertti igen behöver inte ingripa — för honom passar det att tjänstemännens strävan förverkligas.

Om EG-förhandlingarna inte sköts så bra som möjligt hamnar Centern med sina ledare i en svår knipa. Man kommer att skylla på oss om inte slutresultatet i förhandlingarna är bra.

Målen måste sättas tillräckligt högt. Mina diskussioner med Norges utrikesminister bekräftade återigen detta. Stoltenberg trodde med hänvisning till tidigare er-

farenhet att Finland och Norge kan få ett bra avtal. Han talade till och med om att Norge i början bör få nettoinkomster i relation till EG, alldeles som Danmark fick.

En klar överenskommelse bör göras om arbetsfördelningen. Ur min synvinkel finns två möjligheter. Alternativ ett är att arbetsfördelningen preciseras så att jag får ett klart mandat att förutom utrikes- och säkerhetspolitiken sköta åtminstone förhandlingarna om lantbruket och regionpolitiken. Om detta inte förverkligas ber jag om att mitt ansvar genom ett principbeslut i statsrådet begränsas till endast utrikes- och säkerhetspolitiken. Allt annat skulle Du och Pertti ansvara för. Då skulle jag bland annat inte delta i integrationsdelegationen. Jag kan inte bära ansvar för frågor som jag inte kan påverka ordentligt.

För att Du skall förstå min ställning vill jag ännu be att få påminna Dig om den kritik som presidenten för en tid sedan riktade mot mig. Därtill berättar jag att en av dina medarbetare — dock inte Yli-Lahti — i en större sällskap sagt, att oenigheten mellan mig och Pertti löper risk att bryta relationerna mellan Centern och Samlingspartiet på samma sätt som, enligt hans uppfattning, mina dåliga relationer till Sorsa var orsak till SDP:s och Centerns oenighet. Oklarheten kring arbetsfördelningen i EG-förhandlingarna är den enda konflikt som funnits mellan Pertti och mig.

Jag önskar att Du avgör frågan om arbetsfördelningen i förhandlingarna genast efter påsk på någondera sättet. Såhär kan vi inte fortsätta.»

Efter detta brev kom vi äntligen överens om arbetsfördelningen.

Konflikten löstes så att vi båda fick ett jämställt generellt ansvar för förhandlingarna. Därtill kom vi överens om att jag koncentrerar mig speciellt på lantbruket, regionpolitiken, skogsfrågorna, fiskeärendena samt naturligtvis utrikes- och säkerhetspolitiken. Övriga frågor fick Salolainen i första hand sköta.

Detta var precis den arbetsfördelning som Centern eftersträvat.

Den europeiska samarbetsarkitekturen

I Finlands utrikespolitik utgjorde medlemskapet i den Europeiska gemenskapen en del av en större europeisk helhet, den europeiska samarbetsarkitekturen.

Som värdland för ESK's uppföljningsmöte hade Finland möjlighet att initiera debatt om alleuropeiskt ekonomiskt samarbete och säkerhetssamarbete. Det kunde ha utgjort — om vi hade gått in för det — ett alternativ till en, i ett tidigt skede inlämnad, ansökan om medlemskap i den Europeiska gemenskapen. Nu blev det en kompletterande verksamhetslinje i vår politik.

Vår utgångspunkt var att länderna i östra Mellaneuropa ännu inte på länge kunde bli EG-medlemmar, varför deras ekonomiska behov och behov av säkerhet borde kunna befrämjas också på annat sätt. Berörelsepunkter fanns ifråga om deras strävanden att bli EG-medlemmar. Det gällde att gå fram varligt för att dessa länder inte skulle förstå vår verksamhet så att målet vore att bromsa deras medlemskap i EG. I själva verket kunde nämligen ett alleuropeiskt samarbete påskynda deras utveckling och sålunda också i ett tidigare skede göra dem mogna för EG-medlemskap.

För det ekonomiska samarbetets del utvecklade vi en tanke-

gång som gick ut på att Europarådet kunde ta sig an en del ekonomiska samarbetsfrågor. Detta förslag var klart logiskt och hade goda grunder.

När Europarådet grundades nämndes även det ekonomiska samarbetet i stadgan. När i stort sätt samma länder senare grundade den Europeiska Ekonomiska Gemenskapen, blev endast de »mjuka frågorna», som kultur och mänskliga rättigheter, kvar för Europarådet.

Nu då Europarådets medlemsantal vuxit och rådet så småningom håller på att bli en verkligt alleuropeisk organisation kunde man inom ramen för det utveckla till exempel miljöarbete och samarbete för att utveckla infrastrukturen. Sålunda kunde man utnyttja den fria kapacitet som finns i Europarådets organisation som omfattar både ministermöten och parlament. Nu håller man till och med på att arrangera ett toppmöte för Europarådet.

Jag diskuterade denna fråga speciellt grundligt med fransmännen som drev sin egen tanke på en europeisk konfederation. Jag sökte visa dem att en utveckling av Europarådet vore det bästa sättet att förverkliga målen för konfederationstanken.

Speciellt med Europarådets franska generalsekreterare Catherine Lalumier talade jag om våra tankar och hon var förtjust. Hon sade sig endast behöva medlemsländernas stöd och mer resurser.

Jag talade också med den franska direktören för den europeiska återuppbyggnadsbanken EBRD, Jacques Attali om att utveckla Europarådet så att hans finansieringsinrättning i praktiken kunde förverkliga de infrastrukturprojekt som skulle utvecklas inom Europarådet. Han avslög tanken och sade att hans bank kan sköta hela saken, det behövs inget Europaråd.

Såttillvida har vi rönt framgång på detta håll att beslut fattats om att återuppbyggnadsbankens rapporter skall behandlas i

Europarådet. Våra tankar på att utveckla Europarådet har stött emot politikernas och tjänstemännens konservatism. Nästan alla medger att alleuropeiskt samarbete behövs speciellt för att utveckla infrastrukturen och att detta kräver ett lämpligt forum. Men då Europarådet har haft en begränsad, smal roll, saknas fördomsfrihet och mod att vidga rådet mot nya områden.

Vi har också fått stöd. Bland annat Frankrike är numera av samma uppfattning som Finland när det gäller att utveckla arbetet i Europarådet. När president Francois Mitterand för ett drygt år sedan talade vid organisationens parlamentariska generalförsamling föreslog han att rådets verksamhetsområde skulle utvidgas till att omfatta bland annat transporter, telekommunikation och miljöfrågor.

På säkerhetssektorn utvecklade vi tanken att ESK skulle få en betydelsefullare roll än dittills. I detta avseende togs ett rejält kliv framåt vid uppföljningsmötet i Helsingfors. ESK definierades bland annat som ett »regionalt arrangemang» i enlighet med FN:s stadga, beslutsprocessen ifråga om krishantering underlättades och beslut fattades om ESK:s fredsbevarande verksamhet.

I framtiden gäller det att gå vidare i samma riktning. ESK borde i vår världsdel få en liknande roll som FN har på det globala planet. ESK borde till exempel kunna fatta beslut om sanktioner mot ett deltagarland.

En utveckling av ESK:s roll drev vi också i syfte att främja våra egna omedelbara nationella intressen. För ett neutralt land som Finland vore det en fördel om det i Europa utvecklades ett kollektivt säkerhetssystem som motsvarar FN. Då kunde ESK ännu noggrannare än hittills definiera regler för staters uppträdande och medel skulle finnas att tillgå mot dem som bröt mot reglerna.

ESK:s utveckling hängde också samman med vårt eventuella

medlemskap i EG. I den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken kan uppstå situationer där EG grep till sanktioner mot något land. För ett land som Finland som har en neutralitetspolitisk tradition vore det en fördel om dylika sanktionsbeslut gjordes inom ramen för ett kollektivt säkerhetssystem som likt FN och ESK stöder sig på internationell rätt.

Efter den kalla krigsperiodens slut har den europeiska säkerhetsarkitekturen även utvecklats så att den kvarvarande västliga militäralliansen NATO har intagit en ny slags roll. Sedan Warszawa-pakten upplöstes skapades NATO:s samarbetsråd NACC vars främsta uppgift blev att sköta förverkligandet av de avtal som ingåtts mellan militärallianserna. Sedermera har NACC:s uppgifter utvidgats till att omfatta också annat främjande av säkerhet som bygger på samarbete.

Finland hade intresse av NACC:s verksamhet framförallt för att där behandlades frågor med anknytning till militär säkerhet i våra närområden Ryssland och de baltiska länderna. Därför önskade vi få uppgifter om NACC:s arbete.

Våren 1992 framställde vi genom NATO-sekretariatet en förfrågan om möjligheten att få information till exempel genom att delta i NACC:s möten som observatör. Vi fick svaret att observatörsverksamhet åtminstone ännu inte är möjlig, men att vi kunde få information till exempel av värdlandets — för det mötes del som hölls i juni 1992 Norges — regering.

Vår förvåning var stor när vi ändå från Oslo fick en inbjudan att som observatör delta i ministermötets arbete. Frågan hade utan speciell beredning kommit upp vid NATO:s ministerråds-möte där beslut om inbjudan fattades. Vi sände vår Osloambassadör till platsen.

Saken gav upphov till rätt så mycket klargöranden i efterhand då det inom NATO uppstod oklarhet om vad beslutet egentligen gått ut på. Gällde beslutet endast mötet i Oslo eller

också kommande ministermöten? Gällde beslutet också deltagande i möten på lägre nivå? Efter ett par dagars utredning fick vi bekräftelse på att inbjudan gäller alla ministermöten men inte möten på lägre nivå.

Denna händelse gav inte någon god bild av NATO:s verksamhet och dess beslutssystem. I Finland skyllde man naturligtvis detta NATO-trassel på det egna landets regering och utrikesministerium.

EG godkänner Finlands neutralitet

Under 1992 års gång skedde en klar förändring i EG:s inställning till Finlands neutralitet.

Under början av året sade många representanter för EG:s medlemsländer att medlemskap och neutralitet inte går att förena med varandra. Efter diskussion förändrade visserligen många sin uppfattning eller luckrade åtminstone upp den.

Under hösten förenhetligades uppfattningarna på EG-sidan. Detta berodde uppenbarligen på den diskussion som förts inom NATO. Den ägde igen rum mot bakgrunden av den diskussion som förts i samband med EG:s utvidgning.

När EG-representanterna i början av året krävde att Finland avstår från neutraliteten, konstaterade vi att EG inte kan erbjuda något alternativ till den: det existerade inte ens något försvarssamarbete som vi kunde gå med i. En del sade att det finns Västeuropeiska Unionen (WEU) i vars stadgar finns en inbördes försvarsskyldighet mellan medlemmarna. En del förutsatte till och med att Finland vid anslutningen till EG även blir medlem i WEU.

Inom NATO väckte dessa utsikter inte någon förtjusning. Västeuropeiska Unionen är NATO:s pelare i Västeuropa och saknar eget ledningssystem. Om Europas neutrala länder pres-

sades att ansluta sig till WEU skulle för NATO uppstå en faktisk skyldighet att sköta deras försvar. En sådan utvidgning av sitt ansvarsområde vill NATO åtminstone inte nu ha. En orsak till återhållsamheten är att om de neutrala flyttade in under NATO-paraplyet skulle trycket i samma riktning i länderna i östra Mellaneuropa öka.

Sålunda klarnade EG:s inställning hösten 1992: det neutrala Finland kan bli EG-medlem och behöver inte förbinda sig att delta i det gemensamma försvar som eventuellt senare utvecklas. För EG räckte det med att vi lovar att som medlem inte förhindra utvecklingen av försvarsdimensionen, och inte på förhand utesluter vår möjlighet att själv delta i den.

När det gäller Västeuropeiska Unionen har vi tre möjligheter: vi kan stå utanför eller så ansluta oss antingen som observatör eller fullvärdig medlem. EG anser det önskvärt med observatörsstatus och pressar inte till fullt medlemskap.

Det var intressant att höra motiveringarna från de NATO-anslutna EG-länderna: de var nästan exakt de samma med vilka vi i början av året motiverat bevarandet av vår neutralitet. Även de hänvisade till det allmänna läget i Nordeuropa och framförallt till hur Ryssland skulle reagera på förändringar i det.

Så gick det till slut så att min kamp för Finlands neutralitet även i praktiken visade sig träffa rätt. Ännu under våren 1992 förklarade många i Finland att neutralitet och medlemskap inte går att förena. Trycket för att avstå från neutraliteten var hårt såväl inom den politiska ledningen som bland tjänstemännen. På hösten visade det sig att de som funnit det omöjligt att bevara neutraliteten hade misstagit sig.

När EG:s inställning till Finlands neutralitet hösten 1992 blev klar kunde jag bland annat i mitt årsmötesföredrag vid Paasikivisamfundet den 27.11.1992 i offentligheten berätta att vi när vi ansluter oss till EG kan bevara vår neutralitet:

»I utrikes- och säkerhetspolitiken är Finlands och EG:s mål likriktade. På detta delområde ser det inte ut som det skulle finnas oöverkomliga svårigheter. Det ser ut att vara möjligt att Finland vid anslutningen till EG bevarar sin neutralitet sådan vi själva efter det kalla krigets slut definierat den.

Under tiden för det kalla kriget utvecklade Finland en omfattande neutralitetspolitik. Neutralitetspolitiken hade en geopolitisk och säkerhetspolitisk utgångspunkt. Dess centrala princip var att Finland söker hålla sig utanför konflikterna mellan stormakterna och upprätthålla goda relationer till alla länder. Inom ramen för neutralitetspolitiken utvecklades generella principer som man sökte tillämpa i Finlands hela internationella verksamhet.

Sedan det kalla kriget tagit slut finns det inte längre grunder för en sådan omfattande neutralitetspolitik. I det nya Europa har vi omdefinierat vår neutralitet: dess kärna är militär alliansfrihet och ett självständigt försvar.

Många anser att det inte ryms någon neutralitet i det nya Europa. Allt emellanåt frågas det, i relation till vad, Finland är neutralt, nu när Europas tudelning är slut. Denna fråga bygger på ett föråldrat tänkande från tiden för det kalla kriget.

När Finlands neutralitet har utmejslats till sin säkerhetspolitiska kärna, grundar den sig på internationell rätt och begrepp som vunnit hävd i den internationella politiken. Från början har man kallat sådana länder neutrala som står utanför krig mellan andra länder eller är neutrala med avseende på kriget. Neutralitetspolitik är en sådan fredstida verksamhet som tar sikte på neut-

ralitet i eventuella krig som kan bryta ut. Kärnan i en sådan neutralitetspolitik är att staten inte hör till militärallianser och att den har ett självständigt trovärdigt försvar.

EG-kommissionens uttalande om Finlands medlemsansökan och de tolkningar av det som vi fått tyder på att Finland vid anslutningen till EG kan bevara sin neutralitet. Som EG-medlem är det vår egen sak att överväga och besluta om vi även då bevarar vår neutralitet eller avstår från den.

Medlemskapet i EG skapar inte ett militärt alliansförhållande och skulle sålunda inte ge oss säkerhet i enlighet med det. Medlemskapet skulle ge oss möjlighet att ingå i en allians, men förpliktigar oss inte att avstå från vår neutralitet. Sålunda ser det ut som om Finland skulle kunna ansluta sig till EG sådant vi nu är.

Ifråga om utrikes- och säkerhetspolitiken samt försvarsdimensionen som hör hit är Maastrichtavtalet löst. Det skapar en bas för ett framtida samarbete på dessa områden. När vi ansluter oss som medlemmar förutsätts av oss endast att vi förhåller oss positivt till att utveckla samarbetet och att vi inte på förhand utesluter vår egen möjlighet att delta i det.

När det gäller utvecklingen av försvarsdimensionen inom EG:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik skall beslut fattas vid kommande regeringskonferenser. De avtal som sålunda ingås skall i sinom tid ratificeras i varje medlemsland. Om vår ställning någon gång i framtiden förändras, beslutar Finlands folk om detta enligt våra grundlagar.»

Under höstens gång 1992 hade det blivit allt klarare att de förutsägelser som Andriessen framlagt samma år i januari hade träffat rätt: EG höll verkligen på att utvecklas till en lösare och internt mera differentierad gemenskap än även jag hade trott ännu ett år tidigare.

Sålunda kunde jag i mitt tal även direkt svara dem som hävdade att Finland skulle förlora sin självständighet vid en anslutning. Jag konstaterade att det inte är så:

»EG är ett långt utvecklat system för internationellt samarbete och integration men är fortfarande i allt väsentligt en gemenskap för självständiga nationalstater. Den folkopinion som framkommit under senare tid visar att också folken i EG:s nuvarande medlemsländer noga skyddar sin självständighet. Beslutssystemet ger medlemsländerna kraftiga påverkningsmöjligheter. Alla betydelsefulla beslut bör fattas enhälligt. Även en förändring av beslutssystemet kräver enhällighet.

Vi får ofta frågan om i vilken riktning Finland skulle vilja utveckla EG när vi är medlem. Vi kan inte svara på den frågan. Om vi svarade skulle vi bli en part i EG:s inre stridigheter om gemenskapens framtid. Detta kunde försvåra våra förhandlingar om medlemskap. Dessutom kan vi naturligtvis inte ge utfästelser om kommande regeringars och riksdagars politik. Om vi blir medlem tar vi i sinom tid ställning i dessa frågor i enlighet med den ordning som stadgas i vår författning.

Med tanke på självständigheten tycks det besvärligaste samarbetsområdet vara skapandet av den ekonomiska och monetära unionen. I EMU:s tredje skede skapas en gemensam centralbank och en gemensam valuta. Detta inskränker medlemsländernas självstän-

dighet ifråga om det ekonomiska beslutsfattandet. Det kan vara speciellt besvärligt för ett land som Finland som är känsligt för konjunkturer och utgör ett perifert nationalhushåll. Innan vi ansluter oss till EG och EMU måste vi utveckla sådana inkomst- och finanspolitiska instrument som gör det möjligt för oss att under de förhållandena behärska utvecklingen av vår ekonomi. Det är emellertid skäl att säga att EMU-planens framtid nu ter sig mer än osäker.

Trots att Finlands möjligheter att bli EG-medlem nu ser goda ut, måste vi hela tiden beakta också den möjligheten att vi inte kan komma överens om ett avtal eller att medlemskapet försenas på ett avgörande sätt.

Även annars lever vi i osäkra omständigheter. Nu är det viktigt att Finland stärker sin självständighet och sin internationella ställning, skapar alternativ för sig själv och modigt möter framtidens utmaningar. Vi är fortsättningsvis vår egen lyckas smed.»

Även i detta tal kopplade jag utvecklingen i Västeuropa till ett europeiskt eller till och med globalt sammanhang. Under hösten hade jag kommit att inse hur kraftigt förändringar i det östra Europa skulle påverka Västeuropas ekonomiska utveckling och sysselsättning. I början av oktober talade jag om denna sak i Wien vid ett expertseminarium. Nu talade jag till en finländsk publik:

»Europa har nu under drygt tre år levt i ett virrvarr som inte visar några tecken på att ta slut. Förändringens rötter ligger djupt i vår världsdels historia.

Omvälvningen i Mellan- och Östeuropa skapade till en början vid förtjusning. De gränslinjer som splittrat

vår världsdal förlorade sin betydelse. Det ideologiska kriget slutade i en seger för de västliga värdena och inför oss skimrade ett landskap präglad av ökande kontakter och växande välstånd. Risken för ett storkrig vek undan och tron på stabil fred i Europa växte sig kraftigare.

Sedermera har de europeiska folkens hoppfullhet mattats av. De politiska och ekonomiska problemen i det östliga Europa har visat sig betydligt svårare än man trott. För att lösa dem krävs ansträngningar som kastar sina skuggor över Västeuropas utveckling. Och samtidigt har den för Västeuropa ofrånkomliga integrationsutvecklingen mist sin livskraft och råkat in i svårigheter.

Europas folk måste se verkligheten i ögonen. När det kalla kriget viker undan påskyndas den redan för många år sedan inledda utvecklingen mot en ny internationell ordning vars kärna utgörs av tre med varandra konkurrerande kraftcentra. Världsekonomin regionaliseras kring tre nav — Japan, USA och Tyskland/EG. I denna konkurrens är Europas utgångspunkter svagast.

I Västeuropa har man ännu inte i tillräcklig grad förstått vad allt omvälvningen i det östliga Europa betyder för oss. Erfarenheterna från Tysklands enande visar hur stor den börda är som Västeuropa tvingas bära.

Det krävs ofantliga resurser i form av både bidrag och krediter för att återuppbygga det östliga Europa. Försök görs att fördela denna finansieringsbörda mellan världens välmående länder men huvudparten ser ut att falla på länderna i Västeuropa. Det ligger i vårt eget

intresse att bära detta ansvar.

Än större betydelse har det att länderna i Västeuropa tvingas öppna sina marknader för produkter från det östliga Europa. Denna process har redan inletts. Den Europeiska Gemenskapen har med Polen, Tjeckoslovakien och Ungern ingått associeringsavtal som tar sikte på medlemskap. De leder mycket snabbt till frihandel mellan EG och dessa länder. EFTA-länderna har inletts motsvarande förhandlingar med dessa länder. Även med de övriga länderna i det östliga Europa har förhandlingar förts och sådana förs om antingen associeringsavtal eller andra frihandelsarrangemang. En paneuropeisk integrationsprocess har inletts och alla Östeuropeiska länder är med, till och med Ryssland.

En utveckling av ett alleuropeiskt frihandelssystem skapar förutsättningar för att skillnaden i levnadsstandard mellan de västliga och östliga delarna av vår världsdel ofrånkomligen börjar utjämnas. En betydande del av investeringarna inriktas på det östliga Europa, där produktionsförhållandena i många länder är mycket bra och där kostnaderna för arbetskraften är bara en bråkdel av dem i Västeuropa. Detta kan inte leda till annat än att inkomstutvecklingen i Västeuropas länder under kommande år är svag och arbetslösheten växer. Investeringsdepressionen, den svaga inkomstutvecklingen och arbetslösheten skapar tryck att skära ner på den offentliga hushållningen, vilket i sin tur fördjupar depressionen. Allt detta kan leda till sociala problem och politisk oro — i värsta fall till en växande främlingsfientlighet.

Folken i det östliga Europa måste snabbt få hjälp med att komma in i en positiv utveckling. Detta är i

första hand en uppgift för oss människor i Västeuropa. Ju snabbare vi gör detta, desto snabbare förbyts bidragsbördan till en välsignelse för oss. Det förenade Europa kommer med tiden att bli en jämbördig konkurrent till övriga kraftcentra i världen.»

Utgående från analysen av den alleuropeiska integrationsutvecklingen granskade jag utsikterna för utvecklingen av den Europeiska Gemenskapen och förutspådde att integrationsdynamiken nu kommer att flyttas över från förtätning till utvidgning:

»Om den verklighetsbild jag ovan beskrivit är korrekt, kan integrationssträvandena i det västliga Europa komma att råka ut för värre motvind än hittills. Svårigheterna med ratificeringen av Maastrichtavtalet visar att många politiker i länderna i Västeuropa har avlägsnat sig från sitt eget folk. Detsamma måste sägas också om många länder som söker medlemskap i EG. Om depressionen i Europa fördjupas, kan denna konflikt mellan politiker och folk växa.

Vi borde nu förmå göra en realistisk bedömning av Europas framtid. Det som kan räddas bör räddas av framgångarna i integrationen. Europa behöver ett starkt EG som lokomotiv för sin utveckling. Europa behöver ett samarbetsnät vars kärna är ett kraftigt EG.

Vår mest brådskande uppgift är att åstadkomma EES-avtalet. Om Schweiz inte ratificerar avtalet, behövs snabba förhandlingar för att trygga att EES-avtalet mellan övriga EFTA-länder och EG träder i kraft snabbt.

Ratificeringen av Maastrichtavtalet är en intern EG-

fråga som Finland som medlemskandidat inte bör blanda sig i. Låt oss önska EG:s medlemsländer vishet och kraft att lösa detta problem.

Min bedömning är att de svårigheter som uppstått i samband med ratificeringen av Maastrichtavtalet leder till att integrationsdynamiken från att ha varit intensiv blir extensiv. Redan i Maastricht började utvecklingen mot en internt diffentierad gemenskap. Jag tror att den inriktningen nu stärks.

Om denna min bedömning är riktig håller förutsättningarna för finländskt medlemskap på att förbättras. Om det finns en stark vilja inom EG att utvidgas och om EG i framtiden, lättare än hittills, godkänner medlemsländernas olikhet, kan våra medlemskapsförhandlingar komma att framskrida verkligt snabbt och föra till ett resultat som Finlands folk kan godkänna.

Men stärkningen av EG:s extensiva dynamik skulle också leda till en utvidgning i östlig europeisk riktning. Om så sker skulle EG av det nödvändigheten göra en dygd.»

Medlemskapsförhandlingarna inleds

Min bedömning visade sig riktig. I december beslöt EG:s toppmöte att påskynda tidtabellen för medlemskapsförhandlingarna. Tidigare förutsatte man att Maastrichtavtalet är ratificerat på alla håll, innan medlemskapsförhandlingarna kan inledas. Nu beslöt man om start den 1 februari 1993.

Bakom den offentliga tillfredställelsen och optimismen syselsatte sig mitt sinne med andra slags misstankar. Den 13 december 1992 skrev jag om dem till president Koivisto.

Först skrev jag om min diskussion med ambassadör Derjabin och övergick sedan till EG-frågan:

Jag har en ond aning om att förhandlingsstarten redan nu i första hand är ett omslagssnöre för EG:s svåra inre avtalspaket. Å ena sidan har kohesionsländerna eventuellt pressats att godkänna budgeten genom att de lovats tilläggsresurser från de nya medlemsländerna som alltså väntas bli betydande nettobetalare. Å andra sidan söker man med hjälp av förhandlingarna pressa danskarna att godkänna Maastrichtavtalet.

I skenet av Maastrichtavtalet är inte utsikterna för våra förhandlingar särskilt ljusa. Min uppfattning är att vår anslutning inte blir godkänd i Finland om vi inte blir en rätt stor nettomottagare. Enligt EG:s egna uträkningar skulle vi enligt den nuvarande lantbruks- och regionpolitiken bli en nettobetalare som betalade endast en knapp miljard mark. För att våra speciella förhållanden skulle beaktas på rättvist sätt bör Finlands lantbruk och de områden som behöver stöd få en finansiering från EG som klart överstiger det som nu stipuleras.

Förhandlingarna kan försvåras också av det öppna danska läget och Danmarks specialställning. Här handlar det mycket om illusioner. Danmark fick som känt ingenting som landet inte hade haft redan på basen av Maastrichtfördraget. Nu tolkas det hela emellertid så att Danmark fått en specialställning som inte ges andra. Hur förstår och godkänner Finlands folk detta? EG:s fina uträkning kan ännu komma att föra ur askan i elden när diskussion uppstår i alla nordiska länder om Danmarks specialbehandling och det egna landets medlemsvillkor.

Men vi tar naturligtvis upp förhandlingarna när inbju-

dan kommer. En hoppets infallsvinkel kunde vara att EG har ett kraftigt behov av att bevara integrationsdynamiken och utvidgas. I detta läge kan EG vara berett till även överraskande stora eftergifter. För oss kan tidtabellen komma att bli svår när Österrike och Sverige ser ut att anse ett snabbt medlemskap viktigare än anslutningsavtalets innehåll.

Jag reser i morgon bitti till Stockholm till ESK-mötet och därifrån till USA. Hem återvänder jag på morgonen den 22 december. Därefter tar jag i med julfirandet och tar ut outnyttjade semesterdagar till ett längre jullov. Jag önskar ivrigt att mitt arbete skall tillåta det.»

Under förberedelserna för öppningssessionen vid förhandlingarna blev vi igen tvungna att diskutera arbetsfördelningen mellan utrikes- och utrikeshandelsministern; vem skulle hålla Finlands tal.

Formellt skulle denna uppgift ha ankommit på mig. Öppningssessionen var ett utvidgat utrikesministermöte. Österrike representerades av utrikesminister Alois Mock. Från Sverige var Europaminister Ulf Dinkelspiel närvarande men det berodde på att man där givit honom i uppdrag att sköta EG-frågan i dess helhet.

Då Salolainen fann det för sig själv politiskt viktigt — Samlingspartiets primärvalskampanj pågick då — att han skulle få tala, gav jag efter.

Det var mycket arbete med att uppgöra öppningsanförandet. Talets preliminära utkast var skrivet så att EG berömdes och Finlands beredskap att ansluta sig betonades. Trots att talet var ett ställningstagande från hela regeringens sida var det svårt att i det tillräckligt klart få med Finlands egna mål.

Paavo Väyrynsens »öppningsanförande»

En vecka innan öppningssessionen skulle politiska konsultationer igen äga rum mellan Finland och EG:s ordförandeland. Samma dag hade man bett mig hålla ett föredrag för Danmarks utrikespolitiska förening.

På grund av regeringskrisen i Danmark framflyttades konsultationerna men jag reste trots det för att hålla mitt föredrag: det var mitt »öppningsanförande». Utkastet till talet hade jag ursprungligen skrivit i avsikt att det skulle utgöra en del av Finlands öppningsanförande.

I talet stakade jag ut Finlands mål och varnade för att tro att förhandlingarna med oss skulle vara lätta. Jag utgick från utrikes- och säkerhetspolitiken:

»När Finland sökte medlemskap i den Europeiska Gemenskapen var vår utgångspunkt uppfattningen att vi på detta sätt bäst kunde främja våra nationella intressen i det nya Europa. EG har för egen del utrett frågan om Finlands medlemskap och konstaterat att inga hinder föreligger för att inleda medlemskapsförhandlingar. Om en vecka inleds de officiella förhandlingarna.

Många anser att Finlands och de andra EFTA-ländernas medlemskapsförhandlingar är lätta och kan slutföras snabbt. I EES-avtalet finns redan lösta största delen av de frågor som anknyter till EFTA-ländernas medlemskap. I de länder som för förhandlingar finns endast drygt 20 miljoner invånare.

Dessa förväntningar är inte realistiska. EES-avtalet gjordes skraddarsytt så att de för EFTA-länderna svåraste områdena — fram för allt utrikes- och säkerhetspolitiken samt lantbruket — lämnades utanför avtalet.

Å andra sidan avviker speciellt förhållandena i de nordiska EFTA-länderna starkt från dem i de nuvarande medlemsländerna.

De nordiska EFTA-länderna är till arealen stora med gles bosättning. Om alla dessa länder blir EG-medlemmar växer gemenskapens yta med cirka 50 procent. För första gången håller nordliga kalla, till och med arktiska områden, på att komma med i EG. Finland och Norge är grannländer till Ryssland.

Utrikes- och säkerhetspolitiken tycks inte skapa problem för Finlands medlemskap. Inom den Europeiska Gemenskapen, och även inom NATO, utgår man upp enb arligen från, att man inte nu bör gå in för att förändra det militärpolitiska läge, som uppstått i det nya Europa. Finlands och Sveriges neutralitet — deras militära alliansfrihet och deras självständiga trovärdiga försvarsförmåga — förefaller passa väl in i Europas nuvarande säkerhetspolitiska arkitektur.

Det är naturligt att Finland inte som EG-medlem kommer att förhindra utvecklingen av försvarsdimensionen i enlighet med besluten i Maastricht. Det är också klart att Finland även deltar i den bland annat genom att göra en egen insats i den fredsbevarande verksamheten. Vi utesluter inte ens den möjligheten att vi någon gång i framtiden kan komma att delta i organiseringen av ett gemensamt försvar eller att vi kunde ansluta oss till NATO som medlem. Vi har alltså ett öppet sinne när vi ordnar våra relationer till det nya Europa.

Trots att vi lever i ett nytt Europa tänker fortfarande många människor i begrepp från det gamla Europa och dess utgångspunkter. Många har inte märkt att efter

disintegrationen i det östliga Europa en paneuropeisk integration har kommit igång och för med sig att nationerna i det östliga Europa kommer i nära samarbete med det västliga Europa. Trots att hårda vintrar är möjliga i ostadig väderlek kan vi lita på att det så småningom i Europa uppstår en vid paneuropeisk gemenskap som omfattar alla Europas folk. Men tillsvidare måste vi bereda oss också på dåligt väder.»

Som åsnebrygga brukade jag politiskt »väder» för att gå över till att behandla lantbruks- och regionpolitiken:

»Trots att Europas politiska väderkarta nu förändras snabbt består Europas klimatologiska och geografiska förhållanden. Finland är och kommer att förbli ett arktiskt och subarktiskt land. Odlingsperioden även i sydligaste Finland är bara cirka 190 dagar när den i Danmark redan är ungefär en månad längre. Vi har ett kallt klimat och gles bosättning.

Den Europeiska Gemenskapens nuvarande lantbrukspolitik och regionpolitik har utvecklats för förhållandena i Mellan- och Sydeuropa. Som sådana går de inte att anpassa till förhållandena i Norden. Därför måste vi kunna förhandla och komma överens om att komplettera den gemensamma lantbruks- och regionpolitiken så att de beaktar de speciella förhållandena i de nya medlemsländerna. Om detta har vi lyckats nå principiellt samförstånd i diskussioner med EG och dess medlemsländer. Förändringar är ofrånkomliga för att kunna förverkliga EG:s principer och mål också i Finland.

Vi måste föra diskussioner med EG också om vår

medverkan i den ekonomiska och monetära unionen. Det speciella ekonomiskpolitiska problemet för Finland är vår ekonomis stora konjunktürkänslighet. När vi ansluter oss till EMU måste vi utveckla mycket effektiva inkomst- och finanspolitiska instrument med vilka vi kan balancera konjunktursvängningarnas inflytande på vår ekonomi. I medlemskapsförhandlingarna måste vi reda ut hur dessa metoder passar ihop med till exempel de planer som EG har på en harmonisering av beskattningen. Därtill önskar vi diskutera hur EG kunde hjälpa oss å ena sidan med att minska vår konjunktürkänslighet och å andra sidan mildra effekterna av konjunktursvängningarna.

Vart och ett av EFTA-länderna som sökt medlemskap har en stor mängd förhandlingsmål. När varje medlemskandidat förhandlar skilt med 12 medlemsländer och då man söker sköta förhandlingarna parallellt uppstår en mycket komplicerad förhandlingshelhet. Även av denna orsak kan de mest äregiriga målen ifråga om tidtabellen visa sig orealistiska. Finland är för egen del berett till snabba förhandlingar.

Finlands grundinställning är att vi i samband med förhandlingarna vill klargöra alla de problem som kan komma att uppstå för oss och för EG efter det medlemskapet förverkligats. Därför kan förhandlingarna vara svåra, men om de leder till ett positivt slutresultat blir vi en modellmedlem i gemenskapen.»

Förhandlingarna inleddes lugnt. Redan efter ett par veckor kunde jag dra slutsatsen att man inte hinner in i ett avgörande skede före presidentvalet.

Detta var det avgörande motivet för att jag ansåg mig kunna

lämna regeringen och koncentrera mig på presidentvalet. Målen var uppställda och det hade inte så stor betydelse vem som under den närmaste tiden förhandlade utgående från dem.

Å andra sidan höll presidentvalet, i skenet av denna tidtabell, på att utvecklas till ett mycket viktigt val även med tanke på EG-frågan: den valda presidenten kommer att leda det avgörande skedet i Finlands EG-förhandlingar.

Den ryska »revolutionen» och Finland

Tuomo Polvinen har skrivit en utmärkt bok »Den ryska revolutionen och Finland». Jag läste den på nytt när Sovjetunionen börjat falla sönder. Jag upptäckte många likheter mellan den stora ryska revolutionen och den som nu pågick.

När jag för drygt två år sedan återkom som chef för utrikesministeriet hamnade jag mitt i denna process.

Michail Gorbatsjovs reformpolitik hade djupt förändrat det sovjetiska samhället och dessa förändringar hade även påverkat Finland. I relationerna mellan våra länder rådde nu en frigjord atmosfär. Gorbatsjov hade i klara ord erkänt Finlands neutralitet. Tyvärr hade vårt handelsutbyte minskat till nästan ingenting. Däremot hade samarbete direkt över gränsen uppstått på ett sätt som man inte ens kunde föreställa sig under tiden före perestrojkan.

Inom ramen för östrelationerna ägde omedelbart i början av min ämbetsperiod en viktig händelse rum: presidenten och fru Koivisto gjorde i slutet av juni ett statsbesök i Sovjetunionen.

Jag var med om presidentens program och hade därtill skilda diskussioner med utrikesminister Alexander Bessmertnych. Vår diskussion var fri och öppen, vi talade engelska. Förändringen från Gromyko till Sjevardnadze var i tiden jättelik, Bessmertnych var ännu mer »västerländsk».

Närområdessamarbetet inleds

Inom östrelationerna tog jag först uti med närområdessamarbetet. Jag berättade om mina ideer kring det för presidenten på Gullranda i slutet av juni. I efterhand redogjorde jag även för denna fråga i ett brev som jag sände presidenten på hans begäran den 3.7.1991:

»Jag berättade i samband med regeringens verksamhetsprogram för Östeuropa om läget inom det närområdessamarbete som äger rum över östgränsen. I detta avseende sker mycket sådant som UM som koordinator av verksamheten inte ens känner till. Jag berättade om min avsikt att ännu innan sommarsemestern besöka gränslandskapen för att tillsammans med någon tjänsteman klargöra allt som görs och planeras för att UM skall kunna koordinera verksamheten och reda ut hur statsmakten kunde befrämja verksamheten. I detta sammanhang berättade jag också att en överenskommelse med statsministern gjorts om att söka klargöra administrationen av hela handlingsprogrammet.»

Jag gjorde tjänsteresor till Lappland, Kajaneland, Norra Karelen och Södra Karelen. Vid de möten som arrangerats framgick att ett mångsidigt och fast samarbete uppstått över östgränsen. Många problem kom upp. Länsstyrelserna, kommunerna och andra organisationer på regional nivå hade inte laglig rätt att göra avtal med främmande makt; detta hade regeringen Holkeri påmint dem om i stram ton. Länsstyrelserna saknade speciella anslag för denna verksamhet varför de något ifrågasatt utnyttjade bland annat pengar för länets utveckling. Finansiering av samarbete på företagsnivå fanns inte att tillgå. Även det ringa

antalet gränsövergångar begränsade samarbetet.

Efter mina resor i landskapen sände jag den 21.7. presidenten en promemoria som bestod av frågor jag kommit att tänka på i relation till Östeuropaprogrammet.

I följebrevet frågade jag om han hade kommentarer till eller svar på mina ledande frågor:

»1. Vilket är det rätta förhållandet mellan multi- och bi-verksamhet? Hur stor andel av bi-medlen sätts in inom ramen för internationell koordinering? Borde inte Finland sträva till en stor bi-andel och en satsning i första hand på närområdena (Murmansk, Karelen, Leningrad-området och där speciellt Viborgs distrikt samt Baltikum)?

2. Inom multi-verksamheten och den på multi-nivå koordinerade verksamheten erbjuds även Finland koordineringsuppdrag. EG torde få i uppdrag att fungera som generell koordinator av SU-hjälpen vilket EG redan förberett sig för. Finlands möjlighet att fungera som koordinator av en del har framkommit. Vore inte det egna närområdet den bästa biten för Finland?

3. För Finland är stabiliteten och en positiv utveckling i närområdena rent ut sagt livsviktig. Nu förefaller det som om det största hindret för ett praktiskt samarbete vore oklarheten och instabiliteten i förhållandena hos grannen. Detta beror bland annat på maktkampen mellan centralmakten, republikerna och områdena. Kunde man rikta in den Ryska Federationens intresse för samarbete med Finland så att man inom ramen för närområdessamarbetet sökte åstadkomma ett avtal där såväl SU som Ryssland var med? Kunde på detta sätt uppstå ett reellt och stabilt ekonomiskt specialområde som skulle

omfatta åtminstone Murmansk, Karelen och Viborgsområdet? Sovjetunionen och Ryssland kunde vara intresserat framförallt för att detta område är den enda delen som omedelbart anknyter sig till ett land med utvecklad marknadsekonomi. Omfattande kontakter och samarbete mellan området och Finland kunde leda till en utveckling som skapade modell för en förnyelse av hela det sovjetiska samhället.

4. Staten borde ha en egen närområdespolitik. I vilken ordning drivs för samarbetet viktiga projekt, hur prioriteras projekt som kräver finansiering? Speciellt måste man fråga sig vilken miljöinvesteringarnas riktiga andel bör vara av anslagen för närområdessamarbetet och hela Östeuropa-programmet. Kolaprojektet är ett specialfall och håller redan på att förverkligas. Hur bedöms nyttan för Finland i framtiden av miljöprojekten och andra projekt? Vilken hjälp skulle vara effektivast för grannen, vore det kanske något annat än miljöinvesteringar? Kunde de själva sköta åtminstone huvuddelen av de också för oss viktiga miljöinvesteringarna om de får teknisk hjälp och experthjälp? Vore det alltså bättre att hellre styra miljösamarbetet mot forskning, teknisk hjälp och utbildning än till omfattande investeringar som renandet av Leningrads avfallsvatten?

5. Administrationen av Östeuropa-programmet borde omorganiseras. Borde man inom UM grunda en Europaavdelning för att behandla praktiskt ESK-samarbete och Östeuropas utveckling? Avdelningen kunde jämföras med utvecklingssamarbetsavdelningen och till sin natur vara verkställande. 'Politiken' skulle fortsättningsvis skötas av politiska och handelspolitiska avdelningarna. Detaljkoordineringen av närområdessamarbetet passar

inte som UM-uppdrag. Kunde inrikesministeriets kommun- och regionavdelning sköta den? Den generella koordinationen kunde stanna inom UM.»

Presidenten godkände den verksamhetslinje jag föreslagit i promemorian. Så inleddes det organiserade närområdessamarbetet mellan Finland och Ryssland. Samtidigt började man utveckla ett liknande samarbete med de baltiska länderna.

Korrigeringen av de misshälligheter som framkommit under turen i landskapen inleddes omedelbart. Länsstyrelsen fick ett speciellt anslag för närområdessamarbete. Fonden för industriellt utvecklingssamarbete (TEKERA) fick sitt verksamhetsområde utvidgat till att omfatta också det östliga Europa och dess namn förändrades till Fonden för industriellt samarbete. Åtgärder vidtogs för att underlätta gränsövergången. Förberedelserna för ett avtal mellan Finland och Sovjetunionen om närområdessamarbete inleddes.

Maktkuppen i Moskva

Den 19 augusti 1991 inleddes i Moskva ett försök till maktkupp som ledde till en snabb upplösning av Sovjetunionen. Jag hörde om saken tidigt på morgonen av en radioredaktör som ringde mig för en kommentar.

Till en början förhöll sig utländska makter försiktigt till försöket till maktkupp. Allmänt trodde man att kuppen skulle lyckas och de nya makthavarna togs som en realitet. Finlands regering gav ett uttalande där man önskade en så snabb återgång som möjligt till »normala förhållanden»:

»Finlands regering beklagar att utlysandet av undantagstillstånd har avbrutit den demokratiska utvecklingen i

Sovjetunionen.

Regeringen följer noga det läge som uppstått i Sovjetunionen.

Regeringen hoppas att man så fort som möjligt återgår till normala förhållanden i vårt grannland.»

Många kritiserade ordvalet för att vara alltför milt. Jämfört med Finlands tidigare politik var det emellertid mycket klart formulerat.

Chefredaktören för Kainuun Sanomat Keijo Korhonen ansåg att Finland inte borde ha framfört någon som helst kritik mot försöket till maktövertagande.

Följande dag arrangerades ett nordiskt utrikesministermöte. I uttalandet därifrån fördömdes de nya makthavarna för brott mot de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Danmarks utrikesminister Uffe Elleman-Jensen kritiserade Finland för att man vid mötet inte kunnat enas om ännu hårdare formuleringar.

Precis vid dessa tider höll en klar svängning på att äga rum i det internationella samfundets inställning till händelserna i Sovjetunionen. De västliga informationstjänsterna fick vi uppgifter enligt vilka kuppen skulle hålla på att misslyckas. Den förändrade bedömningen av läget ledde till att många regeringar tisdagen den 20.8. började ge hårt formulerade uttalanden mot kufförsöket. Det nordiska utrikesministermötet inleddes försenat för att Danmarks utrikesminister kom dit direkt från den Europeiska Gemenskapens ministermöte där EG tog en fast ståndpunkt till händelserna i Sovjetunionen.

Vårt problem var att vi inte hade tillgång till lika god information som EG. Av denna orsak var vår lägesbedömning annorlunda och vi godkände inte Danmarks förslag till förändringar i det enhälligt förberedda resolutionsutkastet.

Följande dag gav jag för Finlands regering ett uttalande i offentligheten och berättade om den diskussion som förts i regeringens utrikesutskott:

»Speciell uppmärksamhet fästes vid att våldsambeter förekommit och det ansågs viktigt att man avhåller sig från att bruka våld.»

Estland, Lettland och Litauen blir självständiga

Estland, Lettland och Litauen hade redan tidigare deklarerat sig självständiga. När maktkuppen kommit igång upprepade de sina självständighetsdeklarationer och gick in för att söka internationellt erkännande av sin självständighet. Senare kom även de övriga sovjetrepublikerna med sina självständighetsdeklarationer.

Sedan maktkuppen slutat i ett misslyckande påskyndades de baltiska ländernas självständighet.

Ur principiell synvinkel var det problematiskt med ett erkännande av Estlands, Lettlands och Litauens självständighet då det i alla tre fanns starka sovjetiska militärstyrkor. I allmänhet är en förutsättning för att erkänna en stat att det existerar ett statsterritorium som i realiteten behärskas av regeringen. Så var inte fallet med de baltiska länderna.

Speciellt USA, men också Tyskland och övriga centrala europeiska länder granskade de baltiska ländernas ställning även som en del av helhetssituationen i Sovjetunionen; man ville inte rubba stabiliteten i en stormakt som dragits in i revolutionsvirvlar.

Många länder intog emellertid ifråga om de baltiska länderna en annan ståndpunkt: med beslut om erkännande ville man säkra att länderna blev självständiga. Erkännandet underlätta-

des av att den största sovjetrepubliken Ryssland för egen del godkände de baltiska ländernas självständighet.

Det sista veckoslutet i augusti innebar en vändpunkt när det gäller erkännandet av Estlands, Lettlands och Litauens självständighet. Ännu på fredagen den 23 augusti hade man inom Finlands utrikespolitiska ledning konstaterat att man inte kan erkänna de baltiska ländernas självständighet. Denna uppfattning upprepade jag flera gånger under följande dag.

Söndagen den 25.8. konstaterade jag att den internationella utvecklingen gått så långt att också vi borde ge ett uttalande som stödde självständighetsprocessen. Jag gjorde upp ett utkast till ställningstagande och bad presidenten om befullmäktigande att ge det offentlighet.

Presidenten önskade dock ett möte mellan honom och regeringens utrikesutskott kring saken. Mötet hölls ännu samma dag och regeringens ställningstagande gavs offentlighet:

»De baltiska ländernas självständighetsprocess har till följd av den senaste tidens händelser blivit klart snabbare.

Finlands regering är beredd att inleda förhandlingar om att knyta diplomatiska förbindelser med de baltiska länderna.»

Beredskapen att inleda förhandlingar om att knyta diplomatiska förbindelser var ett uttryck för att man var färdig att erkänna de baltiska ländernas självständighet. Förhandlingsskedet skulle skjuta det egentliga beslutet en aning framöver till en tidpunkt då Sovjetunionen kanske hunnit ge sitt eget erkännande av självständigheten. Formuleringen förutsåg formen för det beslut som senare skulle fattas: Finland erkände nämligen inte Estlands, Lettlands och Litauens självständighet utan konstate-

rade att det erkännande som i tiden givits fortfarande var i kraft.

I denna process intog massmedia den politiska aktörens ställning. Olika länders försiktiga ställningstaganden tolkades som direkta beslut om erkännande och regeringar pressades att ge erkännanden i klara ord.

Sålunda berättades i radio söndagen den 25.8. att Ungern erkänt de baltiska ländernas självständighet. Ungerns president som samma dag anlände på besök till Finland visade mig det ställningstagande som hans lands regering gjort. Den var i princip av samma slag som det tidigare nämnda uttalande som Finland senare samma dag gjorde. Inte heller Ungern hade alltså fattat beslut om erkännande.

Händelserna rullade vidare i snabbare takt än vi kunnat ana då vi uppgjorde tidigare nämnda ställningstagande. Klara erkännanden av självständigheten gavs redan efter ett par dagar av bland annat Tyskland som intagit en fast principiell inställning och de övriga nordiska länderna. Sålunda beslöt Finland att knyta diplomatiska relationer redan onsdagen den 28.8. och följande dag kunde jag på regeringens vägnar underskriva ett avtal om saken med mina tre kolleger Lennart Meri, Janis Jurkans och Algirdas Saudargas.

De baltiska länderna som blivit självständiga hade en mycket svår första tid. Detta kunde jag även konstatera på platsen då jag besökte länderna för att hålla ambassadernas öppningsmotagningar. Estland besökte jag redan i månadsskiftet oktober-november, Lettland och Litauen strax innan vår egen självständighetsdag.

När jag återvänt från Lettland och Litauen skrev jag under självständighetsdagen ett brev till president Koivisto och rapporterade om mina iakttagelser:

»I båda länderna är situationen mycket svår. Utvecklingen i Sovjetunionen och Ryssland väcker djup oro i ett läge då sovjettrupperna fortsättningsvis finns i länderna. Båda ländernas livsmedels- och övriga servicesituation håller på att bli ohållbar.

Svårigheterna ifråga om livsmedelssituationen framgick mycket handgripligt i Lettland. Utrikesministern berättade att brödet hotar att ta slut hos dem redan före jul. På grund av brist på foder hotar tvångsslakt av kreatur. Samtidigt flödar amerikanskt spannmål till Sovjetunionen genom hamnen i Riga. Lettland är mycket otillfredsställt med den hjälp man får från både USA och EG. USA har lovat dem endast ett litet parti foder, EG sänder bara sina konsulter. Jag lovade två saker: jag påskyndar leveransen av det parti om 50 000 ton spannmål som Finland lovat; jag skriver ett brev till Baker, Andriesen och van den Broek och vädjar om att också de baltiska ländernas behov beaktas i biståndsprogrammen.

Det brydsamma i Lettlands läge framgår av att utrikesminister Jurkans idag reser till Taiwan för att få en långtidskredit. Priset är erkännande av Taiwans självständighet!

Såväl i Lettland som i Litauen är inställningen till Finland helt positiv. Det enda som störde var en fråga vid presskonferensen i Riga där man trodde att Finlands hjälp till Lettland är en kompensation för vår tidigare kallsinnighet mot landet. Jag svarade att Finland på sitt eget sätt stött de baltiska länderna i deras självständighetssträvanden. Till Finlands linje har inte hört en hög profil i offentligheten. Livet består också av annat än offentlighet. De viktigaste sakerna sker ofta utanför offentligheten. Därtill hänvisade jag till det ekonomiska

stöd som vi givit redan innan självständigheten. Fler frågor ställdes inte.

Den främsta slutsatsen, på basen av de diskussioner jag fört under min resa, är att utvecklingen hos vår stora granne i öster kan leda till ett läge då även vår situation blir synnerligen brydsam. Alla på rationalitet baserade beräkningar utgår från att Sovjetunionens/Rysslands ledare inte har till sitt förfogande alternativ som skulle vara farliga för oss. Logikens regler gäller emellertid inte där nu. Mina senaste — även under resan befästa — uppgifter om maktkampen mellan Jeltsin och Rutskoj lovar inte gott. Utvecklingen hos grannen kan leda till vad som helst. Det gäller att vara beredd också på det värsta.»

Statliga relationer till Ryssland skapas

Maktkuppförsöket i Ryssland inverkade även i avgörande utsträckning på Finlands östpolitik.

Händelserna i augusti hade lyft den ryska ledningens auktoritet och stärkt dess ställning. Det föreföll allt klarare att Sovjetunionen kunde upplösas och Ryssland bli ett självständigt land. Sålunda var det viktigt för oss att börja utveckla våra relationer till Rysslands ledning.

Å andra sidan visade maktkuppförsöket de instabila förhållandena i Sovjetunionen. Efter denna erfarenhet fanns skäl att påskynda ersättningen av VSB-fördraget med nya avtalsarrangemang.

Avtalsarrangemangen diskuterades första gången den 9 september när jag i Moskva träffade Sovjetunionens nya utrikesminister Boris Pankin. Diskussionerna fortsatte vid vårt nästa möte i New York den 22 september. Då kunde vi komma överens

om att inleda förhandlingar om ett nytt fördrag för att ersätta VSB-fördraget.

Redan i detta sammanhang kom vi överens om att det nya fördraget är av samma typ som de avtal Sovjetunionen ingått med bland annat Frankrike och Tyskland. Vi kom överens om att inleda förhandlingarna i mitten av oktober då chefen för den politiska avdelningen vid utrikesministeriet Jaakko Blomberg skulle åka till Moskva på en redan tidigare överenskommen tjänsteresa.

Förhandlingssituationen komplicerades av att Sovjetunionen höll på att sönderfalla. Finland löste detta problem genom att samtidigt sätta igång förhandlingar med både Ryssland och Sovjetunionen. Förutom om ett grannelagsfördrag som skulle ersätta VSB-fördraget förhandlade vi också om ett nytt handelsavtal och ett ramavtal för närområdessamarbetet.

När avtalsförhandlingarna mellan Finland och Ryssland inleddes var detta ett betydande steg. Genom att ge sig in i förhandlingar om ingående av ett statligt avtal med Ryssland erkände Finland på sätt och vis Ryssland som självständig stat; man visste att avtalets underskrivande skulle innebära även ett formellt erkännande av Rysslands självständighet. Av denna orsak funderade man inom utrikesministeriet på att knyta de avtal som skulle ingås med Ryssland till det grannelagsfördrag som skulle ingås med Sovjetunionen. Därtill hoppades vi att Rysslands ställning skulle klarna under förhandlingarnas gång.

Vid samma tid vägrade till exempel Tyskland uttryckligen att förhandla om avtal med Ryssland. Finlands mod att börja förhandla ledde i praktiken till att vi blev det första land som undertecknade statliga avtal med Ryssland i januari 1992.

Grannelagsfördraget mellan Finland och Sovjetunionen blev klart i november, det paraferades den 9 december och utrikesministern fick fullmakt att underteckna det den 13 december.

Man försökte påskynda undertecknandet av avtalet för att så snabbt som möjligt bli av med VSB-fördraget till följd av de osäkra förhållandena i Sovjetunionen. Enligt avtalet upphörde VSB-fördraget att gälla genast när det nya avtalet undertecknats.

Vi hade redan preliminärt kommit överens med utrikesminister Edvard Sjevardnadze att avtalet underskrivs i Moskva den 18 december.

Vi var i Finland osäkra på hur Ryssland ställde sig till undertecknandet av avtalet. Jag testade detta också genom att inlämna önskemål om att under min resa även få träffa representanter för Rysslands regering.

Den 16 december redogjorde jag för läget i ett brev till president Koivisto:

»Resan till Moskva är under beredning med det är fortfarande oklart om den blir av. Ett kriterium torde vara om Gorbatsjov är president ännu på onsdagen. Om han inte skulle vara det vore väl Sjevardnadzes ställning som undertecknare mer än tvivelaktig. Ett annat kriterium är om ett möte för mig med företrädare för Ryssland kan arrangeras. Talvitie träffar i morgon representanter för Rysslands MID och Derjabin. I morgon vid middagstid torde vi få veta det senaste läget så vi kan diskutera frågan i samband med vårt möte. Tillsvidare förbereds resan i normal ordning.»

Följande dag avstod vi dock från mina resplaner. Upplösningen av Sovjetunionen fortskred snabbt. Det var i varje fall klart att Sovjetunionens högsta sovjet inte längre kunde bekräfta avtalet. Rysslands regering lät förstå att den inte fann det önskvärt att avtalet underskrevs.

En dryg månad senare — den 20 januari 1992 — undertecknade statsminister Esko Aho och viceregeringschef Gennadij Burbulis grannelagsfördraget mellan Finland och Ryssland. Omedelbart efter detta utväxlade de brev, undertecknade av utrikesministrarna, i enlighet med vilka VSB-fördraget äntligen upphörde att vara i kraft. Vid samma tillfälle undertecknades även handelsavtalet och avtalet om närområdessamarbete.

Avtalet om närområdessamarbete rör Finlands och Rysslands samarbete för att utveckla Murmanskområdet, republiken Karelén, staden S:t Petersburg och Leningradområdet. Det är, också internationellt sätt, ett unikt avtal. Det skapar lagliga förutsättningar för samarbete på det regionala planet. Finlands regering finansierar samarbetsprojekt och i gengäld beviljar Rysslands regering projekten vissa fördelar.

I samband med viceregeringschef Burbulis besök fick jag möjlighet att diskutera länge med honom. I detta sammanhang förde jag fram tanken på att vi tillsammans kunde försöka skaffa finansiering och investeringar också från andra västländer till målområdet för närområdessamarbetet.

Några dagar senare ordnades i Washington på inbjudan av utrikesminister James Baker en internationell konferens om internationell hjälp till OSS-länderna. I det sammanhanget hade jag för första gången möjlighet att i ett internationellt forum presentera Finland som port till Baltikum och Ryssland. Vi erbjöd samarbete, såväl för att föra fram den humanitära hjälpen, som för att inleda teknisk hjälp och samarbete bland annat för att utveckla infrastrukturen och lantbruket.

En rad problem i sista stund anknöt sig till undertecknandet av avtalen mellan Ryssland och Finland i samband med den av viceregeringschef Gennadij Burbulis ledda delegationens besök.

Utrikesminister Andrej Kozyrev ringde mig på söndagsmor-

statsminister Esko Ahos regering utnämndes den 30.4.1991. Till utrikesminister utnämndes politices doktor Paavo Väyrynen som hade en kännbart längre regeringserfarenhet än någon annan minister. Den till tjänsteåren näst äldsta var social- och hälsovårdsminister Eeva Kuuskoski. Till en början utnämndes arbetsminister Ilkka Kaerva till statsministerns ställföreträdare.

I början av maj 1991 var utrikesminister Väyrynen med om presidenten och fru Koivistos officiella arbetsbesök i Förenta Staterna. President George Bush hade Väyrynen träffat redan då denne var vicepresident. Utrikesminister James Baker var en ny bekantskap.

Å den övre bilden berättar utrikesminister Väyrynen och inrikesminister Mauri Pekkarinen den 19.8.1991 för pressen om den finländska regeringens inställning till den maktkupp som inletts i Sovjetunionen. Å den undre bilden redogör utrikesministern vid riksdagens frågemycke för Finlands östpolitik och speciellt de förhandlingar som höll å att inledas om ett avtal som skulle ersätta VSB-fördraget.

I slutet av oktober 1991 besökte utrikesminister och fru Väyrynen Estland och arrangerade där en öppningsmottagning på ambassaden. Väyrynens dåvarande kollega utrikesminister Lennart Meri presenterade Estlands gamla officiella flagga som under sovjettiden varit i trygghet utomlands.

rikesminister Paavo Väyrynen
iskuterar med två centrala
änstemän i sitt ministerium –
lartti Ahtisaari och Jaakko
Iomberg – i december 1991.
Å den nedre bilden omges
äyrynen av pressfolket sedan
et blivit uppenbart att Sovjet-
nionen upplöses.

På den övre bilden redogör utrikesministern efter regeringens aftonskola inför pressen för Finlands östrelationer. Föregående dag hade man slutgiltigt avstått från planen på att med Sovjetunionen underteckna det färdigförhandlade grannelagsfördraget. På den nedre bilden möter Väyrynen – Finlands långvarigaste utrikesminister – i slutet av mars 1992 på sitt tjänsterum Rysslands utrikesminister Andrej Kozyrev. Tavlan i bakgrunden visar Finlands tredje långvarigaste utrikesminister Carl Enckell.

januari 1992 gick Paavo Väyrynen in för att reda ut EG-rågan genom att träffa såväl kolleger som människor i landskapen. På den övre bilden diskuterar Väyrynen med Tysklands utrikesminister Hans-Dietrich Genscher i Bonn. Den nedre bilden är tagen vid ett möte i Forssa där han tillsammans med lantbruksminister Martti Pura redogjorde speciellt för EG-nedlemskapet ur lantbrukets synvinkel.

I maj 1992 var utrikesminister Väyrynen, på Koningstedt gård i Vanda värd för ett nordiskt utrikesministermöte som koncentrerades kring säkerhetspolitiken. I ministerns frånvaro representerades Island på tjänstemannanivå. I samband med president Boris Jeltsins statsbesök i juli 1992 undertecknade utrikesministern för Finlands del en rad avtal mellan Finland och Ryssland.

I oktober 1992 gjorde utrikesminister och fru Väyrynen ett officiellt besök i Folkrepubliken Kina och Republiken Korea. I Korea tilldelades Väyrynen en hög utmärkelse som president Roh Tae Woo personligen överlämnade.

Hösten 1992 beslöt Paavo Värynen att ställa upp som presidentkandidat i valet 1994. På den övre bilden möts statsminister Esko Aho och utrikesminister Paavo Värynen i riksdagens kafé. Då lutade Värynen åt att bli kandidat och ta valet på allvar. Den nedre bilden är från partidelegationens möte i Seinäjoki där Värynen meddelade att han står till förfogande.

Vuokko och Paavo Väryynens resa gick även till Hong Kong där de hade tillfälle att bekanta sig med hamnen ombord på en båt. Besöket i Fjärran Östern var den enda längre tjänsteresan som Vuokko deltog i. I slutet av 1992 överlämnade Liberala Internationalens ordförande Otto Lambsdorff och viceordförande Paavo Väryynen, en under Väryynens ledning uppgjord rapport, om stärkande av FN, till FN:s generalsekreterare, Socialistiska Internationalens tidigare viceordförande Boutros Boutros-Ghali.

"Skiddiplomati" i Lappland. På den övre bilden har utrikesminister Värynen efter en skidtur i januari utnämnt Andrej Kozyrev till världsmästare på skidor i utrikesministerklassen. Två månader senare var utrikesminister och fru Klaus Kinkel Väryryns gäster i Lappland. Middagen serverades i ett vindskydd som en nyckfull vind fyllde med rök.

På den övre bilden undertecknar Andrej Kozyrev och Paavo Väyrynen i början av mars 1993 i Moskva avtal mellan länderna. Från Finland var närvarande bland annat kanslichef Jaakko Kalela, tj statssekreterare Aarno Karhilo och ambassadör Arto Mansala. Den nedre bilden är tagen i samband med Östersjörådets möte i Helsingfors i mars 1993. Med på bilden är utrikesministrarna från samtliga medlemsländer samt Hans van den Broek, som i EG-kommissionen svarar för utrikesfrågorna.

Utrikesminister Paavo Väyrynen befriades från medlemskap i statsrådet vid presidentföredragningen den 5 maj 1993. På den nedre bilden promoverar professor Allan Rosas vid Åbo Akademi Paavo Väyrynen till doktor i Åbo den 14 maj 1993.

Under början av år 1993 skrev Paavo Väyrynen verket "On totuuden aika" (Tid för sanningen) i två delar. Den övre bilden är från publiceringen av den första delen. På den nedre överlämnar författaren boken till Estlands president Lennart Meri och hans hustru. Med på bilden är även ambassadör Jaakko Kaurinkoski och hans hustru.

Bilder från familjealbumet då Taneli blev student våren 1991. Taneli fäster en lyra vid Vuokkos bröst. Lotta och Paavo beundrar Tanelis studentgåva. Tiinaliisa böjer knä för att göra smörgåsar till festen tillsammans med sin tidigare klasskamrat.

gonen den 19.1. — strax innan Burbulis avfärd från Moskva till Helsingfors — och berättade att president Jeltsin önskade att undertecknandet framflyttas till hans eget planerade Finlandbesök. För oss hade en framflyttning varit pinsam då alla förberedelser gjorts på överenskommet sätt och besöksprogrammet även publicerats. Därtill hade en framflyttning inneburit att VSB-fördraget fortsatt att vara i kraft i en obestämd framtid.

Vi hade ännu på kvällen kontakt med Kozyrev men först följande morgon — dagen för undertecknandet — fick vi slutgiltigt bekräftelse på att Burbulis besök genomförs på planerat sätt.

»Skiddiplomati» i Lappland

I slutet av år 1991 och början av 1992 anlände en stor grupp betydande gäster till Finland i anledning av ESK.

Redan innan uppföljningsmötet börjat kom många OSS-länders statschefer på besök för att underteckna ESK-slutdokumentet.

Öppningen av uppföljningsmötet arrangerades på utrikesministernivå. Trots att en del av ministrarna inte kunde delta, blev öppningen en viktig utrikespolitisk händelse.

Till sommarens toppmöte anlände alla de viktigare ESK-ländernas statschefer. Jag tog emot de flesta på flygfältet.

Efter toppmötet inleddes Rysslands president Boris Jeltsins statsbesök i Finland. De viktigaste förhandlingarna fördes under en tågresa från Helsingfors till Åbo. Jag hade möjlighet att föra mycket grundliga diskussioner med min kollega Andrej Kozyrev.

Fram till statsbesöket hade jag redan flera gånger träffat Kozyrev och vi hade blivit — jag torde våga säga det — goda vänner.

Under hösten fortsatte kontakterna i rätt speciella tecken. Kozyrev reste till FN:s generalförsamling i New York med sin familj på samma Finnair-flyg som jag. Sålunda kunde vi tidigarelägga vårt överenskomna möte i New York och föra de officiella diskussionerna i flygplanet över Atlanten. Under resan upprepade jag min redan tidigare framförda inbjudan till honom att besöka Finland.

I januari 1993 grundades i Kirkenäs i Norge Barents euroarktiska råd. Detta projekt hade kommit igång på Norges regerings initiativ och hade till förebild det ett år tidigare i Köpenhamn grundade rådet för Östersjöstaterna.

Tillsammans med Kozyrev flög vi från Kirkenäs till Ivalo där hans officiella besök i Finland inleddes. Även fru Kozyreva och Vuokko var med. I Lapplands stillhet hade vi tillfälle till långa diskussioner.

Efter middagen vid brasans sken förklarade jag bland annat ingående Finlands historia för Kozyrev. I det sammanhanget berättade jag rent ut om vad man i Finland tänker om vad Stalins Sovjetunionen gjort oss. Jag berättade också om finländarnas önskan att dessa orättvisor någon gång kunde rättas till. Jag märkte att mycket av det jag berättat var nytt för honom.

Kozyrev har god kondition och han har till och med som ung tränats till toppidrottsman. Han skidade även så bra att jag kunde utnämna honom till världsmästare i utrikesministerklassen. Vi var ungefär jämbördiga i spåret. I utförlöpor var han klart snabbare men i motluten fick jag fast honom.

Från Ivalo kom vi följande dag till Helsingfors där den officiella delen av besöket genomfördes. Då det späckade programmet inte möjliggjorde fler officiella måltider än den lunch presidenten och fru Koivisto gav kunde vi inte hålla officiella skåltal. Därför gav båda utrikesministrarna vid presskonferensen egna öppningsuttalanden.

I mitt eget uttalande definierade jag Finlands ställning och politik samt grunden för vårt grannförhållande:

»I det nya Europa är utgångspunkterna och målen för Finlands utrikespolitik de tidigare — de samma som de varit under hela vår självständighetstid. Vi strävar efter att befrämja våra nationella intressen genom att vårda vårt folks självständighet, säkerhet och välstånd. Vi uppfattar det så att våra nationella intressen oskiljaktigt hör samman med Europas och hela världens folks gemensamma intresse. I vår verksamhet hämtar vi livskraft ur de allmänmänskliga principer och mål som ingår bland annat i ESK-slutdokumentet, Paris-stadgan och FN:s stadga.

I det nya Europa har Finlands traditionella omfattande neutralitetspolitik förlorat sin betydelse. I dagens läge understryks kärnan i vår neutralitet, militär alliansfrihet och ett självständigt trovärdigt försvar. Grunden för vår säkerhetspolitiska ställning har bevarats oförändrad.

Ur Finlands synvinkel är det av utomordentlig vikt att vi har goda relationer till alla våra grannar och att stabila förhållanden råder i våra närområden. I detta avseende sparar vi inte på våra ansträngningar. Vi är tillfreds med att vi omedelbart efter Sovjetunionens upplösning kunde skapa fungerande samarbetsrelationer till dess efterföljarstat Ryssland.»

I detta offentliga ställningstagande tog jag inte upp frågan om Karelen och övriga avträdde områden. Tillfället var inte riktigt lämpligt för detta. Å andra sidan avvek min uppfattning i viss mån från de uttalanden som president Koivisto i denna fråga i

olika sammanhang givit.

Jag tog ställning i denna fråga sedan jag befriats från uppdraget som utrikesminister i juni 1993 i Kuopio vid ett seminarium vid den karelska sommarfesten:

»I basavtalet mellan Finland och Ryssland har frågan om gränsen mellan länderna lösts utgående från ESK:s beslut. Detta betyder å ena sidan att ingendera landet har territoriella krav på den andra avtalsparten, å andra sidan att gränser kan ändras på fredlig väg och genom förhandlingar. Denna tolkning har båda parter bekräftat att är korrekt. Å andra sidan har Ryssland klart konstaterat att landet inte nu vill föra sådana förhandlingar.

Avtalet mellan Finland och Ryssland innebär att det inte finns något gränsproblem i våra statliga relationer — frågan är inte öppen. Å andra sidan innehåller avtalet möjligheten att senare föra förhandlingar.

Många i Finland har ansett att gränserna aldrig kan korrigeras. En del har till och med ansett att Finland inte borde ge sig in på områdesarrangemang även om de blev möjliga.

Min egen uppfattning är att de som framför sådana ställningstaganden i allt för hög grad är fångade av dagsläget. Vi lever i ett nytt Europa där en alleuropeisk integrationsprocess äger rum. Vi är på väg mot ett Europa där regionernas betydelse understryks och staternas gränser minskar i betydelse. Denna utveckling kan leda till en situation som öppnar väg för en ny typ av samarbetsrelation över gränsen mellan Finland och Ryssland då man kan diskutera utnyttjandet av områdena och även gränserna på en helt ny bas.»

Minister Kozyrevs skidfärd i Lappland i januari inledde en livlig »skiddiplomati» under våren 1993.

Den hade inletts redan föregående vår då Norges utrikesminister Thorvald Stoltenberg var min gäst i Saariselkä. Då kom vi överens om samarbete i de nordliga områdena. Frukter av detta möte var bland annat ett expertmöte kring den nordliga sjörutten, som arrangerades i Tromsö samt grundandet av Barentsråd. Vi kom också överens om att vi tillsammans stöder Kanadas projekt att grunda ett Arktiskt råd.

Efter Kozyrev var vi tillsammans med Vuokko värdar för Tysklands utrikesminister och fru Kinkels besök som förverkligades precis innan Östersjörådets möte i Helsingfors. Även detta besök var mycket nyttigt.

Vi kommer säkerligen alltid att minnas utrikesminister och fru Kinkels besök på grund av en detalj. Vi åt middag i ett vindskydd som gränsbevakningen uppfört. På kvällen vände vinden så att vi fick röken i ögonen. Alla fick en lindrig rökförgiftning och fru Kinkel värre än övriga. Framöver är det skäl att undvika den typen av »gästfrihet».

I Lappland föreslog Kinkel att vi i Helsingfors tillsammans skulle träffa utrikesminister Kozyrev för att diskutera samarbetsfrågor där vi har gemensamma intressen.

Då Kozyrev blev tvungen att åka till Moskva mitt under mötet ersatte vi denna sammankomst med ett gemensamt möte med ordföranden för EG:s ministerråd Danmarks utrikesminister Nils Helveg Petersen och EG:s utrikeskommisarie Hans van den Broek. Vid detta möte fick jag möjlighet att få en glimt av EG:s inre cirkel. Diskussionen stärkte mig i min uppfattning om att det europeiska samarbetet borde utvecklas utgående från en rationell arkitektur ungefär på det sätt jag redan tidigare tänkt.

Kozyrev kom tillbaka från Moskva för att genomföra den tidigare överenskomna resan till Lappland. Vi diskuterade och

skidade igen. Skidfärden under den första dagen förde oss från Salla över gränsen till Rohmoiva, det vill säga det fjäll om vars »arrendering» diskussioner förts redan 1986. Under denna färd diskuterade vi bland annat om den ryska minoritetens ställning i Estland och Estlands medlemskap i Europarådet. Jag försökte få Kozyrev att förstå sakerna också ur Estlands synvinkel.

På våren strax innan jag lämnade regeringen fick vi ännu Englands utrikesminister och fru Douglas Hurd på besök till Lappland. Även de blev förtjusta över att skida och i Lapplands fantastiska natur. Även med Hurd uppstod under de förhållandena en mycket öppen diskussion bland annat om EG:s framtid och våra medlemskapsförhandlingar.

En höjdpunkt under våren 1993 var president och fru Koivistos statsbesök i Moskva. Under det diskuterades naturligtvis i första hand Rysslands utveckling och de stora linjerna i internationell politik. Uppe var emellertid också frågor inom ramen för det bilaterala samarbetet. De hade förberetts i god tid i diskussioner som jag förde med ambassadör Derjabin. Jag redogjorde för dem i ett brev till president Koivisto den 13.12.1992:

»Som jag nämnde i fredags, träffade jag senaste vecka Jurij Derjabin. Under vår diskussion hade vi uppe speciellt tre viktiga aktuella frågor som kunde befrämjas bland annat under Ditt besök i Moskva och Kozyrevs besök i Finland.

Jag informerade Derjabin om den aktivitet, Finland inlett för att befrämja en ny form av samarbete mellan Ryssland och västländerna. Konstaterades att detta var en viktig fråga även i diskussionerna mellan Finland och Ryssland.

Den andra viktiga saken som var uppe gällde att få fart på närområdessamarbetet, vilket förutsätter att

Rysslands regering fattar beslut om att skapa stabila och gynnsamma förhållanden för detta arbete. Uppe var även vidare perspektiv: då utvecklingsförutsättningarna för detta område som ligger nära oss förbättras är det också möjligt att locka samarbetsprojekt från andra västländer till området.

Vårt tredje centrala diskussionstema gällde utnyttjandet av gas- och oljeförekomsterna i Barentsområdet. I detta avseende inleds i Finland som bäst ett förberedelsearbete som är effektivare än förr. På begäran av Bo Göransson Eriksson vid HIM och Masas Martti Saarikangas arrangerades senaste vecka en överläggning om hur finländarna kunde befrämja denna sak. Med var också Pekka Tuomisto. Vi kom överens om att vi söker skapa en speciell arbetsgrupp för detta projekt inom den ekonomiska kommissionen. För att förbättra den interna koordineringen med den så kallade kontinentalsockelarbetsgruppen inbjuds även Eriksson från HIM och en representant för UM. Tack vare denna beredning kan förberedelserna för Din resa skötas effektivt. Som Du minns är Jeltsin personligen mycket intresserad av finländsk-ryskt samarbete för att utnyttja naturrikedomarna i Barentshav.»

Den första av de saker som nämns i brevet — den nya typen av samarbete mellan Ryssland och västländerna — betydde att Finland under ledning av ingen mindre än president Koivisto inlett diskussioner med de ledande västländerna, EG, Internationella valutafonden och Världsbanken för att söka få fart på samarbetet med och biståndsverksamheten till Ryssland. Avsikten var att diskutera också denna fråga under besöket i Moskva.

När statsbesöket närmade sig fick jag av presidenten fullmakt att bereda en promemoria om aktuella frågor att på förhand överlämnas till Rysslands regering. Promemorian innehöll de frågor som varit uppe under min diskussion med Derjabin.

I samband med statsbesöket kunde vi få fart på förhandlingarna om en överenskommelse om de skatte-, tull- och avgiftslättnader som skulle beviljas närområdessamarbetet. Förhandlingarna om ett utnyttjande av en kolväteförekomst i Barentshav, som Nestes eget projekt, kom också igång.

I Moskva hade man för mig arrangerat ett speciellt möte om närområdessamarbetet. Från rysk sida deltog alla de högsta ledarna för närområdena.

Också i Moskva fick jag tillfälle till diskussioner under fria former med min kollega. Kozyrev inbjöd mig och borgmästaren i S:t Petersburg Anatolij Sobjak hem på kvällste. Vid detta tillfälle berättade de i förtroende om det interna läget i Ryssland.

När jag lämnade utrikesministeruppdraget den 5 maj 1993 kände jag att jag kunnat göra rätt mycket för att utveckla Finlands nya Europa-politik. EG-förhandlingarna pågick. Relationerna till Ryssland var i ordning. Samarbetet med Estland och de övriga baltiska länderna fungerade bra. Det nordiska samarbetet hade stärkts. Det subregionala samarbetet i Östersjö- och Barentsområdena hade börjat bra.

Jag kunde också vara nöjd med att jag, under min två år långa ministerperiod, i praktiken hade kunnat arbeta för de mål för mänskligheten som jag utvecklat i min doktorsavhandling och när jag skrev min bok »Yhteinen tehtävämme» (Vår gemensamma uppgift) åren 1987–89.

Mänsklighetspolitik vid konferensen i Rio

Strax efter regeringsbildningen tillsatte statsrådet en kommission för att förbereda Finlands deltagande i Förenta Nationernas Miljö- och Utvecklingskonferens (UNCED). Då UNCED var en central händelse i FN-politiken och dess temasfär omfattade flera ministeriers tjänsteområden utnämndes jag i stöd av min tjänsteställning till kommissionens ordförande. Viceordförande blev miljöminister Sirpa Pietikäinen och utvecklings-samarbetsminister Toimi Kankaanniemi.

I Finlands förberedelser utgick man ursprungligen från att UNCED är en konferens som är mer än en miljöskydds- och utvecklings-samarbetskonferens: den behandlar utveckling och miljöfrågor i vidaste mening. Delegationens arbete koncentreras kring två huvudtemata, en förändring av konsumtions- och produktionsmetoderna, närmast i industriländerna, samt en dämpning av befolkningstillväxten och ett avskaffande av fattigdomen i utvecklingsländerna. Som särfrågor var även skogs- och energifrågorna uppe.

Jag fick även i uppdrag att leda den finländska delegationen vid konferensen som ordnades i Rio de Janeiro i Brasilien. President Koivisto deltog därtill i det toppmöte som arrangerades i samband med konferensen.

Jag framförde Finlands huvudanförande vid konferensen. Där kunde jag föra fram tankar som jag redan för många år sedan utvecklat⁷:

»Det förefaller vara svårt att förändra för livsmiljön skadliga produktions- och konsumtionsvanor i enskilda länder. Därför behövs internationellt bindande avtal på basen av vilka enskilda nationer tvingas att förverkliga åtgärder som nyinriktar utvecklingen. Åtgärder för

att förändra konsumtions- och produktionsvanor accepteras om de bygger på avtal som på samma sätt åligger alla stater att följa.

En förändring av produktionsmetoderna gäller inte bara industrin. Allvarliga miljöproblem hänger även samman med lantbruksproduktionen. Då frihandeln med lantbruksprodukter utvecklas är det viktigare än tidigare att genom internationellt samarbete tillse att man på alla håll övergår till produktionsmetoder som är hållbara ur ekologisk synvinkel.»

I mitt tal behandlade jag även det mångsidiga förhållandet mellan miljö- och utvecklingsproblem:

»I utvecklingsländerna bildar fattigdomen, miljöförstörelsen och den för snabba befolkningstillväxten en inbördes sammanknuten ond cirkel som borde brytas. Den nuvarande befolkningstillväxten överstiger jordens toleransförmåga. I början av det kommande århundradet finns över 10 miljarder människor i världen. Befolkningstillväxten i utvecklingsländerna utgör kanske den största enskilda orsaken till den omfattande fattigdomen och miljöförstörelsen.»

Jag talade också om att det krävs mer resurser, som de utvecklade länderna måste ordna, för att förverkliga UNCED-konferensens resultat — till exempel Agenda 21-verksamhetsprogrammet och ett avtal om klimatförändringen. Samtidigt anmärkte jag att bördan bör fördelas rättvist mellan de utvecklade länderna »så att man beaktar styrkan i ländernas nationalekonomier, utnyttjandet av naturresurserna och den påfrestning detta har på miljön».

Som representant för Finland var det pinsamt att framträda vid UNCED då regeringen just kraftigt hade minskat vårt stöd till utvecklingsländerna och FN. Även av denna orsak talade jag om att fördela bördan rättvist och avsåg bland annat att Japans, Tysklands och USA:s finansieringsandelar borde höjas.

Slutligen behandlade jag i mitt tal förnyelsen av FN-systemet. Jag betonade att »Förenade Nationerna bör ha en ledande roll i den verksamhet genom vilken mänskligheten tar steget till hållbar utveckling». Jag konstaterade att med UNCED tas först de första stegen på denna väg.

Jag förutsatte en förnyelse av FN-systemet så att reformerna av dess institutioner kunde bekräftas under världsorganisationens 50. jubileumsår 1995.

Strax efter UNCED-konferensen kom jag att märka hur svårt det är att förverkliga det som överenskoms i Rio.

Genast då jag kom till Finland tog jag upp frågan om att utveckla energibeskattningen för att främja en övergång från fossila bränslen till förnybara energikällor. I budgetrian, som tidigarelags till juni, kunde vi komma överens om att en dylik energiskatt förverkligas. Under sommaren drev finansministeriet ändå, i det skattepolitiska ministerutskottet, igenom ett beslut som i praktiken endast innebar en förhöjning av elskatten. I den egentliga budgetrian kunde energiskatten efter hård kamp korrigeras så att skatten i högre grad baserades på koldioxidutsläpp.

I februari 1993 fattade regeringen Aho ett principbeslut om en betydande ökning av den inhemska förnybara energin med hjälp av en kännbar koldioxidskatt. Under beredningen av lagen urvattnades även detta principbeslut allvarligt.

Under hösten 1992 fick jag en känsla av hur det är att förverkliga principen om en hållbar utveckling i en helt annan omgivning — Kina. Vi gjorde med Vuokko ett officiellt besök i

Folkrepubliken Kina och republiken Korea. Därtill besökte vi Hongkong.

I Kina finns nu cirka 1200 miljoner människor. Deras levnadsstandard har fram till dessa tider varit mycket låg. Nu växer ekonomin kraftigt och människors välbefinnande ökar snabbt. Man berättade för mig att det i Kina redan finns 30 miljoner familjer som har råd att köpa egen bil.

Var och en förstår att man inte i hela världen kan uppnå en sådan konsumtionsnivå som den i de rika industriländerna nu: jordklotets naturresurser räcker inte till för det och vår känsliga livsmiljö klarar det inte. Å andra sidan kan vi inte säga till kineserna att de fortsättningsvis skulle åka cykel, när vi bara fortsätter att öka vårt antal personbilar. Vi måste bereda oss på att dämpa vår egen konsumtion för att människorna i de fattiga länderna skall kunna tillfredsställa ens sina materiella grundbehov.

Ifråga om den materiella produktionen och konsumtionen har ett läge uppstått som liknar det som tidigare rådde ifråga om vapenupprustningen. Vi måste börja dämpa vår materiella »upprustning» för att bevara vår livsmiljö livsduglig och för att vi skall kunna — enligt principerna för hållbar utveckling — trygga drägliga livsvillkor även för kommande generationer.

För detta behövs internationella avtal med hjälp av vilka nationerna tillsammans anpassar den mänskliga ekonomin till naturens hushållning. Ett Förenta Nationerna som är effektivare än nu behövs för att leda mänskligheten in på vägen mot hållbar utveckling.

Det behövs ett »utvecklingsråd» inom FN

Inom Förenta Nationerna har man redan länge diskuterat en grundläggande reform av organisationen. Detta beror framför-

allt på tre saker.

För det första har efterfrågan på världsorganisationens tjänster ökat kraftigt under åren efter det kalla kriget och FN sålunda mött helt nya utmaningar.

För det andra fyller FN om två år 50 år och vi närmar oss årtusendeskiftet.

Uppföljningen av den i Rio för ett år sedan arrangerade FN-konferensen för miljö och utveckling (UNCED) har varit en tredje faktor som påskyndat reformplanerna.

FN har två huvuduppgifter. Å ena sidan skall organisationen upprätthålla fred och säkerhet. Å andra sidan skall den verka för ekonomisk och social utveckling, skydd av miljön samt befrämjande av kultursamarbete och mänskliga rättigheter.

FN kan förenklat ses som två pelare av vilka den ena består av verksamhet för befrämjande av fred och säkerhet och den andra av alla typer av utvecklingsbefrämjande verksamhet.

FN:s säkerhetspelare är mycket välutvecklad och stadgan är i detta avseende väl i takt med tiden. Efter det kalla kriget har stadgan fått liv och FN förmått fungera mycket effektivt. Utgående från de goda erfarenheter man fått håller man på att utveckla fredspelarverksamheten inom FN ytterligare utgående från generalsekreterarens verksamhetsplan »Agenda for Peace».

FN:s utvecklingspelare har utvecklats betydligt sämre än säkerhetspelaren och grundstadgan är inte heller i detta avseende i takt med tiden. För fem årtionden sedan hade man till exempel ingen uppfattning om nuvarande miljö- och utvecklingsproblem. Ekonomi- och socialsektorn och övrig verksamhet i samband med denna pelare är splittrad och ineffektiv.

Uppföljningen av UNCED har till en början organiserats så att inom FN grundades en kommission för hållbar utveckling. Detta organ ökar splittringen inom världsorganisationen. Det

finns skäl till oro för att den nya kommissionen »förpuppas» så att principerna för en hållbar utveckling inte inverkar tillräckligt på hela utvecklingspelarens verksamhet.

Vi behöver ett FN som är effektivare än det nuvarande när vi går in i nästa årtusende. Endast FN kan förverkliga det världsomspännande ledarskap som ofrånkomligt behövs för att lösa mänsklighetens nuvarande och kommande problem. Speciellt bör utvecklingspelaren stärkas och dess verksamhetsförutsättningar förbättras.

FN:s generalförsamling gav i slutet av år 1992 generalsekretären i uppdrag att uppgöra dokumentet »Agenda for development», ett verksamhetsprogram för att befrämja utveckling. Detta arbete erbjuder en utgångspunkt för att förnya FN:s ekonomiska och sociala sektor så att organisationen kan leda mänskligheten in på en hållbar utvecklingsväg. För sin utvecklingspelare bör FN skapa ett organ som motsvarar säkerhetsrådet, ett »utvecklingsråd» som får tillräckliga befogenheter för att förverkliga en hållbar utveckling överallt i världen.

Finland har varit aktivt när det gäller att grundligt förnya FN. Senaste år i september i New York vid det nordiska utrikesministermötet tog jag ett initiativ i frågan. Sedermera har frågan återkommit och en överenskommelse gjorts om nordiskt samarbete också i denna fråga. Finland agerar som nordisk koordinator för projektet. Slutgiltigt gjordes en överenskommelse om detta först vid utrikesministermötet i Sverige i maj 1993.

Det är viktigt att de nordiska länderna uttalar sig kraftfullt om dessa planer på att förnya FN på ett sätt som siktar långt in i framtiden. Samtidigt fortsätter vi naturligtvis, och effektiverar, arbetet med den praktiska förnyelsen av FN på kortare sikt.

För egen del har jag även sökt främja en förnyelse av FN också inom ramen för den Liberala Internationalen.

Jag ledde en arbetsgrupp som för LI förberedde en rapport

om förstärkning av FN. Jag överlämnade tillsammans med LI:s ordförande Otto Lamsdorff rapporten till FN:s generalsekreterare Boutros Boutros-Ghali i december 1992.

Generalsekreteraren ansåg LI:s och övriga motsvarande internationella partiorganisationers insats betydande. Han påminde om att han själv tidigare verkat som den Socialistiska Internationalens (IS) viceordförande.

Den Socialistiska Internationalen har av partiernas internationella organisationer varit den överlägset mest inflytelserika både i FN och i andra fora. Västländernas socialdemokrater har bland annat stött varandras kandidater till viktiga internationella uppdrag. De har haft stöd också i många utvecklingsländer där ledande partier hört till SI eller stått organisationen nära. Partipolitiken har bland annat spelat in då bland andra Willy Brandt, Olof Palme och Gro Harlem Brundtland, var för sig, lett viktiga internationella kommissioner.

FN är ineffektivt och korrumperat

Även FN:s förvaltning bör förnyas grundligt. Idag är den ineffektiv och — tyvärr — även korrumperad; bruket av pengar är annorlunda än vad till exempel vi i Finland är vana vid.

Vi finländare har kunnat få erfarenhet av den »kultur» som behärskar FN-systemet genom det WIDER-institut, underställt FN-universitetet, som i Helsingfors forskar i ekonomi- och utvecklingsproblem.

Jag var själv med när vi i tiden försökte få WIDER till Finland. Jag undertecknade för regeringens del avtalen i samband med dess grundande.

Jag trodde då att WIDER kunde göra en verkligt betydande insats i ekonomisk forskning för att gynna utvecklingsländerna. Jag tyckte att detta vore ett effektivt sätt att bruka våra utveck-

lingsbiståndspengar. Jag trodde att vi med hjälp av WIDER, till Finland, skulle få en betydelsefull gemenskap av utländska forskare, som skulle berika vårt akademiska liv. Jag hoppades att Finlands kontakter till utvecklingsländerna med WIDER:s hjälp skulle stärkas.

Då jag lämnade utrikesministeriet våren 1987 hade WIDER fått rätt tillfredställande fart på sin verksamhet. Redan då kunde man emellertid se att det gällde att passa på.

När jag återkom som utrikesminister våren 1991 stod det verkligen illa till med WIDER. Våra positiva förväntningar hade svikits och därtill förekom ekonomiska oklarheter i samband med institutionens verksamhet.

Det hade framgått att anslag som uttryckligen reserverats för att anställa finländska forskare hade brukats för andra ändamål och någon ordentlig redovisning fanns inte. Kapitalfondens medel hade, i strid med avtalet mellan FN-universitetet och Finlands regering, för en tid flyttats utomlands.

När utrikesministeriet och statens revisionsverk granskade de brister som framkommit i relationerna mellan WIDER och Finland fick man ett intryck av att allvarliga oklarheter och till och med oegentligheter — allvarligare än de Helsingin Sanomat i sin månadsbilaga den 6.2.1993 skrev om — kunde vara förknippade med institutionens verksamhet. Misstankarna tilltog då WIDER:s chef förhindrade utnämningen av den finländska regeringens kandidat till den lediga tjänsten som institutets förvaltnings- och ekonomichef trots en principöverenskommelse om saken med FN-universitetet.

Då FN-universitetets rektor Heitor Gurgulino de Souza kom på besök till Finland i slutet av maj 1991 tog jag på initiativ av understatssekreterare Mauri Eggert och avdelningschef Benjamin Bassin upp misstankarna mot WIDER-institutet. Jag vädjade till honom om att WIDER:s affärer skulle granskas grundligt

för att få Finlands regerings förtroende för institutet återställt. Han lovade att göra som jag bad. Någon klarhet har inte gått att få trots ett flertal vädjanden till FN och FN-universitetet.

Jag träffade de Souza sista gången i februari 1993. Med var också WIDER:s tillfälliga chef professor Mihaly Simai. Inför mötet införskaffade jag, av president Koivisto och regeringens utrikesutskott, fullmakt att ifråga om WIDER bruka hårdare ord och bland annat hänvisa till möjligheten att Finlands regering säger upp avtalet, om klarhet inte kan fås i saken.

Trots att jag i WIDER-saken handlade mycket fast har ministeriet kritiserats för skötseln av frågan.

Utvecklingsbiståndsminister Toimi Kankaanniemi har till och med låtit förstå att Martti Ahtisaari, Kalevi Sorsa och jag på något sätt skulle ha varit inblandade i oklarheterna kring WIDER.

Kankaanniemi säger i den av Maija Hurri skrivna boken »Toimi Kankaanniemi — Periaatteen mies» (principernas man) såhär:

»Det skulle inte förvåna mig om Väyrynen, Sorsa och Ahtisaari skulle ha även mer att förklara när det gäller WIDER-sakerna.»

En annan presidentkandidat — Keijo Korhonen — har i offentligheten beskyllt ledningen för utrikesministeriet för ovilja att undersöka de oklarheter som är förknippade med WIDER. Korhonen som tidigare också varit Finlands FN-ambassadör skrev om saken i Kainuun Sanomats ledare den 19.4.1993:

»Finlands regering bad FN-högkvarteret om uppgifter om resultatet av den extra revision av WIDER som gjorts. FN vägrade att överlämna revisionsrapporten med

hänvisning till att den var konfidentiell.

Vem skyddar FN-bögkvarteret? Vad döljer tjänstemännen? Saken måste utredas i grunden.»

»Summan på 25 miljoner dollar fanns emellanåt någon annanstans. Misstankar finns om att pengarna skulle ha vuxit ränta på spekulationsmarknaderna till exempel på Cayman Island. Pengarna har sedermera återförts men ränteinkomsternas öde är okänt. Avkastningen redan efter ett par månader har varit avsevärd.

Vem eller vilka drog nytta av spekulationsoperationen? Något svar ges inte då FN vägrar samarbeta.

På order eller uppdrag av vem gjordes penningflyttningarna?

Finlands utrikesministerium har sin egen granskningsenhet för förvaltning och räkenskaper. Den har undersökt WIDER-affärerna men endast det som strikt gäller den finländska förvaltningen. Ministeriets ledning har enligt uppgift varit ovillig att utvidga granskningen till de pengar som Finland överlämnat till Wider och som det sägs att brukades för operationen. Vad beror oviljan på?

WIDER-trasslet tangerar nära också ett aktuellt ofientlighetsbygge i Finland. Martti Ahtisaari var i det första skedet av WIDER undergeneralsekreterare vid FN-bögkvarteret i New York med ansvar för administrationsfrågor. I det skede undersökningarna sattes igång och gränserna för dem drogs var Ahtisaari statssekreterare i Finlands utrikesministerium och ansvarig för administrativa avgöranden.»

Åtminstone ifråga om mig — ministeriets dåtida chef — är Keijo Korhonens kritik grundlös. Jag gjorde allt jag kunde för

att bringa reda i misstankarna kring WIDER.

Även Toimi Kankaanniemi antydningar om att jag skulle ha någonting speciellt att förklara i WIDER-frågorna är grundlösa.

Däremot har Korhonen och Kankaanniemi rätt i att Martti Ahtisaari varit ovillig till att WIDER-oklarheterna utreds. Han försökte till och med avbryta undersökningarna sedan han tillträtt som statssekreterare sommaren 1991.

Även jag kom som minister att ha att göra med denna pinsamma sak.

Genast när jag blivit minister fick jag av tjänstemän i ministeriet höra att misstankarna ifråga om WIDER-oklarheterna riktades också mot Martti Ahtisaari. Dessa misstankar hade stärkts av att Ahtisaari inte stött utnämningen av den av Finlands regering 1990 officiellt uppställda personen till institutionens förvaltnings- och ekonomichef, utan hade en egen kandidat. Därtill fick jag höra att Ahtisaari lovat WIDER-chefen Lal Jayawarden att han, när han kommer till Finland, avslutar de utredningar som rör institutionen.

Genast efter sitt tillträde vädjade Ahtisaari kraftigt till mig för att avbryta WIDER-undersökningarna. Jag avslog hans förslag och vädjan, berättade att jag hört om misstankar mot honom själv och förbjöd honom uttryckligen av denna anledning att på något sätt ha att göra med WIDER-frågor. Senare fick jag höra att Ahtisaari handlat mot mina föreskrifter.

Ahtisaari lyckades däremot påverka utvecklingsbiståndsminister Toimi Kankaanniemi. I slutet av 1991 sände Kankaanniemi — utan att tala med mig om saken — till FN-universitetets rektor ett brev i vilket han meddelade att Finlands regering som ekonomichef för WIDER godkände även en annan finländare än den regeringen föreslagit — alltså också Ahtisaaris egen kandidat. I slutet av februari åsidosatte Kankaanniemi, från skötselns av WIDER-frågorna, avdelningschef Benjamin Bassin, på

vilken dessa frågor å tjänsteställningens vägnar ankom och som samvetsgrannt undersökt misstankarna mot institutionen.

Mitt tidigare nämnda möte med president Koivisto bland annat om WIDER ägde rum den 16 februari 1993. Jag berättade på förhand för honom om saken i ett brev jag sände föregående dag, den 15 februari. Ur brevet framgår dåläget exakt:

»Då jag återkom till utrikesministerposten på våren 1991 stötte jag genast på problemen med WIDER. Inom ministeriet fanns starka misstankar om att det inom WIDER förekommit direkta oegentligheter. Därtill fick jag höra om misstankar att Martti Ahtisaari på ett eller annat sätt varit en av förmånstagarna.

WIDER hör enligt arbetsfördelningen till minister Kankaanniemi. UM:s granskningsenhet ligger dock inom min rotel.

Jag igångsatte genast utredningar om de påstådda oklarheterna kring WIDER. De har gjorts både av granskningsenheten och statens revisionsverk som dock inte kan förrätta någon intern granskning av institutet. Därför har jag flera gånger stått i kontakt med FN-universitetets rektor och bett om en ordentlig revision av WIDER. Detsamma har jag bett om av FN-sekretariatet. Först efter det att professor Griffin som valts till ny chef avstått från att ta emot uppdraget — med hänvisning bland annat till de ekonomiska oklarheterna kring WIDER — har beslut fattats om förrättande av revision, internal audit.

När det gäller påståendena om Martti Ahtisaari har hittills åtminstone inga bevis framkommit. Ahtisaaris eget uppträdande har varit märkligt. Efter att ha blivit

statssekreterare försökte han avbryta undersökningarna kring WIDER. Detta fortsatte han med även efter det jag uttryckligen förbjudit honom att befatta sig med WIDER-frågor. Ahtisaari hade en egen kandidat till ekonomichef i WIDER, vilket ledde till att Finlands regerings kandidat inte valdes.

I Finland undersöks WIDER nu av såväl statsrevisorerna som rikskanslersämbetet. FN- och de inhemska utredningarna kan komma att bringa något ljus över de framförda påståendena.»

I slutet av mitt brev motiverade jag för presidenten varför jag inte tidigare tagit upp oklarheterna kring WIDER med honom: frågan gällde misstankar och påståenden vars sanningsenlighet skulle utredas inom ramen för normala tjänsteuppdrag. Nu då WIDER:s problem även har lett till beklaglig offentlighet — jag hänvisade till artikeln i Helsingin Sanomats månadsbilaga — hade jag beslutat föreslå att jag skulle ge honom en redogörelse i frågan. Av denna anledning var WIDER-saken uppe vid vårt möte följande dag.

Presidenten gav sitt stöd för en hård linje i relation till WIDER. Mitt brev kommenterade han inte.

Det är skäl att betona att ifråga om de misstankar mot Ahtisaari som jag berättar om i brevet till presidenten, än så länge inga bevis gått att få fram. Nu då utvecklingssamarbetsminister Kankaanniemi i offentligheten har antytt att även jag skulle ha något att »förklara» måste jag även med tanke på mitt eget rättsskydd förutsätta att han tillsammans med utrikesminister Heikki Haavisto skaffar full klarhet i WIDER-frågorna.

Hittills har FN vägrat att låta Finlands regering ta del av den revision som gjordes våren 1993. Organisationen har också vägrat låta finländska revisorer granska WIDER:s bokföring.

FN:s inställning till WIDER-undersökningar hittills har även delvis byggt på att organisationen, från Finland — både från politisk nivå och tjänstemannanivå — har fått olika besked i frågan. Om Finlands regering fast och entydigt begär full klarhet i WIDER:s verksamhet och ekonomi, måste FN gå med på att ge det. Det är skäl att märka att institutionens finansiering i praktiken helt och hållet kommit från de finländska skattebetalarnas pengar.

I hela FN-systemet behövs en storstädning för att rensa luften och höja moralen. Ett effektivt FN-system behövs som instrument för mänsklighetspolitik.

Vår viktigaste utrikespolitiska
uppgift är att iståndsätta Finlands ekonomi.

Det bedrövligaste med min senaste utrikesministerperiod har varit att jag i praktiken fått känna av vad nedförsbacken i vår ekonomi innebär för vår internationella ställning och vårt inflytande.

Sedan början av 1980-talet hade jag deklarerat att även små länders ställning och inflytande nu och i framtiden bygger på deras teknologiska nivå och ekonomiska styrka. Därför uppställde jag som mål att Finland skulle utvecklas till en »liten ekonomimakt», ett land som trots sin litenhet var en stark påverkare.

Regeringen Holkeri gick inte in för att stärka Finlands ekonomi, utan satte igång en utveckling som lett till att Finland är ett av de mest skuldsatta industriländerna och vår ekonomi är i djup kris.

Följderna av den ekonomiska krisen för Finlands ställning och utrikespolitik har varit förödande.

När jag blev utrikesminister 1977 utgjorde de anslag som

reserverats för utvecklingssamarbete endast 0,16 procent av bruttonationalprodukten. Jag förelade då regeringen ett principbeslut om en fördubbling på fem år. Detta lyckades.

Som följande mål uppställde jag 0,7 procent av bnp fram till årtiondets slut. Då det var oklart om målet skulle nås gjordes 1985 i regeringen Sorsa ett klart formulerat principbeslut. Även detta lyckades i stort sett. Finlands anslag för utvecklingssamarbete steg år 1989 till 0,63, år 1990 till 0,65 och 1991 till 0,8 procent av bnp.

Under depressionen har anslagen krympts så mycket att vi år 1993 befinner oss på en nivå på 0,4 procent. Nu planeras ytterligare nedskärningar.

Nedskärningarna i anslag för utvecklingssamarbete har lett till kraftiga nedskärningar också av det politiskt viktiga humanitära biståndet och bland annat hjälpen till internationell flyktingverksamhet. När Finland tidigare motiverat sin restriktiva linje ifråga om att ta emot flyktingar med att i istället ge stora resurser till flyktinghjälp utomlands har denna motivering ointetgjorts. Finlandsbilderna i det internationella samfundet har lidit mycket. Vår trovärdighet som förverkligare av mänsklighetspolitik är svag.

Bristen på resurser har även bromsat utvecklingen av närområdessamarbetet trots att det med skäl kan anses som den kanske främsta prioriteringen i utrikespolitiken. Ett dylikt sparande kan stå oss dyrt. Finland har funnits bland FN:s främsta fredsbevararländer. Av besparingsskäl måste vi begränsa vårt deltagande; även här har vi förlorat i positiv renommé.

Även utrikesministeriet har fått lov att inskränka sin personal. Till följd av bristande resurser måste vi noga överväga vilken typ av projekt vi kan ge oss in på; vi kan inte göra allt som är viktigt.

För utrikesförvaltningens del ter sig läget oskäligt. Då den

internationella samverkan ökar växer arbetsmängden, men samtidigt minskar resurserna. Det märkligaste här är att rambudgeteringen ger övriga ministerier möjlighet att öka sin egen personal för internationell verksamhet såväl i hemlandet som utomlands, vilket i sin tur ökar utrikesministeriets koordineringsansvar och arbetsmängd.

Sparandet behövde inte nödvändigtvis inriktas på rikets livsviktiga intressen såsom nu skett i Finland. Det finns gott om exempel på att regeringar har skött om resurserna för sin utrikespolitik och sina internationella förpliktelser — till och med tillräcklig finansiering av utvecklingssamarbete — även i tider av ekonomisk kris.

I regeringen Aho fördes emellertid aldrig någon ordentlig diskussion om den allmänna linjen för inbesparing, den uppstod genom finansministeriets diktat.

Utgifter ströks inte enligt någon klar princip. Som bas för ramarna fanns nog någon slags beräkningsgrund men utgående från dem justerade finansministeriet ministerieramarna enligt eget förgottfinnande. I regeringen var det omöjligt att förändra ramarna då en ökning i någon huvudtitel skulle ha förutsatt att övriga ministrar sparade än mer. Om det gick naturligtvis inte att komma överens.

Finlands internationella ställning och inflytande förutsätter att Finlands ekonomi snabbt sätts i skick. Redan under de närmaste åren måste statsutgifternas inriktning noggrannt övervägas. Landets livsviktiga intressen får inte äventyras genom inbesparingar.

Hurudan vore president Väyrynens utrikespolitik?

Juho Kusti Paasikivi hamrade in utrikespolitisk realism i finländarnas sinnen genom att betona, att erkännande av realiteter

är grunden för all visdom. På denna fasta grund har även Urho Kekkonen och Mauno Koivisto byggt sin utrikespolitiska verksamhet.

I den offentliga diskussionen har man ibland debatterat om utrikespolitiken borde vara realistisk eller idealistisk. Denna frågeställning är fel. I utrikespolitiken behövs såväl idealism som realism.

Målen bör uppställas idealistiskt — de bör bygga på hållfasta värden och ideal.

Situationsbedömningarna bör göras skoningslöst realistiskt: realiteterna måste erkännas.

Även metoderna för att nå målen bör väljas realistiskt — så att de för fram.

Dessa principer passar egentligen in på all samhällelig verksamhet. Utgående från detta borde varje beslutsfattare handla.

Urho Kekkonens realism framgick bland annat av att han på 1950-talet talade och skrev om Finlands väg i den »oroliga världen».

Orolig är också den värld vi nu lever i. Upplösningen av Sovjetunionen och nedbrytningen av det kommunistiska makt-systemet, som Sovjetunionen ledde, har likt en jordbävning påverkat det internationella livet. Efterskalven pågår. De påverkar även integrationsutvecklingen i Europa. Vi lever under osäkra förhållanden och kan komma att möta överraskande problem och faror.

Under dylika förhållanden behöver vi skoningslös realism, men också en fast vilja, byggd på idealism för att bygga ett Finland, ett Europa, en värld, som är säker, rättvis och ekologiskt hållbar.

Basen för vår utrikespolitiska idealism ligger i J V Snellmans filosofi. Han betonade nationalitetstankens betydelse. Han betonade att nationens styrka ligger i dess bildning.

Å andra sidan betonade Snellman nationernas plikter mot mänskligheten. Hans tänkande fick liv av en hegelsk tanke på en allmänmänsklig bildning som kunde utgöra grund för hela mänsklighetens utveckling.⁸

Mitt eget utrikespolitiska tänkande och min verksamhetslinje framgår av det praktiska arbete jag under Urho Kekkonens och Mauno Koivistos presidentperioder utfört som utrikesminister och av det jag skrivit om utrikespolitik. Det är dock skäl att komplettera bilden.

Som utrikesminister har jag mycket fritt fått förverkliga mål som jag funnit viktiga. Som president kunde jag emellertid påverka Finlands politik ännu mer än som minister.

Ett val av mig till president skulle i praktiken innebära att de drag i Finlands utrikespolitik som jag funnit och finner viktiga ytterligare skulle markeras. Vår utrikespolitik skulle i sin helhet präglas av ett aktivare grepp.

Som president skulle jag på allt sätt försvara Finlands självständighet, säkerhet och välfärd — även genom att som överbefälhavare för försvarsmakten sköta om försvarsmaktens prestationer. Jag skulle bevara Finlands neutralitet men även vara öppen för att göra en omvärdering av vår ställning om förändrade förhållanden krävde det.

Även av utrikespolitiska skäl skulle jag påskynda åtgärder för att sanera Finlands ekonomi.

Det europeiska samarbetet skulle jag utveckla utgående från ett alleuropeiskt ESK-perspektiv och sträva till att skapa en samarbetsarkitektur inom ramen för vilken samtliga Europas folk kunde tillfredsställa sina behov av ekonomiskt samarbete och säkerhet.

I Finlands medlemskapsförhandlingar med den Europeiska Gemenskapen skulle jag hela vägen ut driva en klar och målmedveten linje. Om förhandlingarna resulterade i ett avtal om

finländskt medlemskap skulle jag tillse att resultatet behandlades understruket demokratiskt såväl i folkomröstningen som i riksdagen.

Om Finland blir EG-medlem skulle jag anse de första åren av vårt medlemskap, då Finland sökte sin plats i gemenskapen, speciellt viktiga. Enligt Finlands nuvarande författning skulle presidenten representera Finland vid EG:s toppmöten. Statsministern skulle vid behov vara med. Jag skulle dock vara beredd att — om bred samstämmighet uppstår — bereda en, på parlamentarismens principer baserad, författningsändring, som, när den förverkligats, helt överförde Finlands representation till statsministernivå.

Jag skulle sätta fart på närområdessamarbetet med Ryssland samt Estland och de övriga baltiska länderna. Jag skulle bruka all min auktoritet för att igen göra handeln med och de ekonomiska relationerna till Ryssland, till en betydande del av våra ekonomiska relationer till utlandet. Jag skulle sträva till att Finland skulle bli en verklig västlig port till Ryssland, vilket också skulle stärka vår egen ekonomi och främja vår östhandel.

Frågan om Karelen skulle jag hålla framme i enlighet med de avtal vi ingått med Ryssland.

Jag skulle effektivt befrämja regionalt samarbete i Norden, inom Östersjöns ram samt Barentsområdet och hela Arktis.

Jag skulle tillse att Finland hade en aktiv roll i mänsklichetspolitiken och när det gäller att stärka Förenta Nationerna. Speciellt skulle jag verka för att mänsklicheten så snabbt som möjligt slog in på en ekologiskt hållbar utvecklingsväg.

...än president Ahtisaaris?

Vad vet vi om Martti Ahtisaaris utrikespolitiska tänkande och verksamhet?

På basen av praktisk verksamhet kan vi egentligen bedöma honom endast med tanke på utvecklingssamarbetet. Efter att i tre år samarbetat med honom i skötseln av dessa frågor kan jag säga att det i alla fall inte i vårt tänkande eller våra linjer, i detta avseende, finns några åtminstone mer betydande skillnader.

Statssekreteraren i utrikesministeriet är i första hand en administrativ tjänsteman, kanslichef. Även kanslichefen i statsrådets kansli och den högsta tjänstemannen i finansministeriet har tjänstetiteln statssekreterare. Övriga motsvarande tjänstemän är fortfarande — åtminstone tills vidare — kanslichefer.

Inom utrikesministeriet har alla till innehållet betydande uppgifter fördelats mellan de »linjer» som leds av understatssekreterarna och avdelningscheferna. Utrikes- och säkerhetspolitiken har legat i händerna på en kärna bestående av presidenten, utrikesministern och chefen för den politiska avdelningen.

Martti Ahtisaari har skött statssekreteraruppdraget i utrikesministeriet under ett drygt år från sommaren 1991 till hösten 1992. Inte heller under denna tid har han i egentlig mening deltagit i det utrikes- och säkerhetspolitiska beslutsfattandet.

I praktiken har Ahtisaari inte alls deltagit i skötseln av relationerna mellan Finland och Sovjetunionen/Ryssland. Handelspolitik har han aldrig skött. Inte heller i Finlands integrationspolitik har Ahtisaari i nämnvärd grad deltagit.

Ifråga om utrikes-, säkerhets- och handelspolitiken får vi alltså söka efter Ahtisaaris linje i hans tal, skrifter och intervjuer.

Den enda betydelsefulla linjedragning från Ahtisaaris sida som jag fått vetskap om ingår i en intervju med honom i tidningen Kotimaa, nummer 48/1993. Där tog han ställning till såväl Finlands EG-medlemskap som neutraliteten.

Om EG-medlemskap sade Ahtisaari:

»— 'För Finlands del har jag alltid utgått ifrån att vi borde vara medlem så snabbt som möjligt för att vi skall kunna påverka utvecklingen. Jag tror på närvaro, frånvaro medför ingen lösning. Det innebär endast att andra fattar beslut i frågor som påverkar vårt liv.'
— 'Jag vill att vi skickligt driver våra egna ärenden', konstaterar han och önskar att de nordiska länderna kunde handla gemensamt i EG-frågan.

— 'Men jag utgår nog ifrån att oberoende av om de övriga skandinaverna kommer med eller inte, vi bör göra det.'—»

Ahtisaari tillfrågades om neutralitet ännu betyder något. Han svarade:

»— 'Neutralitet är ett redskap som inte är förknippat med något självändamål. Neutraliteten var under det kalla kriget nyttig och viktig, men nu måste den granskas i den situation vi lever, då motsättningen mellan öst och väst försvunnit. Svenskar och österrikare har för övrigt liknande tankar.'

Neutralitetsdebatten i dagens Finland är, enligt Ahtisaari, förknippad med förberedelse för att bli utanför EG.

'Enligt min uppfattning vore det dock viktigare att koncentrera sig på att förhandla fram ett sådant EG-avtal som får majoriteten av Finlands folk bakom sig.'—»

Dessa uttalanden av Martti Ahtisaari visar att åtminstone vi två har mycket olika uppfattningar om de centralaste frågorna i vår utrikes- och säkerhetspolitik.

Ahtisaari är en ivrig anhängare av EG-medlemskap. Han utgår till och med från att Finland bör ansluta sig till EG, även om de andra nordiska länderna — Sverige och Norge — inte gjorde det. Ett så kraftigt ställningstagande har jag inte tidigare märkt i offentligheten.

Själv ställer jag mig kritiskt till Finlands EG-medlemskap. Min inställning beror på slutresultatet i förhandlingarna: jag kommer i sinom tid att bedöma de alternativ som står till buds och fatta mitt eget avgörande först då. Min uppfattning är att Finland inte bör ansluta sig till EG om inte åtminstone också Sverige ansluter sig.

Ahtisaaris uttalande om neutraliteten skall väl läsas och tolkas så att han uppfattar Finlands anslutning till EG som en avslutning av neutraliteten — att neutralitet kunde gälla endast liv utanför EG.

Min uppfattning är en annan: jag anser att Finland bör bevara sin neutralitet vid inträdet i EG och att vi inte bör ge några utfästelser i detta avseende med tanke på framtiden. Finland bör hålla avgörandena om sin egen säkerhet i egna händer.

Det är att hoppas att Ahtisaari under hösten och vintern berättar mer om sina uppfattningar om Finlands utrikes-, säkerhets- och handelspolitik så att vi kan diskutera dem.

FINLAND EN LITEN EKONOMIMAKT

Den ekonomiska politiken började jag på allvar sätta mig in i början av 1970-talet.

Stor betydelse för mitt ekonomiskpolitiska tänkande hade det faktum att jag som medlem i regeringen — till och med som arbetskraftsminister — var med om att sanera Finlands ekonomi, sedan vi i mitten av 1970-talet råkat farligt nära ett »nöd-läge».

Under den första oljekrisen gick vår ekonomi på övervarv: vi förlorade konkurrenskraft och nationalhushållet blev illa skuldsatt. Följden av att vi levt över tillgångarna blev en djup depression och massarbetslöshet; det talades då om ett nödläge.⁹

Sedan 1970-talets depressionsår har jag oroat mig speciellt för vår industris konkurrenskraft och vår bytesbalans.

Under början av 1980-talet lärde jag mig att förstå i hur hög grad en nations ställning och inflytande är beroende av dess tekniska nivå och ekonomiska styrka. Därför började jag utveckla tankar på att utveckla Finland till en »liten ekonomimakt». Min tanke gick ut på att det gällde att stärka den finländska industris konkurrenskraft och att Finland skulle bli en allt förmögnare överskottsekonomi.

I praktiken tycktes möjligheter för detta öppna sig när en solid majoritet, bestående av de traditionella borgerliga partierna höll på att uppstå efter riksdagsvalet 1987. Jag eftersträvade i första hand en bredbasig regering där även socialdemokraterna var med, men jag var också beredd att bilda en borgerlig majoritetsregering.

Vi vann valet men förlorade regeringsförhandlingarna. Mauno Koivisto, Kalevi Sorsa och Harri Holkeri bildade en blåröd regering som leddes av samlingspartiet men förverkligade en socialdemokratisk politik.¹⁰

Regeringen Holkeri gick in för en politik för en stark mark och band sig vid en övervärderad kurs för marken. Då regeringen inte förmådde hålla pris- och kostnadsutvecklingen i styr, förvärrades ytterligare övervärderingen: Finland blev världens dyraste land. Den ekonomiska politiken för en stark mark förstörde strukturen i vår nationalekonomi: industrins och exportens andelar av nationalekonomin blev ännu mindre än tidigare.

Övervärderingen av marken och den okontrollerade avregleringen av penningmarknaden ledde tillsammans till ett stort underskott i bytesbalansen och vårt nationalhushåll började snabbt skuldsättas i ett läge då bytesbalansen borde ha varit positiv. Häri ligger den avgörande orsaken till vår bankkras och de stora svårigheterna för våra statsfinanser.

För allt detta varnades regeringen från och med hösten 1988 då det redan stod klart att vår ekonomiska utveckling höll på att spåra ur.

Om detta har jag berättat närmare i min bok »On totuuden aika 2» (Tid för sanningen 2).¹¹

»Regeringen Holkeri lämnade efter sig ett konkursbo»

Efter 1991 års val fick Centern hand om ett värre konkursbo än vi inför valet kunnat ana.

Inför valet trodde vi ännu att statsfinanserna hade varit i nöjaktigt skick: med detta hade regeringspartierna speciellt skrutit ända fram till valet.

Omedelbart efter valet framgick det att budgeten för år 1991, som hade sagts ha ett överskott, istället hade ett klart under-

skott. Trots de gjorda sparbesluten steg underskottet till över 30 miljarder mark. Från detta rann överskottet iväg till 60 miljarder följande år trots att utgifterna skars ner kännbart. I år fortsätter det på samma sätt trots att sparlinjen ytterligare skärpts. Nästa år ser lika dåligt ut.

I dagens läge är de årliga totalutgifterna mer än en tredjedel större än totalinkomsterna. Underskottet är rätt exakt lika stort som de utgiftsökningar som regeringen Holkeri under fyra år förverkligade.

En annan otrevlig överraskning var bankkrisen. Den har för sin del försvårat underskottet i statsfinanserna.

Vi visste om att marknaden var kraftigt övervärderad och bytesbalansen därför klart negativ.

Regeringen Holkeri överlämnade till sin efterträdare ett nationalhushåll som under goda tider blivit svårt skuldsatt och fortsatte att skuldsättas. Den lämnade efter sig statsfinanser som uppvisade ett förskräckligt strukturellt underskott och som av den anledningen ofrånkomligt måste råka in i en allvarlig skuldspiral. Regeringen Holkeri lämnade till sin efterträdare ett nationalhushåll vars struktur illa skadats av politiken för en stark mark — en överdyr mark.

Jag var inte med om regeringsförhandlingarna våren 1991. Detta var helt nytt för mig: sedan år 1970 hade jag varit med om att förhandla om samtliga regeringar som Centern deltagit i. Från sidan kunde jag emellertid följa förhandlingarnas gång.

När det gällde portföljfördelningen gällde det viktigaste avgörandet chefskapet för finansministeriet. Jag var uppriktigt intresserad: det gällde den överlägset viktigaste posten i den regering som skulle bildas. Därtill misstänkte jag att Mauno Koivisto kanske inte skulle godkänna mig som utrikesminister, den post förutom finansministern som jag kunde tänka mig för mig själv. Iiro Viinanen eftersträvade finansministerposten och sam-

lingspartiet stödde honom. Centern måste ge efter. Så blev jag åter utrikesminister.

Vid portföljfördelningen skedde två uppenbara misstag: till finansministeriet och till social- och hälsovårdsministeriet kom bara en minister. Båda ministrarnas arbetsbörda har varit oskälig och ärendenas skötsel har lidit av detta.

Speciellt beklagligt är att regeringen inte haft en speciell skatte-, förvaltnings- och bankminister; under dessa tider hade det verkligen behövts.

»Uppbindningen till politiken för en stark mark var ett ödesdigert misstag».

Regeringsprogrammet blev medelmåttigt. Det innehöll dock ett ödesdigert misstag: uppbindningen till den dåvarande valutakursen och samtidigt till en politik för en stark mark.

I sin ekonomiska politik var regeringen Aho oenig. Statsminister Aho och finansminister Viinanen förverkligade en linje som jag inte till alla delar kunde godkänna. Jag var inte den enda som tänkte annorlunda.

Den största meningsskiljaktigheten gällde politiken för en stark mark.

Jag ansåg från första början att man borde ha brutit ned markens övervärdering så snabbt som möjligt och helst så att en inkomst-, finans- och valutakurspolitiskt balanserad helhet uppstår.

Då Sverige för att avvärja valutaspekulationer i månadsskiftet maj-juni 1991 band upp sin valuta vid ECU:n uppstod i Finland ett tryck att göra lika. I detta sammanhang fördes inom regeringen och Finlands Bank diskussioner om markens kurs i samma veva skulle korrigeras.

Esko Aho tog kontakt också med mig för att fråga om min

åsikt. Jag hade svaret klart: ECU-bindning och innan det en 12 procent stor devalvering.

Aho berättade dock att de enda alternativ som varit uppe var noll och fyra. För det senare hade det blivit omröstning i Finlands Bank och det skulle ha förutsatt en krympning av valuta-tuben. Av dessa två alternativ rekommenderade även jag noll. Jag hyste uppfattningen att man borde återkomma till saken så snabbt som möjligt — till exempel i samband med budgetrian — då man kunde ha sökt åstadkomma en omfattande ekonomiskpolitisk helhetslösning som stärkte konkurrenskraften.

Något dylikt alternativ gick man emellertid inte in för utan istället blev det fråga om att undvika en devalvering genom att förverkliga en så kallad inre devalvering dvs en minskning utgifterna genom avtal. Detta försök slutade i november när tvångsdevalveringen gjordes.

Jag fick höra att devalveringsläckan kom från den närmaste kretsen kring Aho.

Under höstens ekonomiskpolitiska brottning uppstod ett trist bråk där man sökte diskreditera mig.

I slutet av hösten — under de inkomstpolitiska förhandlingarna — arrangerades Centerns löntagardagar. Statsminister Aho sade vid dem att som inkomstpolitisk uppgörelse räcker en noll-linje och avskaffande av semesterpenningen. Detta stod i strid med det jag diskuterat med honom om.

Jag ansåg att det Aho föreslagit inte räckte och meddelade min inställning följande torsdag då partistyrelsens arbetsutskott sammanträdde. Jag motiverade min uppfattning med att exportindustrin — både skogs- och metallindustrin — gick med betungande förluster. Någon devalvering krävde jag emellertid inte och föreslog inte heller.

Diskussionen fortsatte vid arbetsutskottets följande möten. Den diskussion som fördes den 17 oktober läcktes ut i offentligheten på ett för mig negativt sätt.

I Helsingin Sanomat berättades med hänvisning till möteskällor att jag i »omskrivna formuleringar föreslagit en stor devalvering som det enda sättet att få industrin att dra».

Enligt mellanrubriken »uppfattades det som om Väyrynen stuckit en kniv i ryggen»:

»De centerministrar som var närvarande stödde Aho. En del av dem förundrade sig över varför Väyrynen gömmer sig i månader, låter bli att säga sin åsikt i regeringen, låter Aho bära ansvaret och plötsligt sticker en kniv i ryggen.»

I själva verket stod Aho under dessa veckor i praktiken ensam i sin egen minister- och riksdagsgrupp: endast han var optimist, endast han trodde på att en inkomstpolitisk lösning skulle ingås och vara tillräcklig. Jag fick höra att läckan om devalveringspåståendet kom från den närmaste kretsen kring honom.

Några dagar senare lades Kalevi Sorsas förslag till en inkomstpolitisk lösning fram. Jag ombads kommentera. För att vara exakt och för att bli rätt citerad gav jag den i skriftlig form den 22.10.:

»Jag har inte på eget initiativ gett mig in i en offentlig ekonomiskpolitisk debatt. Andra har fört ut mina inlägg i offentligheten och även det i oriktig form.

Mitt ekonomiskpolitiska tänkande har sin egen bakgrund. Jag var med om att som medlem i regeringen lyfta Finland ur föregående allvarliga depression. Då lärde jag mig handgripligen att framgång för national-

hushållet och nationen förutsätter att man sköter om industrins konkurrenskraft och lönsamhet. Sedermera har jag konsekvent sökt omhulda industrins verksamhetsförutsättningar.

Den utveckling som ägt rum visar att min oro varit grundad. Under 1980-talet har industrins och exportens andelar av bruttonationalprodukten minskat i betydande utsträckning. Detta är ett av de svåraste strukturproblemen i Finland.

Under de senaste femton åren har jag granskat Finlands ekonomiska läge och framtid för det mesta från utrikesministrarnas tjänsteställning. Den internationella infallsvinkeln hjälper att se vilka svårigheter vi i framtiden har att kämpa med. Den västliga integrationsutvecklingen leder till att vår industri men också hela vårt nationalhushåll och vårt samhälle råkar in i en allt hårdare konkurrens. Även utvecklingen i det östliga Europa ökar konkurrenstrycket: där produceras allt fler fördelaktiga produkter som bygger på västlig teknik. Även Finland blir i framtiden tvunget att ge allt mer bidrag till väst, öst och syd.

Under dessa förhållanden borde Finlands industri vara i speciellt bra skick. Industrins konkurrenskraft, lönsamhet och soliditet borde vara stark. Så är tyvärr inte fallet. Det största orosmomentet är att den centrala exportindustrin dras med tunga förluster. Om det fortsätter innebär det Finlands fördärv.

Det är mot denna bakgrund jag granskat avgörandena i vår ekonomiska politik. Olikheten i uppfattning om den ekonomiska politiken dök upp för cirka tre veckor sedan, då statsministern gav ett uttalande, enligt vilket det i en inkomstpolitisk uppgörelse räcker med

en noll-linje och avskaffande av semesterpenningen. Jag delade inte denna bedömning och meddelade detta vid arbetsutskottet följande torsdag. Diskussionen fortsatte de två följande torsdagarna. Och senaste vecka läcktes diskussionen ut i offentlighet i oriktig form.

Den inkomstpolitiska uppgörelsen är bra. Den är grovt uppskattat ungefär dubbelt så bra som den »noll-minus-semesterpenning»-linje som varit uppe. Den korrigerar dock inte exportindustrins ställning — tyvärr — i tillräcklig utsträckning. Återställande av exportindustrins konkurrensförmåga och lönsamhet förutsätter förutom det redan utlovade omsättningskatearrangemanget också andra lösningar som närmast berör skatter och avgifter.»

Jag ansåg att det behövdes en devalvering utöver den inkomstpolitiska lösningen, men jag kunde inte säga ut det offentligt. Därför förutsatte jag att exportindustrins konkurrenskraft skulle förbättras med hjälp av skatter och avgifter.

Jag visste att president Mauno Koivisto i bakgrunden påverkade ledningen för såväl regeringen som Finlands bank. Därför sände jag honom mitt uttalande till kännedom; jag ville försäkra mig om att presidenten var rätt informerad om mina tankar och om vad som skett. På det sättet ville jag även värna om våra inbördes relationer som utvecklats i positiv riktning.

I följebrevet kommenterade jag det inträffade såhär:

»Till sist ännu några ord om den ekonomiskapolitiska uppståndelse som uppstod senaste vecka. Jag framhöll för Dig redan senaste vecka, att den oriktiga läckan till offentligheten från den förtroliga diskussionen i arbetsutskottet var en medveten provokation. Sedermera har den

ledsamma offentligheten kring saken fortsatt. När jag kom hem från Luxemburg bad redaktörerna mig om en kommentar till den inkomstpolitiska överenskommelsen. För att vara exakt gav jag bifogade skriftliga uttalande där jag tolkade läget ur min egen synvinkel. Aho har en annan tolkning av det skedda och den har han för sin del publicerat. Vi diskuterade saken idag två gånger och kom överens om att avsluta den offentliga diskussionen i frågan.»

Den skärmytslingen blev därvidlag.

»Det var uppenbart att Sorsas förslag inte förbättrar exportindustrins konkurrensförmåga tillräckligt»

Men den ekonomiskpolitiska situationen lugnade sig inte. Allt mer alarmerande uppgifter framkom om exportindustrins svårigheter: det var uppenbart att Sorsas förslag inte förbättrar dess konkurrensförmåga tillräckligt. Å andra sidan var det mer än osäkert om förslaget skulle godkännas på arbetsmarknaden. Marknaden reagerade: räntorna steg.

Av denna anledning skrev jag den 27.10.1991 ett brev till Esko Aho och framlade min syn:

»Fredagens situation på penning- och valutamarknader ger mig anledning att skriva ett litet brev till Dig som reslektör. Jag är nämligen rädd för att läget inte lugnar sig heller under den vecka som börjar. I värsta fall kan den skadliga osäkerheten fortsätta hela november ut.

Det tycks finnas två orsaker till oron. Å ena sidan förekommer osäkerhet om det går att föra den gjorda lösningen i hamn. Å andra sidan är det känt att de gjor-

da besluten ännu inte räcker för att rädda den centrala exportindustrin.

Jag talade på fredagen med Jarl Köbler i telefon och han berättade att skogsindustrin i år kan komma att göra förluster på 6 miljarder mark. Även efter gjorda beslut — återställandet av den dolda omsen medräknad — förutspås förluster på 4,5 miljarder för nästa år. Läget för den tunga metallindustrin torde vara nästan lika svårt.

Jag har hela tiden ansett att den finländska ekonomin i dagens läge inte kan saneras på ett förnuftigt sätt utan att bruka också valutakurspolitik. Under processens gång i höstas borde man därför ha eftersträvat och uppnått en kombination av devalvering och stabiliserande inkomststoppörelse.

Nu, då inkomststoppörelsen håller på att visa sig otillräcklig, behövs nya beslut. Staten kunde lätta industrins kostnader med ännu några åtgärder men de skulle delvis bli felriktade. Därtill är jag mer än oroad över att underskottet i statsfinanserna redan nu håller på att växa till farlig omfattning. Den råa sanningen är att den enda kännbara tilläggsåtgärden för att lyfta exportindustrin på fötter är devalvering.

Om det krångliga läget på penning- och valutamarknaden fortsätter också under nästa vecka och om man kan anta att situationen fortsätter hela månaden vore det, enligt min mening, skäl att överväga nya lösningar. I det fall att denna situation uppstår lägger jag för Ditt övervägande fram möjligheten att till den ekonomiskpolitiska helheten ännu foga en rätt dimensionerad devalvering. Detta skulle naturligtvis förutsätta att den inkomstpolitiska lösningen förändras till exempel så att kravet på lönesänkningar lämnades och det räckte att

flytta pensionsavgifterna. Även en sådan åtgärdsbelhet vore i dagsläget deflatorisk och skulle alltså inte innebära någon förändring i regeringens antiinflationära grundlinje. Jag känner förstås inte läget på arbetsmarknaden så väl att jag kunde bedöma om och hur en sådan här belhet ännu kunde gå att åstadkomma. Jag lämnar denna fråga helt för Dig att överväga.

Jag har inte förstått och förstår fortfarande inte att man till vilket pris som helst vill hålla fast vid den klart allt för höga kursen. Att balansera ekonomin endast genom deflation kräver, enligt min mening, ett, en gång för alla, orimligt ekonomiskt, socialt och politiskt pris. Därtill innebär denna politik risk för att vår ekonomi hamnar i ett läge som överhuvudtaget inte går att behärska. För detta har många kompetenta ekonomiska experter i klara ord varnat.

Jag hoppas att Du överväger min tanke under Din resa. Vi återkommer till saken.»

Jag sände också detta brev för kännedom till president Koivisto. I följebrevet kommenterade jag den uppkomna ekonomiskpolitiska konfliktens politiska sida:

»Jag sänder Dig i förtroende för kännedom bifogade brev som jag igår sände till statsminister Esko Aho. Det hör till min natur att jag hyser vidare oro för saker och känner ansvar utöver vad min ställning nödvändigtvis skulle kräva. Därför sände jag detta brev.

Jag har igen, enligt min uppfattning, utan egen förskyllan, råkat ut för rätt hård nagelfaring i offentligheten. Jag gjorde ju inget annat än vad som enligt min uppfattning ankom på mig; jag sade i en sluten inre krets

vid ett möte min uppfattning om den förda ekonomiska politiken. Efter uppkomsten av den inkomstpolitiska helhetslösningen kunde jag inte avhålla mig från en kommentar. Jag gjorde den av försiktighetsskäl i form av ett skriftligt uttalande som jag tidigare sände Dig en kopia av.

Bland de många otroliga påståendena har det mest otroliga varit att jag sökt fälla regeringen. Jag är mer än nöjd med min nuvarande ställning och mina nuvarande uppgifter. Om regeringen byttes ut kunde min ställning bara försämrats. Jag är den varmaste understödaren av den nuvarande regeringen. Just därför har jag känt omsorg om att regeringens ekonomiska politik lyckas.»

Man tog inte fasta på den möjlighet jag pekat på. Försök gjordes att genomföra Sorsas avtalsförslag men penningmarknadens misstro ifråga om möjligheterna och tillräckligheten ledde slutligen till ett tvångsbeslut att låta marken flyta och devalveras.

Mycken skada kunde ha undvikits om övervärderingen av marken brutits i ett tidigare skede och på ett behärskat sätt. Exporten och industriproduktionen hade börjat tillfriskna tidigare och valutaspekulanterna hade lämnats att stå med långnäsa.

Politiken för en stark mark var ett gemensamt offentligt självbedrägeri.

Under hösten 1991 kritiserades jag kraftigt i offentligheten. Trots att räntorna var höga till följd av den förda felaktiga ekonomiska politiken, fick jag skulden, då jag vågat säga denna sanning vid ett möte med den inre cirkeln i mitt eget parti.

I slutet av november gav jag en intervju om den ekonomiska

politiken till Turun Sanomat och Savon Sanomat. Den publicerades den 23 november. Jag svarade där dem som sparkat på mig under hösten:

»— Det har länge varit klart att den finländska ekonomins balansproblem inte kan lösas om valutakurspolitiken inte alls brukas. Det levande livet har nu bevisat detta, konstaterar Väyrynen.

Enligt honom har den politik för en stark mark, som bedrivits i Finland byggt på ett 'allmänt och offentligt självbedrägeri'. — Vi hade i tiden endast en lära inom utrikespolitiken. Oliktänkarna fick en klubba i huvudet. Nu har en liknande situation uppstått inom den ekonomiska politiken. Det finns bara en lära. Om någon tänker annorlunda har han genast fel. — Dock har denna lära varit felaktig. Det levande livet visade att en helt fast valutakurspolitik inte hade framgång i dagens läge. De ekonomiska experterna visste genomgående att den tidigare kursen inte kunde hålla.

Enligt Väyrynen fanns det också 'spekulanter och spelare' bland dem som krävde en devalvering. I hujudsak har de som krävt en nedskrivning av marken, enligt Väyrynen, uppträtt ansvarsmedvetet och på det sätt situationen förutsatte.»

Jag kritiserade också den ekonomiskpolitiska debatten efter devalveringen:

»— Av den offentliga debatten får man för tillfället intrycket att allt skulle vara bra i Finland om inte några omoraliska personer hade gett sig in på spekulationer och av egoistiska skäl drivit igenom en devalvering. —

Sanningen är en annan. Hos oss försökte man sig på en sådan ekonomiskpolitisk lösning som annars hade varit bra men exportindustrin hade fallit samman. Finlands nationalekonomiska intresse är dock en framgångsrik exportindustri. Inkomstutvecklingen kan inte vara gynnsam för någon befolkningsgrupp om exportindustrin inte har framgång. Här har kärnan i självbe-
drägeriet legat.»

Utgående från intervjun uppstod en kraftig diskussion som klart tog sikte på att slå kilar i relationerna mellan mig och president Koivisto. Även i presentationen av intervjun byggdes ett motsatsförhållande mellan mig och presidenten upp.

Av denna anledning kommenterade jag intervjun i ett brev till Koivisto den 2 december 1991:

»Under Din resa uppstod ett gräl som tog mig med rätt stor överraskning. Jag gav Turun Sanomats ekonomiska redaktör en intervju som vi kommit överens om för länge sedan. Jag svarade i intervjun dem som strax innan slagit mig obehärskat. Artikelns väckte en överraskande kraftig reaktion. Mest retade det mig att mitt uttalande tolkades som oenighet med Dig. Jag avvisade genast denna tolkning.

Återigen har mina motiv särskådats i offentligheten och det har talats om presidentspel. Inget tycks gå att göra åt detta. I själva verket går mina tankar i en annan riktning. Jag är mycket tveksam till om jag alls står till förfogande som presidentkandidat. Därtill har jag redan länge utgått från att Du fortsättningsvis är kandidat och fortsätter som president.»

Så förhöll jag mig till presidentvalet i december 1991. I det skedet fanns ännu ingen vetskap om Koivistos egna planer. När det gällde min egen eventuella kandidatur var jag tveksam. Med detta budskap ville jag visa för Koivisto att pressens påståenden om min verksamhet och dess motiv var grundlösa.

Diskussion om Finlands relationer till den europeiska ekonomiska och monetära unionen.

I samband med den aktuella valutakurspolitiska situationen började jag även fundera på frågans principiella sida. Inom synhåll fanns möjligheten att Finland sökte medlemskap i den Europeiska Gemenskapen och då måste vi också ta ställning till deltagande i EMU, den europeiska ekonomiska och monetära unionen.

Utgångspunkten för mina överväganden var en djup misstänksamhet ifråga om EMU-planens realism. Jag satte mig in i planerna på en ekonomisk och monetär union i november 1990 då jag deltog i bankfullmäktiges besök i Bryssel. Efter min återkomst skrev jag en kolumn för centerpressen och förde fram min misstänksamhet:

»Många experter har ansett det självklart att den europeiska ekonomiska och monetära unionen kommer att förverkligas snabbt när ett politiskt principbeslut har fattats. Ytligt sett verkar det som om endast Storbritannien motsätter sig ett snabbt förverkligande av unionen. Under ytan verkar emellertid också krafter i annan riktning.

Det politiska trycket för ett snabbt förverkligande av den ekonomiska och monetära unionen är förknippat med Tysklands förening. En del andra medlemmar av

den Europeiska Gemenskapen skulle vilja 'knyta' ett starkare Tyskland till nära samarbete med dem själva. Tyskland, för sin del, vill visa sig som 'god europé', och vill, trots föreningen och trots kraftigare östsamarbete, vara intensivt med i utvecklingsarbetet i EG.

I framtiden kommer ofrånkomligt svårigheterna fram. Tyskland kommer säkert att ställa fasta detaljerade villkor för ett förverkligande av valutaunionen. Tysklands centralbank är i praktiken redan nu Europas verkliga centralbank och den tyska marken är redan nu den ledande eurovalutan. Tyskland är berett att avstå från sin nuvarande position, endast i det fall att en gemensam centralbank och valuta, för dess ekonomiska utveckling, är minst lika bra som det nuvarande systemet.

För många medlemsländer leder valutaunionen till rätt stora problem. Då det penningpolitiska samarbetet intensifieras inskränks medlemsländernas finans- och inkomstpolitiska självständighet. I de länder där ekonomin är mindre disciplinerad kan den gemensamma penningpolitiken komma att bromsa den ekonomiska utvecklingen, leda till stor arbetslöshet och migration till centrala områden som växer kraftigare. Detta orsakar växande motstånd i många EG-länder.»

Så skrev jag alltså drygt ett år innan Maastrichtavtalet skrevs under. Vid samma tid var jag beredd att slå vad om att jag inte skulle få uppleva den dag då det engelska pundet inte längre fanns. Trots att jag ansåg att det var högst osäkert om EMU skulle förverkligas nyttjade jag planen som ett argument mot Finlands medlemskap i EG.

I ett brev till president Koivisto i slutet av oktober 1991 tog

jag även upp hur Finland kunde ha framgång i EG:s ekonomiska och monetära union:

»Jag har under den senaste tiden också mer generellt funderat över hur en helt fast valutakurspolitik kunde passa Finland. Logiken i integrationen leder väl till att Finland är — även om vi strävade i en annan riktning — allt mer beroende av skogsindustrin och den övriga industri som hänger samman med den. Skogsindustrin kommer även i framtiden att vara mycket konjunkturkänslig. Av denna anledning uppstår i vår ekonomi allt emellanåt kraftiga boomar då kostnadsutvecklingen ofrånkomligt glider ur händerna. Och efter boomen råkar vi in i en lågkonjunktur då vi med köttyxa borde ge oss på kostnaderna. Är det möjligt för oss, att skapa den inre elasticitet som dessa fluktuationer förutsätter, och åstadkomma en jämn utveckling av ekonomin och sysselsättningen? Borde vi inte även i framtiden kunna bruka även revalvering och devalvering för att dämpa fluktuationerna. Då vi uppenbarligen ändå måste förankra oss kraftigare än för närvarande vid det europeiska penning- och valutasystemet, vore det viktigt att upprätthålla elasticitet genom en vidare valutatub; tuben borde alltså snarare vidgas än krympas. Det förefaller som om den gemensamma valutan och centralbanken som i framtiden hör till EG-medlemskapet tycks passa ett land som Finland mycket illa. I detta avseende skiljer vi väl oss till vår nackdel från alla Europas länder utom Island.»

När vi i regeringen behandlade redogörelsen om EG-medlemsansökan tog jag upp de uppenbara svårigheter vi skulle råka i om vi var med i EMU:s tredje skede. Tid fanns inte då för att

grundligare fördjupa sig i frågan. I redogörelsen skrevs in att det ekonomiska och monetära samarbetets inverkan på Finlands nationalekonomi och ekonomiska politik utreds.

Jag fann det angeläget att åstadkomma offentlig debatt kring denna fråga. I en intervju för Kauppalehtis OPTIO i mars 1992 dryftade jag den finländska ekonomins specialproblem och lyfte fram möjligheten till en elastisk valutakurspolitik:

»Elastisitet i valutakurspolitiken vore, enligt Väyrynen, ett sätt för Finland att nå bättre resultat än genom att med våld söka upprätthålla en helt fast valutakurs.

Väyrynen nekar dock till att tala om devalveringspolitik.

— I det allmänna språkbruket förekommer många inexaktheter. Endast en devalverings- och inflationspolitik uppfattas som alternativ till en helt fast valutakurspolitik.

Själv talar Väyrynen om elasticitet.

— För strukturen i det finländska nationalhushållet skulle det passa mycket bra att ha en fast genomsnittlig valutakurs i förhållande till Europa. Men inom valutatuben skulle det finnas elasticitet, nationellt rörelseutrymme.

Inom ramen för detta rörelseutrymme kunde valutans värde fortsättningsvis förändras. Denna elasticitet, som Väyrynen kallar den, har i valutakurspolitiken tidigare kallats devalvering och revalvering.»

Jag betonade i intervjun att om vi går med i den gemensamma centralbanken och valutan, finns ingen återvändo. Då har vi förlorat vårt nationella rörelseutrymme. Jag förutsatte att vi redan innan medlemskapsförhandlingarna utreder vad EMU:s

olika skeden innebär för oss och hur den ekonomiska politiken skall utformas för att vi skall klara oss. Jag krävde diskussion om problemen redan under medlemskapsförhandlingarna; i relation till EG bör man vara öppen och hederlig:

»Man bör förutom sådana problem som är kända även ta upp sådana saker som kan utvecklas till problem.

Under medlemskapsförhandlingarna måste alla problem som kan uppstå redas ut. I annat fall sänker vi själv ribban och försöker bara komma in i gemenskapen, säger Väyrynen.

Att dölja problem kan leda till svårigheter senare, varnar Väyrynen. Finland skulle komma i dålig dager om landet inte som EG-medlem förmådde bete sig på det sätt man väntade sig.»

Jag föreslog att Finland skulle ty sig till ett förbehåll om man inte kunde komma upp med ett ekonomiskpolitiskt vapen som ersatte en elastiskt valutakurspolitik:

»— Om det visar sig att EMU:s tredje skede är problematiskt för oss, borde man redan i samband med medlemskapsförhandlingarna sträva efter ett liknande förbehåll som Storbritanien så att vi ännu separat kunde överväga deltagande i EMU:s tredje skede.»

Jag ansåg att EMU:s två första skeden inte var omöjliga för oss, utan snarare nödvändiga. Å andra sidan trodde jag inte på att EMU:s alla skeden skulle genomföras, åtminstone inte enligt tidtabellen.

Utgångspunkten för min intervju var en förbittring över att ekonomisterna endast talade om EMU-samarbetets goda sidor

och helt förbigick de problem som är förknippade med samarbetet. Avsikten med mina ställningstaganden var att ge upphov till diskussion om den ekonomiska politik med vilken vi kunde delta i EMU:s tredje skede:

»— Ekonomisterna måste nu berätta med vilken ekonomiska politik vi kunde klara oss om vi är med i EMU:s tredje skede.»

I intervjun ingick också ett klart ställningstagande till den aktuella valutakurspolitiken:

»— Någon ny devalvering behövs inte mera, vi får tillräckliga resultat med den inkomst- och finanspolitik som vi inlett.»

Den ekonomiskpolitiska debatten för tankarna till medeltidens häxförföljelser.

OPTIO:s framsida lanserade intervjun med mig på ett vilseledande sätt. Där stämplades jag för som en evig D-man.

Denna intervju gav upphov till en våldsam debatt som — tyvärr — gick helt snett. Det hävdades att jag i intervjun krävt en devalvering eller åtminstone stött en devalverings-inflationspolitik.

Debatt uppstod också i riksdagen vid behandlingen av regeringens meddelande om EG. Även i denna debatt beskylldes jag för att driva på en devalvering och stöda en devalverings-inflationspolitik. Och det hävdades naturligtvis också att räntorna var höga på grund av detta.

Jag besvarade beskyllningarna och avslutade mitt inlägg med att kritisera nivån på den ekonomiskpolitiska debatten i Finland och också i riksdagen:

»Det är i sig deprimerande att Finland i den kanske värsta ekonomiska krisen i sin historia står i beråd att fatta ett avgörande (EG-medlemskap) som på ett betydande sätt påverkar vilken typ av ekonomisk politik vi kan föra, och i detta läge ett ekonomiskpolitiskt anförande, som noggrant och rätt länge övervägts, får ett bemötande som för tankarna till häxförföljelserna under medeltiden. Utgående från detta kan den ekonomiska politiken i Finland inte skötas. Den utrikespolitiska debatten i Finland är redan fri. Jag hoppas att också den ekonomiskpolitiska debatten skall bli fri.»

I riksdagsdebatten tillfrågades jag vilket alternativet till EMU-samarbetet kunde vara. Jag svarade att det kunde vara beständighet för det dåvarande principiella läget: en koppling till eurovalutan och tillräcklig rörelsefrihet inom valutatuben. Jag erinrade om att till exempel Storbritanniens och Portugals valutatuber då var 12 procent stora.

Helsingin Sanomat rapporterade på samma sätt som andra tidningar om den förda debatten. I sin ledare tolkade Helsingin Sanomat det som om jag talat för devalvering, beskyllde mig för att räntorna var höga och förenade sig med dem som ville tysta den ekonomiskpolitiska debatten:

»Utrikesministerns devalveringsvänliga tankar väckte redan oro på penningmarknaden när de kom samtidigt med skogsindustrins förlustsiffror. Uttalanden från auktoritativt håll får lätt idag räntorna att stiga, vilket i sin tur försvagar bankernas och företagens ställning. Höstens devalvering höjde redan räntenivån och gjorde Finland till ett internationellt sätt opålitligt land.

Även en liten vink sätter nu fart på nya spekulationer. Det vet naturligtvis Väyrynen men vill nu uppenbarligen igen ta en risk.»

Paavo Väyrydens förslag till ekonomisk strategi för Finland

När det inte hördes av några förslag från ekonomisterna till en ekonomisk politik som passade förhållandena som EMU-medlem beslöt jag mig för att i offentligheten lägga fram mina egna tankar i ett tal som jag höll vid ett Närdel-arrangemang i maj 1992.

Jag tog sats genom att analysera den finländska ekonomins speciella drag och de speciella problem som beror på dem:

»Det centrala målet för Finlands ekonomiska strategi bör även i framtiden vara att göra vår industriproduktion mångsidigare och minska dess konjunkturkänslighet. Vi bör ha en målmedveten teknologisk och industripolitik för att utveckla bland annat elektronikindustrin och den biotekniska industrin. När det gäller att göra helhetsstrukturen i vår industri mångsidigare kan vi inte lita på att resultaten blir goda då logiken i integrationen närmast leder till att åtminstone de mindre nationalhushållen specialiserar sig på sina starkaste områden och därmed blir ensidigare. Sålunda måste vi bereda oss på att vår ekonomis konjunkturkänslighet förblir i stort sätt som nu.

Problemetets kärna består i att vår utgifts- och prisnivå i kraftiga konjunkturuppgångar söker stiga snabbare än i våra konkurrentländer. När höjdpunkten nåtts till-

spetsas företagens försämrade konkurrenskraft lätt till en lönsamhetskris som fördjupar nedgången och i värsta fall leder till djup depression. Såväl upp- som nedgång förstärks av att skogsindustrins pris på världsmarknaden växlar kraftigare än de genomsnittliga priserna på övriga industriprodukter.

Hittills har konjunkturfluktuationer och problem som uppstått till följd av dem, framförallt skötts med hjälp av valutakurspolitik. Valutakurspolitiken har inte kunnat användas i tillräckligt utsträckning för att hindra överhettning under stigande konjunkturer vilket lett till att korrigeringsåtgärder av nöd vång blivit stora i den andra riktningen: Finlands ekonomi har präglats av en inflations-devalveringspiral.

När Finland går med i EMU:s andra och speciellt tredje skede tvingas landet helt att ge upp den egna valutakurs- och penningpolitiken. Om vi inte förmår utveckla andra instrument för att behärska konjunkturfluktuationerna, råkar vi in i ett läge, där förändringarna i vår produktion och sysselsättning är mycket kraftiga och Finlands kostnads- och prisnivå tenderar att bli allt för hög. Under dessa förhållanden är vårt land inget lockande investeringsobjekt. Det är troligt att tillväxttakten i vår ekonomi då skulle stanna på en låg nivå och arbetslösheten permanent på en mycket hög nivå.

När man bedömer Finlands möjligheter att klara sig i från kraftiga svängningar i ekonomin och följderna av dem, måste man också minnas vårt perifera läge och den relativt låga produktiviteten i vår ekonomi. På grund av det kalla klimatet, den glesa bosättningen och vårt avlägsna läge har vi högre kostnader än våra kon-

kurrenter. Då vår produktivitet dessutom är lägre än i de effektivare mellaneuropeiska länderna bör vår allmänna kostnadsnivå vara lägre än deras. Om vi inte förmår upprätthålla en tillräckligt låg kostnads- och prisnivå kan vi inte fullt ut dra nytta av våra egna resurser. En så kallad Texas-effekt våre ödesdiger här uppe i norr.»

För att kunna undvika en dylik framtid måste vi föra en grundlig diskussion om vilken typ av hushållning vi skall ha när vi är EG-medlem. Jag konstaterade att det är bråttom med dessa överväganden då de redan påverkar medlemskapsförhandlingarna. Om vi kommer till den slutsatsen att medverkan i den ekonomiska och monetära unionen åsamkar oss större anpassningsproblem än andra länder måste vi på något sätt söka skapa oss ekonomiskpolitiskt rörelseutrymme.

Jag berättade att regeringen var medveten om dessa problem, som EG-medlemskap kan åsamka vår ekonomiska politik: EG-meddelandet till riksdagen innefattar ett besked om att utredningen av dessa problem fortsätter.

Jag hänvisade i mitt tal bland annat till den intervju med mig som i mars publicerats i OPTIO, där jag för egen del sökt stimulera till debatt. Jag försvarade mig igen mot de felaktiga tolkningar och beskyllningar som framförts på basen av intervjun:

»Jag efterlyste...i intervjun förslag av ekonomisterna hur vi kunde sköta vår ekonomi sedan, när vi är med i EMU:s tredje skede. Diskussionen kom emellertid inte igång — kanske delvis beroende på att intervjun i offentligheten stämplades som ett stöd för devalveringspolitik. Detta är helt felaktigt. Jag har stött och stöder

en stabil mark. Med mina offentliga ställningstaganden och även i intervjun i OPTIO har jag uttryckligen strävat till att vi skulle söka metoder att upprätthålla en kostnads- och prisnivå som tryggar våra företags konkurrenskraft och sålunda stabiliteten i vår valutakurs. Huvudtemat i intervjun gällde dock frågan om Finlands ekonomiska politik efter det att vi är medlemmar i den europeiska ekonomiska och monetära unionen.»

Jag frågade mig i mitt tal hur vi som EG-medlem kunde dämpa en överhettning av vår ekonomi under stigande konjunkturer och hur vi kunde mildra företagens konkurrens- och lönsamhetsproblem under vikande konjunkturer. Vilka finanspolitiska medel står till förfogande? Kunde det gå att för inkomstutvecklingen åstadkomma en elasticitet som balanserar konjunkturutvecklingen genom att förnya arbetsmarknadssystemet?

Jag gav själv tre svar på frågorna, en del av dem i form av frågor:

»Kärnan i de ekonomiska problem som sammanhänger med konjunkturfluktuationerna ser ut att vara att inkomstnivån och priserna lätt rör sig uppåt under högkonjunkturer, medan rörligheten nedåt under lågkonjunkturer är mycket liten. Kunde man till exempel tänka sig att lönerna skulle innefatta en betydande del som var bunden till resultatet, som varierar enligt konjunkturerna? Kunde priset på trä variera på samma sätt? Kunde det gå att finna en metod att utsträcka en liknande elasticitet också till den slutna sektorn? Med tiden skulle en dylik elasticitet leda till en gynnsammare inkomst- och sysselsättningsutveckling än det nuvarande tröga systemet.

En annan möjlighet att balansera konjunkturutvecklingen kunde vara att utveckla de finanspolitiska medlen.

Det är uppenbarligen svårt att bruka företagsbeskattningen eller den indirekta beskattningen för att balansera konjunkturerna. Däremot kunde det finnas större förutsättningar genom reglering av inkomstskatten för personer. Beskattningen kunde skärpas under stigande konjunkturer och på motsvarande sätt lindras under vikande. I den offentliga hushållningen borde man eftersträva en stabil utgiftsutveckling: vid högkonjunktur borde budgeten ha överskott för att minska den offentliga skulden — vid lågkonjunkturer kunde budgeterna på motsvarande sett visa underskott. Trots att man annars skulle söka hålla den offentliga utgiftsnivån stabil kunde man söka anpassa investeringarna tidsmässigt så att de utjämnar konjunkturutvecklingen. De privata investeringarna kunde tidsmässigt påverkas skattevägen. En dylik reglering av beskattningen, den offentliga skulden och de offentliga investeringarna kunde utgöra ett mycket effektivt medel för att utjämna konjunkturerna.

Ett tredje principiellt medel kunde vara en utveckling av de gemensamma EG-fonderna så att de kunde brukas, också för att stöda sådana medlemsländer, vars strukturella problem är en fallenhet för kraftiga konjunktursvängningar. Detta stöd kunde riktas till exempel till investeringar som stärker ekonomin och befrämjar mångsidigheten i lågkonjunkturskedet. Detta stöd kunde komplettera det stöd Finland kunde få, på grund av sitt nordliga läge och övriga naturförhållanden, för att finansiera sitt lantbruk och sin regionpolitik.»

Detta tal blev sakligt bemött i offentligheten. Nyhetsförmedlingen uppfattade emellertid mitt stöd för en stark mark som en ändring av min linje. Så uppfattades mitt tal också av Helsingin Sanomats ledare som ansåg min »linjekorrigerings» befogad »för att regeringen skall få trovärdighet och tal och handlingar motsvara varandra».

Mitt tal vid Närdel-dagen togs väl emot också på näringslivs- och fackföreningshåll. Fackföreningsrörelsen var speciellt förtjust över min tanke på att vi även i framtiden behöver en organiserad arbetsmarknad och en fackföreningsrörelse.

I månadsskiftet juli-augusti 1993 bröt den europeiska valutamekanismen (ERM) samman och beslut fattades om att tillåta ett rörelseutrymme på 30 procent för de flesta av Europas valutor. Detta visade att den bedömning jag gjort, redan hösten 1990, var riktig: EMU-planen var inte byggd på realistisk grund. Europa är i ekonomisk mening för heterogent för att fasta kurser skall kunna fungera.

Sedan det fasta valutasamarbetet lidit skeppsbrott kommer man antagligen att stanna för att den tyska marken allt klarare blir den dominerande eurovalutan. Den uppnår i Europa en position som liknar den USA-dollar har i hela världen. Man kommer allt mer allmänt att gå in för D-marken som betalningsmedel. De nationella valutorna bevaras naturligtvis fortsättningsvis.

Diskussion om räntedirigering och -reglering

Under våren och sommaren 1992 utvecklades det höga ränteläget till ett allvarligt problem i den ekonomiska politiken. De ekonomiska experterna hävdade att räntorna sjunker med enstram inkomst- och finanspolitik. Därför tidigarelades budgettrian till juni. Man trodde att strama sparbeslut omedelbart skulle

sänka räntorna.

Så skedde emellertid inte. Det föreföll uppenbart att de ekonomiska experternas teorier inte stämde. Den finländska ekonomin var så illa störd att extraordinära åtgärder krävdes för saneringen.

Den 3 juli 1992 publicerade Suomenmaa min artikel »Arbetsfördelningen inom den ekonomiska politiken». Jag kritiserade den dittills följda arbetsfördelningen och framförallt centralbankens roll. Jag gick igenom de misstag som Finlands Bank gjort dels i samband med avregleringen av penningmarknaden, dels vid förverkligandet av politiken för en stark mark.

Den egentliga udden var dock riktad mot centralbankens roll i skötseln av den aktuella bank- och penningmarknadskrisen:

»Enligt lagen är Finlands Banks huvuduppgift att tillse att stabilitet råder på penningmarknaden. Centralbanken bör alltså tillse att vårt finansierings och banksystem är stabilt och funktionsdugligt.

Nu har vi råkat in i en kris vars uppkomst på ett avgörande sätt påverkats av centralbankens agerande och brist på agerande. Det första skedet av bankkrisen skötte Finlands Bank själv, men räkningen för det andra skedet sändes till regeringen. Detta ökar budgetunderskottet, ökar statsskulden och leder till än allvarigare utgiftsbesparingar.

Det är alltså skäl att fråga om bankkrisen skötts enligt principerna för arbetsfördelningen inom den ekonomiska politiken. Därtill kan man fråga om regeringen har skäl att ytterligare påta sig en extra börda som i första hand ankommer på centralbanken.»

Jag föreslog att Finlands Bank i dagens verkligt allvarliga krisläge skulle ta på sig ett vidare ekonomiskpolitiskt ansvar än den själv har gått in för. Mitt förslag var:

»I det nuvarande läget kan även ovanliga åtgärder vara befogade. Nu då banker stöds med skattebetalarnas pengar vore det skäl att överväga införande av till exempel något slag av räntedirigering.»

Räntedirigering hade varit föremål för diskussion inom regeringen men finansministeriet hade motsatt sig. Av denna anledning fann jag det nödvändigt att inleda offentlig debatt för att mjuka upp den allmänna opinionen och beslutsfattarna för detta avgörande. (Att märka är att ordet räntedirigering brukas för det finska ordet korkosääntely. Detta för att framhålla nyans- och sakskillnaden jämfört med räntereglering, på finska korkosäännöstely. Det handlar här om en nyans i det finska språket som svårligen låter sig översättas exakt till svenska. I sammanhanget kan även nämnas att statsminister Esko Aho under diskussionens gång brukade begreppet administrativa åtgärder ifråga om räntan när han uppenbarligen avsåg det Paavo Väyrynen benämner räntedirigering — översättarens anmärkning)

Min artikel inledde en debatt som gick helt på avvägar. Finansminister Iiro Viinanen framträdde på Helsingin Sanomats spalter:

»Enligt Viinanen kan Finland inte ens tänka på räntereglering efter att ha ingått EES-avtalet och sökt medlemskap i EG.

I denna ekvation passar ingen återgång till 1970-talets regleringspolitik. Jag betraktar Väyrynen's ställ-

ningstagande som ett sommartal', säger Viinanen.

Enligt Viinanen bör alla åtgärder riktas in på att sänka marknadsräntan, vilket försvåras av prat om räntereglering. 'Jag kan bara fråga mig vilket det yttersta motivet är än en gång', förundrade sig Viinanen.»

I samma nyhetsartikel i Helsingin Sanomat förtydligade jag mitt förslag. Jag betonade att det gällde en tillfällig åtgärd som vi skulle ty oss till endast under den dåvarande räntekrisen:

»— Med någon form av åtgärder borde vi nå fram till att räntan på depositioner inte överskred en bestämd procentgräns. Det kunde ske genom ett avtal mellan bankerna eller på annat sätt. Den vägen kunde man få ner låneräntorna.

— Min uppfattning är att om den högsta depositionsräntan var någonstans i tio procentklassen, skulle detta inte medföra att kapital flydde utomlands då det ingen annanstans går att få en sådan avkastning.»

Jag framförde bedömningen att en dirigering av de högre depositionsräntorna även skulle sänka marknadsräntenivån.

I en intervju för Turun Sanomat tolkade mig även medlemmen i direktionen för Finlands Bank Matti Vanhala — som Viinanen — så att jag ville återgå till räntereglering. Artikelns hade rubriken: »Räntereglering skulle skapa en svart penningmarknad». I intervjun sade Vanhala:

»— Reglering är inte ekonomisk politik utan brist på sådan. Jag vill å det kraftigaste betona att Finland inte kan rulla sig tillbaka in i någon form av reglering. Det skulle föra med sig förfärliga biverkningar.

På det värsta problemet för Finlands näringsliv, de rekordhöga realräntorna, har regleringsåtgärder, enligt Vanhala, endast ett försvagande inflytande.

— Tvångsåtgärderna skulle rasera förtroendet på de internationella marknaderna och vara ägnade att höja räntenivån. Räntereglering skulle också frånta oss möjligheten att utveckla penningmarknaderna.»

Centerns stöd för räntedirigering

Centerns ministergrupp och partistyrelsens arbetsutskott sammanträdde den 7 juli 1992. Mötet uttryckte stöd för mitt förslag om räntedirigering. Beslut fattades om att bereda de nödiga besluten.

Till offentligheten matades saken ut på ett annat sätt. Klarast var Iltalehtis text. Rubriken löd: »Inget stöd för reglering: Centern slog ner Väyryns linje». Iltalehti redogjorde för mitt förslag och fortsatte:

»Igår tog Väyrynen själv till orda i saken. Centerns ledning fick han emellertid inte på sin sida. Partiet intog en annan ståndpunkt.

— Det konstaterades att man inte kunde gå in på en sådan väg, sammanfattade (statsministerns sekreterare Olli) Rehn diskussionen.»

För att rätta till diskussionen som gått snett skrev jag på nytt om saken i min kolumn i Turun Sanomat och Savon Sanomat den 10 juli. Jag betonade det nödvändiga i att sänka räntorna av såväl samhälleliga rättviseskäl som ekonomiskpolitiska orsaker. Jag upprepade mitt förslag om räntedirigering och kompletterade det:

»I detta läge finns det vad jag förstår inga andra möjligheter än att söka påverka räntenivån för depositioner och lån genom åtgärder från Finlands Bank och regeringen. Detta är motiverat även av den anledningen att bankerna stöds med offentliga medel. Det går att påverka räntorna på många sätt, till exempel avtalsvägen eller genom bruk av beskattningen. Dirigeringen kan frångås, och bör frångås, genast då ekonomin kommit i balans och marknadsmekanismerna igen börjar fungera.»

I min artikel svarade jag även dem som hävdade att EES-avtalet och EG-förhandlingarna hindrar dirigering av räntan:

»Med tanke på Finlands EG-medlemskap är det i första hand viktigt att vi får vår ekonomi i så kallat euroskick. EES-avtalet eller vår medlemsansökan till EG hindrar oss inte från att bruka de medel vi finner nödvändiga. Det vore dumt av oss att själva uppställa sådana begränsningar för vår ekonomiska politik som andra inte uppställer.»

I slutet av min text tog jag ett nytt debattinitiativ — jag föreslog penningpolitisk stimulans:

»Utöver räntedirigering borde även stimulans med penningpolitiska medel övervägas. Oppositionen har ju krävt stimulans via den offentliga ekonomin genom att öka upplåningen. För detta finns inga möjligheter då statens lån redan nu växer för fort. Däremot kunde en försiktig penningpolitisk stimulans vara möjlig. Även denna möjlighet borde undersökas och övervägas.»

Penningpolitisk stimulans blev av först i slutet av 1992 efter det att den förödande politiken för en stark mark slutgiltigt hade övergivits.

Den påbörjade debatten om räntedirigering fortsatte och blev allt mer osaklig. När ränteläget var oroligt fick jag skulden då jag påstods ha inlett debatt om »räntereglering».

Det var fel att beskylla mig: jag hade talat om »räntedirigering till exempel genom avtal eller beskattning». Beskyllningarna borde ha riktats mot dem — bland annat finansminister Viinanen och bankdirektör Vanhala — som förde in debatten på sidospår.

För att försäkra mig om att president Koivisto kände sakens verkliga läge skrev jag ett brev till honom den 20.7.:

»För Dig är det ingen hemlighet att jag inte varit helt nöjd med det sätt på vilket regeringen skött sin ekonomiska politik. Detta gäller såväl det aktuella läget som förberedelserna inför EG-medlemskap.

Den aktuella oenigheten i den ekonomiska politiken gäller den oacceptabelt höga räntenivån. Meningsskiljaktigheterna rör både problemets allvar och medlen att sänka räntorna.

Det är min uppfattning att vår ekonomi och vårt samhälle inte länge står ut med den nuvarande räntenivån. Heliborräntorna ger inte en riktig bild av läget. Räntan för större depositioner är i allmänhet 15–16 procent, som mest till och med 18–19. Skuldsatta företag och hushåll betalar allmänt låneräntor som ligger klart över 15 procent.

De höga räntorna vållar tre allvarliga ekonomiska och sociala problem:

- 1. Bankkrisen förvärras då räntorna för inlåningen är*

himmelsböga och bankerna har en avsevärd lånestock med låg ränta knuten till grundräntan. För att klara bankkrisen behövs mer av skattebetalarnas pengar, vilket försvårar underskottet i statsfinanserna och ökar statens upplåning, vilket i sin tur upprätthåller höga räntor. En sänkning av inlåningsräntan skulle effektivt sanera bankernas ekonomi.

2. De höga räntorna faller även friska företag, vilket ökar arbetslösheten. Såväl konkurser som växande arbetslöshet ökar budgetunderskottet och upplåningen, vilket upprätthåller trycket på räntorna. Utarmningen av ekonomin förvärrar den felaktiga relationen mellan den offentliga sektorn och hela nationalhushållet. Sänkta räntor skulle utgöra den bästa och effektivaste stimulansen i detta läge.

3. En ofantlig omfördelningen av ägandet håller på att äga rum på ett sätt som åsamkar outhärdliga orättvisor. Skuldsatta företagare och hembushåll förlorar. Vinner gör de penningrika som från sina bankkonton får en trygg realavkastning som närmar sig tio procent i handen.

Erfarenheterna visar att räntorna inte faller med vanliga medel. Det ser ut som om marknadsekonomin inte fungerade i det undantagsläge vi befinner oss. Inom synhåll finns inte sådana finans- eller inkomstpolitiska lösningar som kunde sänka räntenivån betydligt. Under dessa förhållanden är det enligt min uppfattning nödvändigt att ta i bruk ovanliga metoder. Jag hänvisar till mina tidningsartiklar som jag i kopieform bifogat detta brev.

I regeringen diskuterade vi räntedirigering redan senaste vår. Inom Centern tog vi på nytt upp diskussionen i början av denna månad då — i motsats till vad som

berättats i offentligheten — arbetsutskottet och ministergruppen var eniga om att ovanliga metoder måste tas i bruk.

Jag kan inte förstå vilken skada det skulle medföra om bankerna övertalades att sinsemellan avtala att inte betala ut mer än till exempel 10 eller 11 procent i ränta på depositioner. Därtill kunde stiftas en lag med hjälp av vilken källskatten på högräntekonton höjdes kännbart. En dylik depositionsränta vore fortsättningsvis såpass bra att en placerare inte kunde få bättre avkastning på sina pengar utomlands. Något behov av valutareglering skulle således inte föreligga.

Det förefaller märkligt att vädja till de heliga principerna för marknadshushållning i ett läge då bankerna stöds med allmänna medel. Det är ologiskt att av principiella skäl avvisa räntedirigering när valutakurser och löner är strikt reglerade. Det är underligt att vädja till att vi sökt medlemskap i EG då gemenskapen åtminstone inte i detta skede uppställer några begränsningar ifråga om valet av medel i den ekonomiska politiken. Med tanke på EG-medlemskapet är det viktigaste att snabbt få vår ekonomi i skick — även med ovanliga medel, om det är nödvändigt.

För att få ner räntorna finns visserligen även en metod som följer marknadsekonomin principer. De höga räntorna upprätthålls av bristen på förtroende för Finlands ekonomi och för att valutakursen kan hållas. Om marknaden inte kan lugnas med finans- och inkomstpolitiska medel finns möjligheten att ta till valutakurspolitiken. Om förhoppningarna om en devalvering försvann och till och med hopp om revalvering istället uppkom skulle räntorna utan vidare falla. Läget är såtillvida

märkligt att devalvering nu inte skulle behövas med tanke på konkurrenskraften. För egen del föreslår jag inte heller någon devalvering — jag bara konstaterar att också detta medel existerar.

Finland förefaller vara på väg in i EG och EMU med förbundna ögon när det gäller den ekonomiska politiken. De helt uppenbara problem vi står inför är inte föremål för debatt eller förberedelser. För egen del har jag försökt initiera debatt bland annat genom det tal vid Närdel-dagarna som jag bifogar. De tankar jag där framfört har vunnit brett godkännande, men därvidlag tycks saken ha blivit.

Mitt förstånd säger mig åtminstone att vi nu snabbt borde få vår ekonomi i skick genom bruk av alla medel som ingår i den ekonomiskpolitiska arsenalen. För det andra borde vi reservera tillräcklig anpassningstid för EG- och EMU-medlemskapen. För det tredje: vi måste snabbt få igång debatt om vilken ekonomiska politik vi skall klara oss med när eller om vi är helt med i EMU.

En rad frågeställningar som är förknippade med EG-medlemskapet är förvånansvärt lika både utrikes- och ekonomiskpolitiskt.

I utrikespolitiken måste vi beakta möjligheten av att vi inte blir EG-medlem. Detsamma gäller också, enligt min uppfattning, för den ekonomiska politiken under de närmaste åren.

Om vi blir EG-medlem är det möjligt att åtminstone till en början bevara en specialställning som bygger på neutraliteten: EG är kanske ännu inte på länge en militärallians. På den ekonomiska sidan är det osäkert om EMU förverkligas, i vilken form och när (se bland annat bifogade artiklar i HeSa). EG-medlemskapet kan kom-

ma att ge oss större nationell rörelsefrihet inom den ekonomiska politiken än många tänkt sig. Även av denna orsak bör vi inte med berätt mod binda våra händer.

Mitt missnöje med den nuvarande regeringens ekonomiska politik är i mycket förknippat med Samlingspartiets linje. För Samlingspartiet tycks fri marknadsekonomi ha ett egenvärde eller utgöra ett mål i sig. Denna uppfattning inverkar på Samlingspartiets politik såväl i integrationsavgörandena som i den ekonomiska politiken, på ett sätt som inte alltid, enligt min mening, svarar mot våra nationella intressen. För mig är marknadsekonomi ett redskap — en god dräng, men en dålig husbonde.»

De bifogade nyhetsartiklarna från Helsingin Sanomat tog upp den kritiska EMU-debatt som förts inom EG samt en artikel av den amerikanska toppekonomen Martin Feldstein i tidningen »The Economist».

»Regeringen fattade precis den typ
av beslut som jag föreslagit»

Diskussionen svallade under hela juli. Den 6 augusti samlades regeringen för att diskutera den ekonomiska politiken och fatta beslut i saken. Den främsta orsaken till mötet var den höga räntenivån och diskussionen kring den. Regeringen gjorde ett ekonomiskpolitiskt principbeslut som även omfattade förverkligande av räntedirigering.

Beslut fattades om att förverkliga räntedirigering »avtalsvägen» genom att via garantifonden påverka bankernas räntekonkurrens. I praktiken innebar detta att man strävade till ett avtal mellan bankerna. Under hösten ledde detta till önskat resultat.

»Den skattepolitiska metoden» innebar att treåriga deposti-

tionskonton med högre ränta än tidigare skapades. Finansministeriet avvisade en, enligt ränteprocenten graderad, källskatt för de skattepliktiga depositionerna. Detta var en olycka. En graderad skatt hade sänkt räntorna snabbt. Därtill hade detta varit rättvist. Vid regeringens överläggning överenskomms dock att graderingen ännu undersöks och förverkligas om en användbar modell går att hitta.

I offentligheten marknadsfördes beslutet helt avigt. Det tockades som en seger för Viinanen som motsatt sig Väyrynsens förslag om »reglering». I själva verket fattade regeringen just det slags beslut som jag hade föreslagit.

De felaktiga tolkningarna matades ut i offentligheten både från Samlingspartiet och Centerns egna led.

I augusti förändrades det ekonomiskpolitiska läget. Dollarkursens kraftiga nedgång och oron på de europeiska valutamarknaderna började skapa tryck mot marken. Dollarkursens nedgång förändrade förhållandena i relation till vad jag skrivit till presidenten den 20 juli: exportindustrins konkurrenskraft försvagades i betydande grad.

I detta läge tog jag initiativ till diskussion både med statsminister Esko Aho och statssekreterare Timo Relander om hur vi skulle bereda oss på ett läge då vår valutakurs kanske inte gick att hålla. Min tanke gick ut på att vi skulle kunna undvika en liknande tvångssituation som den som vi drevs till i november 1991. Vi kunde göra en dygd av nödvändigheten: devalvering kunde även leda till fallande räntor.

Politiken för en stark mark var emellertid i kraft. Åter igen försvarades den dåvarande fasta kursen in i det sista. Då den hopplösa kampen slutade med att marken tilläts flyta kunde spekulanterna återigen kamma hem vinster.

Koivisto avslöjar sina kort

Genast efter beslutet om att låta marken flyta den 3 september 1992 arrangerade president Mauno Koivisto en presskonferens och framträdde också i televisionintervjuer. Presidenten tog ställning i den ekonomiska politiken och speciellt i valutakurspolitiken.

Koivisto sade att han under sin ämbetsperiod mycket ofta diskuterat med statsministern och ledningen för Finlands Bank om den ekonomiska politiken. Han sade sig ha bekymrat sig för den ekonomiska politiken främst till den del den kunde inverka på vårt internationella läge.

Nu tog Koivisto i offentligheten klart ställning framförallt till valutakurspolitiken. Detta är underligt i den meningen att precis denna sektor inom den ekonomiska politiken enligt lagstiftningen uttryckligen ankommer på riksdagen och statsrådet; i allmänhet har Koivisto, med hänvisning till sin ställning, avhållit sig från att ta ställning till och med i frågor som kan anses ankomma på presidenten.

Koivisto framförde tvivel på att marken varit övervärderad före devalveringen hösten 1991:

»Om den finska marken överhuvudtaget var övervärderad före devalveringen senaste höst, så var den, enligt min uppfattning, i inget fall det efter beslutet om att låta marken flyta och den genomförda devalveringen.»

Presidenten ansåg att devalveringen senaste höst varit för stor. Han ansåg att den tid marken då flöt var för kort och sade sig tro att en längre period med flytande kurs då hade stärkt marken.

Koivisto bedömde i intervjuerna den 3 september, att marken som då flöt, inom kort skulle återvända, till det utrymme inom valutatuben där den befunnit sig innan beslutet att låta den flyta.

I februari 1993 tog president Koivisto del i debatten om den ekonomiska politiken i tidningen *Talouselämäs* spalter. Intervjun hade rubriken: »Jag är tvungen att försvara regeringen mot den själv».

Presidenten kritiserade regeringen för att den inte hållit strikt fast vid sina egna ställningstaganden och fortsatte:

»Då kan det se ut som om — och gör det uppenbarligen — jag ensam är kvar och försvarar regeringarnas — den nuvarandes och den förras — linje. Jag är tvungen att försvara regeringen mot den själv.»

Jag tolkade dessa uttalanden av Koivisto som ett klart uttryck för att han fungerat som bakgrundskraft för politiken för en stark mark och på ett avgörande sätt inverkat på såväl den tidigare som den nuvarande regeringens ekonomiska politik. Koivistos ställningstaganden antydde att han i framtiden tänkte gripa in i den ekonomiska politiken mer än tidigare.

Politiken för en stark mark fortsatte ännu efter beslutet att låta marken flyta

Efter beslutet om att låta marken flyta, försiggick en hård diskussion inom Centerns ministergrupp, om vilken linje regeringen och Finlands Bank skulle gå in för med tanke på utvecklingen på penning- och valutamarknaden: borde Finlands Bank söka stärka markens kurs genom att upprätthålla en hög räntenivå eller låta kursen söka sig till en lägre nivå, bestämd av

marknaden. En av orsakerna till denna diskussion var de refererade ställningstagandena från president Mauno Koivisto som gav uttryck för en vilja att återställa den kurs marken hade före beslutet att låta den flyta.

Min inställning var klar: höga räntor skadar vår ekonomi, exportindustrin behöver god konkurrenskraft, en fortsatt politik för en stark mark vore skadlig för alla delar av den finländska ekonomin. I praktiken fortsatte politiken för en stark mark till sent på hösten. Efter beslutet att låta marken flyta förekom igen märkligheter i offentligheten. Då jag besökte Haapavesi den 14 september gav jag tv:n en intervju som som följde regeringens gemensamma linje. Redaktören tolkade dock i på-ansonsen före nyhetsinslaget mitt uttalande så att det »avviker från president Koivistos, regeringens och Finlands Banks uppfattning».

Detta gav Ilta-Sanomat anledning att be om en kommentar av finansminister Iiro Viinanen. Viinanen kommenterade i hårda ord, utan att ha studerat mitt uttalande, och tidningen fick sin huvudnyhet den dagen.

Iltsanomat rubricerade skrikande:

»Iiro Viinanen slår mot devalverings-Väryrynen: Nu igen, detta är helt otroligt!»

Själva artikeln gick i samma stil:

»Finansminister Iiro Viinanen kräver att statsminister Esko Aho sätter ordning på sin ministergrupp, speciellt på utrikesminister Paavo Väryrynen.

Väryrynen gjorde igår en ny lösgöringsoperation från regeringens — och presidentens — valutapolitiska uppfattningar. Han efterlyste ett snabbt slut på tillståndet med en flytande mark.»

»IS fick tag i en djupt suckande finansminister Vii-

nanen sent på måndagskvällen:

— Nu igen. Detta är helt otroligt. Syns inte spåren, redan? Alla har sett vad spelationer förorsakar.

Har ni diskuterat Väyrynsens soloutspel med statsministern?

— Inte ännu, men vi måste ta upp frågan på nytt om statsrådet inte är enhälligt. Det gäller att få en upp-ryckning i centerns ministergrupp. Sådär kan vi inte fortsätta.»

På grund av Iltasanomats nyhetsupplägg sände jag en utskrift av intervjun med mig till kännedom, till president Koivisto. Jag bifogade ett följebrev:

»Som du ser är påanonsen missvisande. Iiro Viinanen ringde mig på morgonen och bad om ursäkt för sitt uttalande — han sade sig ha blivit vilseledd. Han sade i morse att han själv vid något tillfälle uttalat sig om den flytande marken på samma sätt som jag igår. I dagens Helsingin Sanomat finns Sirkka Hämmäläinens uttalande med samma innehåll.»

I offentligheten framförde Viinanen emellertid inte sin rättelse och sin ursäkt.

»Jag har inte ansett regeringens linje i alla avseenden riktig»

När år 1992 närmade sig sitt slut fick jag lov att ta ställning till om jag skulle vara kandidat i de primärval som mitt parti arrangerade inför presidentvalet. Det var inte lätt att fatta ett beslut i frågan.

Min verksamhet i Ahos regering hade varit mycket svår. Om

händelserna i regeringspolitiken hade man ständigt matat ut — även från den egna partikretsen — felaktiga, för mig ofördelaktiga påståenden. De följdes upp av rykten spridda till tidningspressen om att jag sökte fälla regeringen. Redaktörerna »visste» berätta hur jag i detta avseende höll täta kontakter till socialdemokraterna och speciellt Ulf Sundqvist.

Under våren 1992 inflammerades mina relationer till Mauno Koivisto på ett sätt som gjorde det tungt att sköta utrikesministeruppdraget. Även i detta fall, fann jag min ställning oskälig: jag hade, enligt egen mening, handlat på allt sätt korrekt.

Sommaren 1992 var jag redan beredd att överväga att avstå från kandidatur i presidentvalet. På hösten kom jag dock fram till att jag bör kandidera.

Därefter fick jag lov att fundera på om jag skulle lämna statsrådet. Jag hade varit missnöjd med regeringens ekonomiska politik och läget härvidlag såg inte ut att korrigeras. Inom synhåll fanns ett läge då jag skulle bli utsatt för en allt hårdare offentlig nedsabling.

Jag hann redan besluta mig för att avgå i slutet av januari 1993, men mina vänner fick mig — framförallt genom att hänvisa till EG-förhandlingarna — att ge upp denna tanke. Sålunda meddelade jag i ett tal i slutet av november 1992 inför partidelegationen endast att jag avsett att avgå. Samtidigt anmärkte jag att »avgå hinner jag även senare, om det blir ofrånkomligt».

Mina avgångsplaner hade inga utrikespolitiska grunder — i detta avseende hade läget under hösten lugnat sig, men för inrikespolitikens och speciellt den ekonomiska politikens del konstaterade jag att läget var problematiskt. Jag sade i mitt tal att jag inte ansett regeringens och inte heller mitt eget partis linje i alla avseenden riktig.¹²

På grund av EG-förhandlingarna beslöt jag mig alltså ändå

för att fortsätta mitt arbete som utrikesminister.

Vid årsskiftet började läget dock på nytt förändras.

Bankstödet sväller — underskottet i statsfinanserna växer

När det äntligen var slut med politiken för en stark mark och räntorna fallit blev underskottet i statsfinanserna det huvudsakliga bekymret i den ekonomiska politiken. I slutet av 1992 framgick det, att underskottet var cirka 10 miljarder mark större än det var tänkt vid tiden för det rambeslut som var i kraft. I dessa siffror ingick inte ens bankstödet som växte snabbare än förutsett.

I detta läge brukade jag tid och möda på att klargöra för mig själv hur bankstödet bäst borde organiseras. Jag var övertygad om att den modell finansministeriet planerat inte var den bästa.

Min utgångspunkt var den kolumn, som jag skrivit sommaren innan, om arbetsfördelningen inom den ekonomiska politiken, där jag betonat Finlands Banks ansvar för penning- och banksystemet. Utgående från detta skrev jag en kolumn som publicerades i Turun Sanomat och Savon Sanomat den 29.1.1993.

Jag framhöll att skötseln av bankkrisen inletts på ett sätt som var tungt för regeringen och dyrt för skattebetalarna. Jag medgav att det gäller att gå vidare också på denna väg men föreslog att man utöver detta kunde överväga också andra alternativ. För principiellt övervägande presenterade jag en annan modell än den regeringen drevit.

Jag lade fram tre utgångspunkter:

- »1. Bankkrisen borde skötas inom ramen för landets hela finansieringssystem och inte bara via statsfinanserna och med skattebetalarnas pengar. Detta förutsätter att Finlands Bank har en centralare roll än planerat då

det gäller att lösa krisen.

2. Bankkrisen borde skötas långsiktigt och så att den kommande värdestigningen för fastigheter, bostäder och aktier minskar omfattningen av det stöd som behövs.

3. Bankkrisen borde lösas så att man samtidigt avvecklar det egendomliga och på många sätt osunda finländska systemet där depositionsbankerna är en betydande ägare av industri och annan affärsverksamhet. Denna differentiering genomfördes i USA efter depressionen på 1930-talet.»¹³

Utgående från dessa principer lade jag fram en modell för hur principerna kunde förverkligas i praktiken:

»1. Statsmakten (Finlands Bank och/eller staten) skulle bli ägare av de banker som i realiteten är likvidations- och konkursfärdiga. Därtill borde statsmakten bevilja dessa banker konvertibla skuldebrevslån. På detta sätt skulle bankernas soliditet förbättras och statsmakten ges större maktbefogenheter att effektivt sanera bankerna.

Sedan bankernas läge förbättrats kunde statsmakten få tillbaka åtminstone en del av sina investeringar.

2. Statsmakten borde förutsätta att bankerna avstår från all sådan affärsverksamhet som inte utgör egentlig bankverksamhet. Bankerna skulle få hålla kvar endast depositioner och lån samt fastigheter som behövs för deras egen verksamhet.

3. De fastigheter, bostäder och företagsaktier som bankerna äger skulle till marknadspris säljas till nya investeringsfonder som kunde vara av samma slag som

allemansfonderna i Sverige. Investeringsfonderna kunde åtminstone i inledningsskedet i första hand vara skilda för varje bank och stommen i deras ägargrupp sålunda bankens ägare. Banken skulle på sätt och vis klyvas i två delar.

Aktier i investeringsfonderna kunde ägas endast av naturliga personer, även utlänningar. Deras ägarandel i respektive företag borde begränsas tillräckligt. Till en början kunde även statsmakten vara aktionär i investeringsfonderna. Senare kunde statsmakten sälja sin del och till och med få in vinst.

Investeringar i investeringsfonderna kunde, som i Sverige, upp till en bestämt markbelopp, vara avdragsgilla i den personliga inkomstbeskattningen. Till följd av detta skulle uppenbarligen rikligt med pengar flyttas över från bankdepositioner till dessa fondinvesteringar, då till dem även knöts en realistisk förhoppning om värdestigning.»

Jag hoppades att det kunde bli en saklig debatt kring den föreslagna modellen och eventuella varianter av den.

Någon bredare offentlig debatt uppstod inte kring mitt förslag. Däremot fick jag rikligt med positiva kommentarer från professionella på området. Affärsbankernas chefer och institutionaliserade storägare tyckte naturligtvis inte om mitt förslag. För de privata ägarna av affärsbankerna hade förslaget varit fördelaktigt.

Jag lade fram min tanke för Esko Aho strax innan min kolumn publicerades. Han var intresserad och tyckte det var nyttigt att publicera texten.

Vid samma tillfälle framförde jag min misstro mot regeringens möjligheter att klara av förestående svårigheter och med-

delade att jag troligtvis lämnar regeringen ännu före sommaren. Jag motiverade min uppfattning med, att de ytterligare inbesparingar som var nödvändiga, inte kunde skötas tillfredställande, utan brett samförstånd mellan partierna och intresseorganisationerna. Jag sade till Aho att regeringsbasen därför borde breddas.

Min uppfattning byggde på uppgifter jag fått om de olika ministeriernas möjligheter att genomföra ytterligare nödiga inbesparingar: det var uppenbart att det inte gick att fortsätta på den tidigare linjen. Momentvisa nedskärningar kunde inte längre uppbringa speciellt stora inbesparingar, då statens utgifter i många fall skulle växa märkbart på andra håll. Därtill skulle nya nedskärningar allt mer störa statens och kommunernas möjligheter att bedriva viktig verksamhet och de vore allt svårare att genomdriva politiskt.

Slutsatsen blev att ytterligare inbesparingar kan förverkligas endast genom att minska statens löneutgifter. Om detta skedde genom uppsägningar och permitteringar skulle följderna bli stigande arbetslöshet samt ökade utgifter för arbetslöshetsskydd och övrigt socialskydd. Den enda förnuftiga vägen vore en sänkning av lönerna och/eller övriga arbetskraftsutgifter, vilket förutsatte avtal med de löntagarorganisationer som representerar den offentliga sektorn.

Dessa överväganden ledde mig till slutsatsen att regeringsbasen borde breddas — det gällde att få med socialdemokraterna att fatta beslut och bära ansvar. Till samma slutsats kom på samma grunder samtidigt också Seppo Kääriäinen, Martti Pura och Mauri Pekkarinen.

I Centerns riksdagsgrupp fanns ett fast stöd för en breddning av regeringsbasen. När riksdagsgruppens ordförande Seppo Kääriäinen i början av år 1993 förhandlade om regeringsfrågan var det hans skyldighet i den ställningen.

Diskussioner om en utvidgning av regeringsbasen

Genast efter årsskiftet tedde sig situationen lämplig då även socialdemokraterna — satte igång mer allvarligt menade sonderingar för en utvidgning av regeringsbasen.

Diskussioner om möjligheterna av att vidga regeringsbasen hade förts redan under föregående år. Jag kontaktades i detta avseende av FTFC:s ordförande Esa Swanljung redan i maj 1992. Han var mycket orolig över framtidsutsikterna för vår ekonomi. Han trodde inte på regeringen Ahos möjligheter att lyckas. Av detta skäl föreslog Swanljung att man borde söka bilda en regering med de tre stora partierna. Han fann det möjligt att en sådan kunde bildas under min ledning.

Jag var mycket återhållsam. Jag sade att jag stödde den dåvarande regeringen. Jag konstaterade att det var nyttigt att känna till hans tankegång för det fall att en kris uppstår och det gäller att bilda en ny regering.

Under sommaren 1992 kom uppgiften om Antti Kalliomäkis och Seppo Kääriäinens gemensamma fiskeresor till Tana ut i offentligheten. Där pratades även om annat än väderlek och fiske. Även andra kontakter förekom under året.

Kontakternas karaktär förändrades i januari 1993, då även jag kontaktades. Den 28 januari träffade jag Tammerfors stadsdirektör Jarmo Rantanen. Han hade tjänsteärenden att framföra men sedan de behandlats ville han diskutera det politiska läget.

Rantanen berättade utan att gå in på detaljer att han var ute på uppmaning av personer inom partiledningen. Han berättade att man inom SDP funnit det mycket svårt att diskutera regeringsfrågan med statsminister-partiordförande Esko Aho som inte föreföll önska en utvidgning av regeringsbasen. Av denna anledning ville han veta min uppfattning om en breddning av regeringsbasen och om hur man borde gå till väga.

Jag berättade att jag anser en breddning av regeringsbasen mycket viktig då regeringen måste ta sig an allt svårare frågor. Jag sade att jag dock inte själv önskade föra diskussioner om saken. Jag uppmanade att ta kontakt med Seppo Kääriäinen.

Jag vet inte vilken betydelse diskussionen mellan mig och Rantanen hade för händelseutvecklingen, men i vilket fall som helst inleddes kontakter mellan Seppo Kääriäinen och flera centrala socialdemokrater — bland andra Antti Kalliomäki, Erkki Tuomioja och Lauri Ihalainen.

Senare utvidgades diskussionerna och de fördes under Esko Aho's ledning. Från SDP:s sida var ledningen för både partiet och fackföreningsrörelsen med. Jag tog inte alls del i dessa diskussioner.

Den 19 februari träffade jag emellertid Ulf Sundqvist. Detta berodde på att jag direkt av honom ville få klarhet i om det var möjligt att utvidga regeringsbasen. Därtill ville jag veta om STS-bankens affärer utgjorde ett hinder för honom själv att bli minister. Orsaken till min kontakt var, att Aho för mig bedömt det så, att en breddning var omöjlig, bland annat på grund av att Sundqvist inte, enligt hans uppfattning, var funktionsduglig.

Sundqvist ansåg att en utvidgning av regeringsbasen var möjlig. Han trodde inte att utredningarna kring STS-banken kunde föra fram något sådant som skulle försvåra hans handlande.

I detta sammanhang är det skäl att nämna att jag före detta träffat ordförande Sundqvist på två man hand endast en gång och även då i frågor som närmast gällde utrikesministerns uppgifter. Utöver dessa två möten hade jag under den tid regeringen Aho satt endast två andra kontakter av detta slag med socialdemokraterna: de refererade mötena med Swanljung och Rantanen.

Här hade vi de »ständiga täta kontakterna till socialdemokraterna» som tidningarna hela tiden skrev om.

Jag tänkte att några kunde tänkas förklara de regeringsdiskussioner som kom igång i januari för Koivisto helt »avigt». Därför skrev jag i ett brev till honom den 15 februari 1993 även om denna fråga:

»Under de senaste veckorna har bakom kulisserna förts diskussioner om regeringspolitiken. Jag önskar för egen del försäkra mig om att Du vet vad det är fråga om.

Jag träffade den 28.1. Jarmo Rantanen på hans begäran. Han sonderade möjligheterna att förbättra relationerna mellan Centern och SDP till och med till den grad att vi kunde återgå till regeringssamarbete. Jag gav mig inte in på substansdiskussion med honom utan uppmanade honom att i första hand ta kontakt med Seppo Kääriäinen.

Såväl Antti Kalliomäki och Erkki Tuomioja som Lauri Ihalainen har sedermera haft kontakt med Kääriäinen. Under dessa diskussioner har framgått att SDP är intresserat att komma med i regeringen och FFC berett att driva en mycket ansvarsfull inkomstpolitik om regeringssituationen korrigeras. Under diskussionerna har i mycket positiv anda diskuterats tanken på att undertecknad kunde leda den nya regering som eventuellt uppstår. Kääriäinen har berättat om sina diskussioner också för Esko Aho.

Jag ville informera Dig om det ovan nämnda då det i offentligheten igen hävdats att jag var i rörelse i regeringsfrågan. Det har jag inte varit. Initiativet har kommit från SDP-håll. Jag har inte diskuterat med andra än topparna i mitt eget parti.

Jag kan här konstatera att mitt eget förtroende för den nuvarande regeringen är på väg att försvagas. Behovet av

ett brett samarbete har vuxit. Esko Ahos tröja förefaller redan vara rätt tom. Min egen ställning som den minister som ansvarar för de centrala EG-förhandlingarna är besvärlig som jag berättade för Dig senaste november.»

»Jag meddelade att jag lämnar regeringen före sommaren»

Mitt möte med Ulf Sundqvist stärkte mig i min uppfattning att Esko Aho inte på allvar ville utvidga regeringsbasen.

Aho hade en positivare bild än andra av den ekonomiska situationen och regeringens möjligheter att klara sig. Han visste att åtminstone han inte kunde vara statsminister i en ny regering. Fastän han ett par gånger sade att hans ställning inte utgör något hinder för en breddning av regeringsbasen, tycktes den i praktiken ändå göra det.

Seppo Kääriäinen och Martti Pura hade under regeringssonderingarna fått samma uppfattning som jag. I viss utsträckning förenade sig även Mauri Pekkarinen i den bedömningen.

Den 8 mars ordnades i Villa Bjällbo ett möte där Esko Aho, Seppo Kääriäinen, Mauri Pekkarinen och jag var närvarande. Där beslöt vi att på allvar försöka oss på en utvidgning av regeringsbasen.

Vi detta möte meddelade jag att jag lämnar regeringen före sommaren. För Aho kom mitt besked inte som någon överraskning: jag hade redan i slutet av januari meddelat honom att mitt förtroende för regeringens funktionsförmåga hade falnat och jag sannolikt lämnar regeringen.

Under denna diskussion frågade Aho mig också om jag var beredd att delta i en eventuell ny regering. Jag svarade, att endast som statsminister.

Vid detta möte i Villa Bjällbo konstaterade Aho själv att regeringens trovärdighet och funktionsförmåga hade försvagats till

den grad att regeringen i grunden borde förnyas om det inte går att åstadkomma en bredare regeringsbas. Han talade om förändringar på centrala ministerposter eller till och med om byte av portföljer mellan partierna.

Det svar jag gav Aho om min egen inställning till en ny regering hade mognat i mitt sinne redan tidigare.

Med tanke på presidentvalet hade jag två möjligheter.

I första hand tänkte jag på att lösgöra mig från regeringen ännu före sommaren. En minister i ledet i den nya regeringen var inget alternativ till detta avgörande.

Min andra möjlighet var att bli statsminister: jag hade kunnat förverkliga den politik jag önskade och bära huvudansvaret för den i offentligheten; i princip var jag intresserad också av detta alternativ. Sedan januari hade såväl en utvidgning av regeringsbasen, som en förnyelse av regeringen, så att även statsministern skulle ha bytts ut, varit uppe i många diskussioner.

Detta var bakgrunden till mitt svar på Ahos fråga.

»I mitten av mars föreföll en breddning av regeringsbasen ännu möjlig»

I mitten av mars — en dryg vecka senare — träffade jag Seppo Kääriäinen och Martti Pura. Vid denna diskussion var vår lägesbedömning oförändrad: en breddning av regeringsbasen var nödvändig och tedde sig ännu möjlig trots att läget vecka för vecka tycktes försämrats.

Vår gemensamma bedömning var att de viktigaste nycklarna till SDP:s regeringsavgörande låg i Kalevi Sorsas ficka. Vi kom överens om att Kääriäinen och Pura så snabbt som möjligt skulle söka träffa Sorsa. Därtill beslöt vi att även i övrigt göra allt för en breddning av basen.

Mötet med Sorsa gick att ordna redan följande dag. Sorsas

uppfattning var att en utvidgning av regeringsbasen var möjlig. Han stödde själv projektet och uppställde inga förhandsvillkor. Han manade till fortsatta kontakter till partiets och gruppens ledning.

Den 24 mars träffade jag Kääriäinen och Pekkarinen. Med var även medlemmen i partistyrelsens arbetsutskott Olavi Martikainen och min specialmedarbetare Eero Lankia. Pura var inte närvarande men han var medveten om syftet med vårt möte.

Mötet hade arrangerats för att jag ville höra de närvarandes uppfattning om ett brev jag tänkte skicka till Esko Aho.

Avsikten med brevet var i första hand att jag ville meddela honom om att jag lämnar regeringen. Genom att meddela tidtabellen för min avgång och förklara mina egna alternativ sökte jag även placera Aho i en avgörande position: regeringsfrågan måste klaras upp omgående.

De närvarande stödde tanken på att sända brevet.

Följande dag — alltså den 25 mars — sände jag Esko Aho ett brev i vilket jag motiverade min avgång med i huvudsak ekonomiskpolitiska skäl:

»Jag skriver till Dig om regeringsfrågan.

Jag erinrar Dig om den diskussion på tumanhand som vi förde i Villa Bjällbo den 27 januari och det möte på samma plats som hölls under närvaro av, förutom vi två, Seppo Kääriäinen och Mauri Pekkarinen. Vid dessa möten berättade jag att det är troligt att jag lämnar regeringen före sommaren.

Nu har jag fattat mitt avgörande. Jag ber om befrielse från medlemskapet i statsrådet. Min önskan är att ministerskiftet kunde äga rum den 15 maj. Jag lämnar in min avskedsansökan genast efter påsken och ger den då ofentlighet.

Det finns två skäl för min avgång och ingetdera är någon överraskning för Dig. Det tyngre gäller den ekonomiska politiken.

Den centrala orsaken till vår nuvarande misär är politiken för en stark mark, som bedrivits sedan mitten av 1980-talet. Redan då var marken övervärderad. Då östhandeln minskade kraftigt skulle vi ha behövt en bättre priskonkurrenskraft än vanligt. Regeringen Holkeri gav sig emellertid inte i kast med att förbättra konkurrenskraften utan förvärrade bara övervärderingen av marken med sin ekonomiska politik.

Det värsta fel den nuvarande regeringen gjort var uppbindningen till den starka markens politik. Jag var av annan åsikt och förde även fram min uppfattning. Jag ansåg att man borde ha lösgjort sig från övervärderingen av marken på ett behärskat sätt genom att förena valutakurs-, inkomst- och finanspolitiken. När så inte skedde tvingades vi till tvångsdevalvering och spekulanterna fick kamma hem stora vinster. En liknande situation uppstod senaste höst då försök gjordes att alltför länge försvara den dåvarande kursen. Samma linje fortsatte rätt länge under den första tiden marken flöt.

Den länge pågående politiken för en dyr mark har delvis lett till att industrins och exportens andel av vår bruttonationalprodukt har minskat och vi har råkat in i en djup depression. Depressionen har fördjupats till följd av den obehärskade form lösgöringen från övervärderingen av marken fick.

Regeringens grepp om strävandena att övervinna den djupa depressionen har inte under den senaste tiden varit tillräckligt målmedvetet. Jag hyser inte längre förtroende för att vi med den nuvarande regeringens krafter

skulle kunna klara upp de förestående svårigheterna.

Jag har råkat i en mycket svår situation. Jag är tvungen att bära ansvar för följderna av en politik som jag inte funnit riktig. Jag måste försvara regeringen fastän jag inte är övertygad om dess funktionsduglighet. Därför är det bättre att avgå.

Mitt andra motiv hänför sig till EG-frågan.

Som jag berättade för Dig, när vi träffades i slutet av januari, hade jag redan i höstas beslutat mig för att lämna regeringen och bestämt tidpunkten till slutet av januari. Jag beslöt mig dock för att fortsätta framförallt med tanke på EG-förhandlingarna.

Nu gäller inte längre det motivet. Tidtabellen för förhandlingarna förefaller såpass lugn att vi står inför ett avgörande skede först efter presidentvalet. För EG-frågans del är det inte av avgörande betydelse vem som nu för förhandlingarna utgående från uppställda mål. Slutresultatet i presidentvalet har härvidlag desto större betydelse.

Du frågade mig den 8 mars i Villa Bjällbo om jag kunde delta i en eventuell ny regering som bildas. Jag svarade, att endast som statsminister. Nu skulle mitt svar vara detsamma, om jag blev tillfrågad. Om jag i dessa tider hade att bära ansvar för regeringspolitiken vill jag även fullt ut påverka dess arbete.

Jag vill meddela detta till Din vetskap för att Du skall kunna beakta mitt avgörande i ditt eget handlande.»

Innehållet och tonen i mitt brev var kraftigt påverkade av att mitt förtroende för regeringens funktionsduglighet under de första månaderna 1993 hade minskat ytterligare.

Inom synhåll fanns ett läge då det inte längre gick att skära

ner tillräckligt genom att röra lönerna inom den offentliga sektorn. Istället såg det ut att bli tid för bruk av den i sak problematiska och politiskt tunga »osthyveln» Trots dessa inbesparingar föreföll det som om målet att stoppa upp ökningen i upplåning inte skulle lyckas. Därtill såg det ut som om den okontrollerade ökningen av bankstödet snabbt skulle öka statskulden.

Esko Aho förhöll sig allvarligt till mitt brev; tidigare hade han uppenbarligen inte tagit min avsikt att lämna regeringen på allvar. Brevet ledde den 31 mars till ett möte där även Kääriäinen, förutom Aho och jag, var med.

Jag bekräftade i det sammanhanget vad jag meddelat Aho i brevet från den 25.3.: jag lämnar regeringen i mitten av maj och ger offentlighet åt saken genast efter påsken. Vi kom överens om att jag ännu är i kontakt med Sorsa för att utröna om en bredbasig regering är möjlig.

Sedan jag avlägsnat mig fortsatte Aho och Kääriäinen. Då tog Kääriäinen upp den möjlighet som behandlats i flera diskussioner: kunde regeringen förnyas såpass grundligt att även stats- och utrikesministrarna bytte post. Aho motsatte sig tanken hårt. Motiveringarna var personliga. Därtill hänvisade Aho till att en dylik lösning inte skulle godkännas av Samlingspartiet och att presidenten inte skulle godkänna den.

»Då regeringsdiskussionerna avslutades resultatlösa
förverkligades min avgång på planerat sätt»

Jag träffade Kalevi Sorsa strax före påsk. Före vi möttes sände jag honom ett brev i vilket jag förklarade orsaken till min begäran om ett möte:

»Senaste onsdag hölls ett möte mellan Esko Aho, Seppo Kääriäinen och undertecknad. Vi var eniga om att det vore synnerligen önskvärt med en utvidgning av regeringsbasen. Kontakter har förekommit men det har inte blivit några ordentliga diskussioner. Vår gemensamma bedömning är att Du i dagsläget är nyckelpersonen inom SDP i denna fråga. Aho och Kääriäinen bad att jag tillsammans med Dig ännu en gång skulle gå igenom SDP:s vilja och möjligheter att vara med i en ny eventuell regering. Detta är alltså mitt ärende. Jag är ute på uppmaning av såväl partiordföranden som riksdagsgruppens ordförande och har deras fullmakt.»

Som en andra fråga tog jag upp min önskan att på förhand berätta för honom om min nya bok som skulle komma ut strax innan SDP:s primärval. Jag konstaterade att »jag önskar tillse att Du redan på förhand kan bereda Dig på den offentlighet som boken kommer att ge upphov till». På detta sätt försökte jag undvika att det uppstod en liknande situation som den då den första delen av min bok publicerades.

När vi träffades hade Sorsa redan varit i kontakt med partiet och svarade: »vilja och förmåga finns, men villkoret är att statsministern är socialdemokrat». I diskussionerna innan detta hade socialdemokraterna inte absolut förutsatt att de skulle ha statsministerposten.

Jag rapporterade om Sorsas svar till Aho och Kääriäinen. Min egen kommentar var att man även utgående från detta kunde överväga en utvidgning. Aho och Kääriäinen ansåg att man inte kan acceptera en socialdemokratisk statsminister.

Efter detta diskuterade vi ännu möjligheten att förnya regeringen på nuvarande bas. Då även dessa diskussioner avslutades resultatlösa, förverkligades min avgång på planerat sätt.

På kvällen den 14. april, sedan jag kommit hem från en tjänsteresa, sände jag president Koivisto ett brev i vilket jag meddelade om min avgång från regeringen:

»I morgon hålls Centerns partistyrelsemöte vid vilket primärvalsresultatet bekräftas och förslag läggs fram om att utse mig till partiets presidentkandidat. Min avsikt är att vid detta möte meddela om att jag begär befrielse från medlemskap i statsrådet. Jag avser att framställa en önskan om att ministerskiftet kunde genomföras i mitten av maj. Den officiella avskedsansökan lämnar jag in senare.

Motiven för min avgång är för Dig kända på basen av vad jag i offentligheten sade i slutet av november. Därtill hänvisar jag till den diskussion vi då förde.

Sedan slutet av november har situationen förändrats därvidlag att de avgörande skedena i EG-förhandlingarna ser ut att skjutas upp till senare, till efter presidentvalet. Dessa förhandlingar kan nu skötas också av någon annan än jag. Å andra sidan har mitt förtroende för den nuvarande regeringens funktionsduglighet falnat under de senaste månaderna. Som minister vore jag tvungen att försvara en politik som jag inte själv helt tror på.

Jag har berättat om mina tankar för Esko Aho redan i slutet av januari. Den 8 mars ägde en förhandling rum då jag uttryckte mina avgångsavsikter mycket klart. Den 25 mars skrev jag ett brev till Aho i vilket jag meddelade att jag beslutat avgå ur regeringen i mitten av maj och ge offentlighet åt mitt beslut genast efter påsken. Enligt uppgifter jag fått har Aho informerat Dig om innehållet i mitt brev.

På Ahos begäran diskuterade vi ännu igår kväll mitt beslut att avgå. Diskussionerna påverkade inte min in-

ställning. Jag har sagt Aho att vi naturligtvis kan diskutera tidpunkten för min avgång.

Jag beklagar att jag kunde ta kontakt med Dig först nu. Detta berodde i sista hand på att Aho in i det sista velat diskutera mitt beslut. Avsikten var att vi ännu idag skulle ta upp frågan på nytt. Han har dock inte längre tagit kontakt så jag skriver nu till Dig.

Jag är beredd att tillsammans med Aho söka en så bra lösning som möjligt när det gäller att komplettera regeringen. Därtill betonar jag ännu även här att tidpunkten för min avgång naturligtvis kan diskuteras.

Min avgång hänför sig på inget sätt till mitt arbete som utrikesminister eller samarbetet mellan oss. I detta avseende har jag varit tillfreds med allt.»

Vid partistyrelsens möte följande dag meddelade jag om min avgång. Partistyrelsen och riksdagsgruppen sammanträdde redan samma dag för att välja min efterträdare.

Valet av Heikki Haavisto var Ahos val. Med mig talade han om saken först efter det att de övriga regeringspartierna och presidenten godkände lösningen. Även jag gjorde det.

»Detta var ingen god vägkost för en kandidat»

Samma dag — den 15 april — kom vi med Esko Aho överens om att utrikesministerskiftet sker i mitten av maj, såsom jag föreslagit. Aho berättade att även presidenten godkände denna tidpunkt.

Följande dag uppstod det dock trassel kring tidpunkten för ministerskiftet. Jag hörde om saken först på eftermiddagen i nyhetssändningen i radio; det restes krav på att jag omedelbart skulle avgå ur regeringen. I radion sades att saken överenskom-

mits inom regeringen och med presidenten.

När jag ombads kommentera, svarade jag, att tidpunkten för min avgång var överenskommen till mitten på maj och att jag ville diskutera saken med presidenten och statsministern.

Kravet på en tidigareläggning av min avgång byggde på ett uttalande jag gjort den 15 april då jag sade att mitt förtroende för regeringens funktionsduglighet falnat. Jag kunde inte anse detta skäl giltigt då min formulering var mycket mild.

Jag sade i offentligheten att jag förstår att Samlingspartiets ledning sparkar på mig, men att jag inte förstår att ordföranden för mitt eget parti är med om saken.

Till detta relaterar sig även ett annat tråkigt drag. Från den närmaste kretsen kring statsminister Aho matades i offentligheten ut det felaktiga påståendet att jag krävt statsministerposten och att jag lämnat regeringen för att jag inte fått den.

Den 18 april skrev jag ett brev till presidenten och förklarade den uppkomna situationen ur min synvinkel:

»Jag reser på morgonen till Tallinn. Orsaken till detta inofficiella besök är publiceringen av Paavo Rintalas bok. Min gamla vän Paavo Rintala bad mig åka med sedan han fått en annan av sina gamla vännner, Lennart Meri att för Estlands del hedra tillfället med sin närvaro.

Jag har inga tjänsteärenden att föredra vid tisdagsmötet. Därför ber jag om att vi kunde mötas på tumanband. Jag skulle framförallt vilja diskutera tidtabellen för skiftet på utrikesministerposten. Statsminister Aho föreslog att vi skulle diskutera den. Därtill skulle jag gärna ta upp ett par andra frågor.

Redan i detta brev tänkte jag korrigera en del felaktiga påståenden som förekommit i offentligheten under de senaste dagarna.

Under början av året har diskussioner förts om regeringsfrågan. För Centerns del har de baserats på en stark uppfattning att den nuvarande regeringen har mycket svårt att klara de uppgifter som förestår.

Till en början utreddes möjligheten att vidga regeringsbasen. I detta sammanhang framgick från socialdemokratiskt håll att även jag kunde komma ifråga som statsminister i en ny regering. Själv deltog jag överhuvudtaget inte i dessa möten. Jag skrev till Dig om diskussionerna den 15 februari.

Sedan det blivit klart att en breddning av regeringsbasen inte lyckas gick Centern internt över till att diskutera en förnyelse av regeringen på nuvarande bas. På det principiella planet inleddes denna diskussion av statsminister Aho vid en förhandling den 8 mars. Utgångspunkten var tanken att personskiften kunde förbättra regeringens trovärdighet och funktionsduglighet.

Den sista mars tog riksdagsgruppens ordförande Seppo Kääriäinen med Aho upp även möjligheten att också stats- och utrikesministrarna skulle bytas ut. För Centerns del skulle det ha inneburit att vi hade bytt poster med Aho. Aho avvisade då och även senare denna tanke.

Jag föreslog inte och krävde inte bytet av poster och har inte strävat efter att bli statsminister. Min plan har hela tiden varit att lämna regeringen. Jag har deltagit i partiets inre diskussioner som syftat till att landet skulle få en funktionsdugligare regering än den nuvarande.

För egen del hade jag begränsat alternativen till att jag stått till förfogande för en eventuell ny regering endast som statsminister. Denna inställning upprepade jag för Aho i ett brev den 25 mars. Jag är överraskad över att det

till offentligheten har givits ut felaktiga uppgifter om brevet och att en namnlös representant för partiledningen dessutom »bekräftat» dem.

Det sista stycket i mitt brev löd såhär:

'Du frågade den 8 mars i Villa Bjällbo om jag kunde delta i en eventuell ny regering som bildas. Jag svarade, att endast som statsminister. Nu skulle mitt svar vara detsamma, om jag blev tillfrågad. Om jag i dessa tider hade att bära ansvar för regeringspolitiken vill jag även fullt ut påverka dess arbete.'

Jag hoppas alltså att vi kunde mötas på tisdagen klockan 11. Redan innan dess söker jag diskutera med statsminister Aho.»

Jag fick höra att det möte jag föreslagit passade presidenten. Han meddelade dock att vi först skulle diskutera på tremanhand, han, statsministern och jag.

Såväl tidpunkten för ministerskiftet som den felaktiga nyhetspresentationen som berörde min avgång behandlades måndagen den 19.4. vid ett möte i Villa Bjällbo. Förutom jag var partiets och riksdagsgruppens ledning närvarande.

Vi detta möte kunde vi med Esko Aho komma överens om en ny tidpunkt för ministerskiftet, den 4 maj. Följande dag bekräftades detta med presidenten. Han flyttade dock senare fördragningen till den 5 maj.

När jag talade vid Centerns partidelegation den 24 april kvitterade jag april månads händelser med att konstatera att min avgång och valet av efterträdare gått bra, men:

»Fortsättningen gick inte lika bra. Om tidpunkten för min avgång skapades en överraskande konflikt. I offentligheten spreds huvudlösa påståenden om bak-

grunden till min avgång. Detta var ingen god väggkost för en kandidat.»

Efter min avgång framfördes i offentligheten bedömningen att relationerna mellan Esko Aho och mig var slagna i spillror. Så var inte fallet. Vi hade och har sakliga diskussions- och samarbetsrelationer. Vi var endast oeniga om hur det var klokt att gå till väga. Ahos vilja förverkligades och jag drog mig åt sidan.

»Det är nödvändigt att omfördela arbetet,
utkomsten och fritiden»

En vägande orsak till att jag lämnade regeringen, var att jag skulle kunna reservera tid och kraft, för ett sådant ideologiskt och samhällligt tankearbete och debatt, med vars hjälp vi kunde finna en hållbar väg in i framtiden.

Redan innan jag lämnade regeringen började jag allt mer rikta in mina tankar på de stora framtidsutmaningarna Finland och mänskligheten står inför.

För den primärsvalskampanj som jag inledde i mars tog jag till utgångspunkt den kris, Finland, Europa och hela mänskligheten befinner sig i. Jag talade om att de industrialiserade samhällena har kommit till slutpunkten av ett skede i sin utveckling och nu måste söka en ny inriktning. Detta är nödvändigt för att vi skall kunna bevara vår naturliga omgivning livsduglig och förbättra människors livskvalitet.

Jag konstaterade att arbetslösheten är vårt samhälles värsta gissel och måste åtgärdas med verkligt hård hand.

Under vintersäsongen 1992–93 var de ekonomiskpolitiska nyheterna inbördes motstridiga. Trots att exporten och industriproduktionen växte raskt, förbättrades inte sysselsättningen — tvärtom. Det framstod allt klarare att den höga arbetslös-

heten kommit för att stanna.

I min primärsvalskampanj knöt jag arbetslösheten till ett större sammanhang, den internationella ekonomiska krisen. Min slutsats var att det inte längre går att med tidigare medel ordna tillfredställande arbete åt alla. Nya medel behövs. Åtminstone tillsvidare är det nödvändigt att omfördela arbetet, utkomsten och fritiden mellan människorna.

Den finländska arbetskraftspolitiska debatten har kastats från den ena ytterligheten till den andra.

I början av 1970-talet — då vår ekonomi sjukligt gick på övervarv — började industrin första gången kräva import av arbetskraft från utlandet. Det pratet slutade tvärt när den intensiva tillväxtperioden förbyttes i depression och hög arbetslöhet.

Inget hade vi lärt oss av detta. När regeringen Holkeri i slutet av 1980-talet igen tillät en överhettning av vår ekonomi, började till och med arbetskraftsmyndigheterna lägga fram tankar på brist på arbetskraft och behov att importera utländsk arbetskraft.

Denna debatt fördes också våren 1991 vid tiden för riksdagsvalet. Jag deltog i den med mitt framförallt familjepolitiska fördrag vid föreningen »Lapsen ääni»:s (Barnets röst) årsmöte.

Jag motsatte mig skarpt en omfattande flyttningsrörelse från utlandet till Finland:

»Massinflyttning av utlänningar till Finland är inget öde som vi viljelöst skall böja oss för. Jag är övertygad om att en sådan utveckling kan undvikas genom målmedvetna åtgärder.

Vad borde då göras i Finland för att i huvudsak med egna krafter kunna klara de nödvändigaste arbetsuppgifterna? Jag koncentrerar det nödiga verksamhets-

programmet i fem punkter:

1. Finland bör inleda en målmedveten befolkningspolitik. Nativiteten måste fås att stiga kraftigt och hållas på en klart högre nivå än för närvarande. I Finland föds idag cirka 1,75 barn per kvinna. Detta tal måste fås upp till minst 2,1 för att vårt befolkningstal inte skall sjunka. Erfarenheterna både i Finland och i utlandet visar att förhållandena för barnfamiljerna har väsentlig betydelse för nativiteten. Inkomstöverföringarna till barnfamiljer måste ökas så att barnfamiljens materiella levnadsstandard svarar mot den ett barnlöst par har. De ungas bostadsproblem bör snabbt lösas bland annat genom att bygga tillräckligt med för unga fördelaktiga hyresbostäder. Hemvårdsstödet för barn måste fortsatt utvecklas genom en höjning av nivån och en utsträckning av stödet också till barn över 3 år.

2. En höjd nativitet påverkar arbetskraftens storlek tidigast om ett par decennier. Till dess kan bristen på arbetskraft lindras genom att underlätta återflyttningen för finländare som flyttat utomlands och för deras barn. Förutom ingermanländarna bör även övriga med finnarna närbesläktade jämföras med återflyttare.

3. Arbetslivet, socialskyddet, familjepolitiken och beskattningen bör förnyas så att människor trivs i arbetslivet och vill utföra mer arbete än nu. Finland har redan idag världens kortaste arbetstid, men trots det vill man ytterligare förkorta den. Arbetsproduktiviteten i Finland är även lägre än i många andra med oss jämförbara länder.

4. Även Finland har Sverigesjukan. Vi använder en alltför stor del av våra resurser för den offentliga förvaltningen som fortsättningsvis söker växa kraftigt. Å

andra sidan har den privata servicesektorn vuxit för snabbt speciellt under de senaste åren. Strukturen i nationalhushållet och hela samhället bör utvecklas så att en större del av arbetskraften och övriga resurser riktas in på industri och övrig basproduktion.

5. Om det trots alla ovan nämnda åtgärder går så att det inte finns tillräckligt arbetskraft är det förnuftigare att flytta kapital än människor. Om en del industriområden inte finner tillräckligt med arbetskraft i Finland bör de inleda produktion i de länder där det finns arbetskraft att tillgå. Då får de arbetslösa arbete och utkomst i sitt eget land och behöver inte flytta till främmande förhållanden. Finland undgår för sin del de problem som är förknippade med en omfattande inflyttning av utländsk arbetskraft.

Av dessa punkter är den första den överlägset viktigaste. Vi måste få upp nativiteten på en nivå som tryggar en frisk och balanserad befolkningsstruktur i Finland. Nationens storlek avgör inte behovet av utländsk arbetskraft. Istället är det väsentliga hur befolkningsstrukturen ser ut och hur arbetskraften utnyttjas.»

Även i regeringen Aho hade vi spända diskussioner om utlänningspolitiken. Speciellt Samlingspartiet och SFP stödde en tanklös »liberalism» och fann det viktigt att bereda sig på att ta emot omfattande utländsk arbetskraft.

Denna inställning avspeglades också i flyktingpolitiken: speciellt SFP ville kraftigt höja antalet flyktingar som Finland tar emot. Sommaren 1992 måste jag till och med avbryta min semester då försvarsminister Elisabeth Rehn, som min ställföreträdare, inte ville begränsa vågen av Kosovoalbaner till Finland.

I verkligheten har Finland haft en hållfast linje i flykting-

politiken. Vi har i första hand varit med om att förhindra uppkomsten av flyktingar och hjälpt personer som tvingats på flykt att återvända till sina hem. Å andra sidan har vi stött de internationella organisationerna för att hjälpa flyktingarna i deras hemområden. När det gäller att ta emot flyktingar har Finland haft en återhållsam men humanitärt grundad linje.

Att utan begränsningar ta emot de albaner som sökte sig till Finland hade inte varit förenligt med denna linje.

Den ständigt värre arbetslösheten har förändrat attityderna också inom regeringen: diskussion om utländsk arbetskraft förs inte längre och det har även blivit möjligt att skärpa utlänningslagen.

Orsakas arbetslösheten av det kalla krigets slut?

I Finland finns nu en halv miljon arbetslösa, cirka 20 procent av dem som tillhör arbetskraften är utan arbete. I Finland ligger arbetslösheten på en högre nivå än i andra motsvarande länder för att vi under gångna år har gjort många fel.

Nu ökar emellertid arbetslösheten också i övriga västliga industriländer. Prognoser finns som går ut på att arbetslösheten allmänt skulle stiga nära den nivå som den idag ligger på i Finland. I länderna i det östliga Europa håller arbetslöshets-siffrorna på att stiga till och med över denna nivå.

Den ekonomiska tillväxten och de traditionella arbetskraftspolitiska medlen förmår inte lösa arbetslöshetsproblemet. Det är fråga om en djup kris i det industrialiserade samhället, som för att bli löst kräver utveckling av en helt ny typ av ekonomisk politik och arbetskraftspolitik.

För att kunna finna en stabil grund för en ny politik måste vi kunna peka på orsakerna till den nuvarande krisen. Det finns flera.

Författaren Paavo Haavikko har hört till de mest pessimistiska siarna ifråga om framtiden. Han har också hört till de mest realistiska förutsägarna: han har i stort sett haft rätt. En av Haavikkos teser går ut på att depressionen beror på att en 60 år lång period av oavbruten upprustning är slut — det kalla kriget är alltså slut. Denna tidsperiod började med den upprustning Tyskland inledde på 1930-talet. Den fortsatte med återuppbyggnaden och upprustningen efter kriget och slog i slutskedet ut i en omfattande kapprustning. Påståendet äger nog sin riktighet men kräver komplettering.

Till tiden för det kalla kriget hörde vid sidan av kapprustning även en teknologisk och ekonomisk tävlan mellan öst och väst. Det gav båda sidor motiv att investera resurser i viktiga tillväxtområden.

Den västliga utvecklingen befrämjades dessutom av att det var möjligt att skydda sig mot konkurrens från såväl öst som syd: de fattiga människorna och samtidigt den billiga arbetskraften fanns bakom järnridån och utvecklingsländernas gränser. Bytesbalansen var synnerligen förmånlig för de västliga industriländerna: de rika blev rikare och de fattiga fattigare. Endast ett par utvecklingsland som sökt och fått nära samarbete med västländerna lyckades bli industrialiserade och stiga ur fattigdomen.

I den nya världen och i Europa ligger sakerna annorlunda till.

Perioden av kraftig upprustning är verkligen över. Men över är också den period då de välbärgade västländerna kunde isolera fattigdomen bakom sina gränser och järnridån. I Europa har en alleuropeisk integrationsprocess inletts. Berlinmuren har fallit, järnridån försvunnit. Varor och kapital, så småningom allt mer också människor, rör sig fritt över gränserna. Detta leder så småningom till en utjämning av skillnaderna ekonomiskt och med avseende på sysselsättningen.

I öst stiger levnadsstandarden då billiga arbetskraftskostnader drar dit investeringar. I väst finns tryck att sänka arbetskraftskostnaderna — alltså levnadsstandarden för att bevara arbetsplatser. Trots att flexibilitet förekommer går arbetsplatser förlorade och arbetslösheten växer.

Globalt pågår en liknande utveckling. Hela världen integreras. Skillnaderna i levnadsstandard och sysselsättning utjämnas också globalt. I en integrerad värld söker sig kapitalet till den billiga arbetskraften. Konkurrensen mellan företagen tvingar dem alla att fungera på samma sätt.

Gränshindren sjunker naturligtvis endast småningom undan. I de områden där det finns billig arbetskraft är det ofta besvärligt att verka och förknippat med speciella kostnader. Välbärgade länder kan ofta erbjuda fördelar som inte finns i fattiga länder.

Å andra sidan kan västländerna upphjälpa de problem öppna gränser och integration för med sig för sysselsättningen genom att gå in för att på allvar stöda de fattigare ländernas utveckling.

I de tidigare socialistiska länderna och i utvecklingsländerna finns enorma investerings- och utvecklingsproblem. För människorna i de industrialiserade länderna finns det övernog att göra för att producera de varor och tjänster som människorna i de fattigare länderna nödvändigtvis behöver.

Frågan gäller bara hur det går att få de internationella finansierings- och samarbetsystemen att fungera så att arbetet finner utföraren och alla människors grundbehov blir tillfredställda. Den omfattande avregleringen av handeln och den internationella integrationsutvecklingen i övrigt har alltså skapat och kommer fortsättningsvis att skapa arbetslöshet i välbärgade länder. Även detta är delvis ett resultat av att det kalla kriget är slut — även i det avseendet har Paavo Haavikko enligt min åsikt rätt.

Topptechniken förorsakar arbetslöshet

Samtidigt som den allt friare och hårdare konkurrensen skapar tryck att minska arbetskraftskostnaderna i välbärgade länder, erbjuder den nya tekniken ofta aldrig tidigare skådade möjligheter till det.

Inom industrin innebär investeringar i allmänhet både ökad produktion och minskad arbetskraft. Behovet av arbetskraft minskar också inom basnäringarna. Under de senaste åren har den nya tekniken även börjat revolutionera servicenäringarna: bland annat när det gäller kontorstjänster har behovet av mänsklig arbetskraft minskat snabbt och kraftigt.

Under dessa omständigheter går det verkligen inte att med den gamla ekonomiska politiken och arbetskraftspolitiken ordna meningsfullt arbete åt alla människor.

Vad bör då göras?

Fortsättningsvis utgörs naturligtvis basen i skötseln av samsättningen av en sund ekonomisk politik. Finland som är svårt skuldsatt måste öka sin industriproduktion: exporten måste ökas och importen ersättas med inhemsk produktion. Företagsamhet måste stimuleras. Speciellt de skatter och avgifter som är baserade på bruk av arbetskraft bör lindras och nödiga medel samlas in på annat sätt.

Åtminstone under de närmaste åren måste arbete, utkomst och fritid i vilket fall som helst omfördelas djärvt mellan människor. Då arbetskraften måste minskas vore det klokare att ty sig till deltidsarbete än att förflytta en del av personalen helt till arbetslöshetsregistret. Då unga frigörs från utbildningsanstalter för arbetsmarknaden vore det klokare att anställa en större del på deltid än att lämna en del helt arbetslösa.

Samtidigt som dagsläget kräver att arbetet inom produktionen delas upp borde arbetstiden för personer i ledande ställning

förlängas; på detta sätt kan prestationsförmågan i ekonomi och samhälle förbättras och antalet arbetsplatser ökas. Även utlänningar förvånar sig över hur vi har råd att ge till exempel höga tjänstemän till och med sju veckor årssemester.

Samtidigt som vi i Finland sköter sysselsättningen med traditionella medel och genom att om fördela arbetet, bör vi vara med om att tillsammans med andra länder, fundera på vilken ny ekonomisk och sysselsättningspolitik, som kunde bringa även oss full sysselsättning. Denna diskussion för oss in på de ekonomiska systemen och samhällssystemen.

Kommunismens, socialdemokratins och kapitalismens kris

De socialistiska länderna som var uppbyggda på den kommunistiska ideologins grund rasade samman framförallt för att de inte hade framgång i den teknologiska och ekonomiska tävnan. En av orsakerna till detta var i sin tur att kapprustningen drabbade dem relativt sett hårdare än västländerna.

Koncentrationen av den politiska och ekonomiska makten i samma händer ledde till centralisering och byråkrati. De socialistiska samhällena var totalitära: i dem begränsades medborgarnas grundrättigheter och -friheter.

Det fanns även goda sidor i de socialistiska systemen. De skapade en grundtrygghet för människorna. Levnadsstandarden var låg, men inkomstskillnaderna drägliga. Opinionsmätningar gjorda i länder som övergått från socialism till marknadsekonomi visar att en stor grupp människor efteråt märker att det fanns något gott också i det gamla systemet.

När de socialistiska systemen rasade samman, slog man sig för bröstet i västländerna: det kapitalistiska systemet som bygger på marknadsekonomi hade visat sin större förträfflighet. De politiker både till vänster och höger som stött detta system var

nöjda.

Den senare utvecklingen har visat att jublet varit förhastat. Även våra marknadsekonomier har upplevt en ekonomisk och samhällelig kris som blir värre.

Av länderna med marknadsekonomi är framförallt de i kris som förverkligat en på socialistiska ideströmningar grundad — alltså socialdemokratisk — politik. Det ekonomiska trycket tvingar nu till nedskärningar i den offentliga sektorns utgifter — såväl sociala inkomstöverföringar som offentliga tjänster.

Finland är ett av dessa länder. Till oss kom »socialismen» från Sverige. Under slutet av 1960-talet hade Finland vänstermajoritet i riksdag och regering. Då började man förnya samhället genom att kopiera det som gjorts i Sverige. Detta skedde i bred politisk konsensusanda: partierna i mitten och till höger insåg inte att de var med om att kopiera **socialdemokratiska reformer**.

Inom Centern förstod man detta under 1970-talets gång. Under 1980-talet stärktes partiets ställning och det utmanade socialdemokraterna i ideologiskt känsliga frågor, såsom organiseringen av barndagvården. Kampen om Finlands linje var hård. Jag fick hela tiden lov att vara vid fronten. Även om detta handlar händelserna våren 1987.¹⁴

Regeringen Holkeri genomförde en socialdemokratisk politik. Utgifterna svällde snabbt ut, beskattningen straffade företagsamhet och sparande och även reformerna inom arbetslivet bar socialdemokratisk stämpel. Detta upplevdes av många finländare som »progressivt». I verkligheten vandrade vi i fel riktning.

Vi är vana vid en socialism utgående från socialdemokratiska principer; den känns på många sätt naturlig och trygg. Människor är vana vid att kommunerna och staten organiserar den mest skiftande service och vid att de har rätt att av samhället få

också andra fördelar.

Socialdemokratien har också i Finland skapat ett centraliserat och byråkratiskt samhälle som förlamar egna initiativ och företagsamhet och passiverar människor.

Skolsystemet utbildar människor uttryckligen till lönearbete. Människor har fått den uppfattningen att när samhället ordnar en bestämd utbildning för medborgaren, har det också skyldighet att ordna ett motsvarande arbete. Och om inget arbete ordnas eller om det tar slut, har samhället skyldighet att betala en arbetslöshetsersättning som nästan motsvarar full lön.

Det socialdemokratiska samhället uppvisar en bestörtande likhet med de tidigare socialistiska samhällena. De har samma fördelar, men också likartade nackdelar.

Det socialdemokratiska samhället är styvt och i ordets vida bemärkelse »ineffektivt». Dess byggare har glömt att samhället är vi själva: när vi medborgare kräver något av samhället, kräver vi det av oss själva; vi måste själva betala olika fördelar och tjänster.

Socialdemokratiens kris har varit mer än välkommen för högern. Nu krävs på alla håll sänkta skatter, nedskärning av utgifterna och privatisering. Många av dem som kräver detta gör det emellertid inte enbart av omständigheternas tvång utan inspirerade av sin ideologi.

De praktiska erfarenheterna visar redan att nedkörningen av välfärdssamhället inte är en riktig lösning.

Välfärdssamhällets system har skapats för att lösa vissa bestämda problem och genomföra vissa viktiga uppgifter. Dessa behov har inte försvunnit någonstans. Nu är vår uppgift att finna nya — flexibla, effektivare och billigare — metoder för att tillfredställa dem.

Här behövs fördomsfrihet och kreativitet.

Hur ser framtidens ekonomiska system och samhällssystem ut?

Men vi är tvungna att gå än djupare i vårt samhälleliga tänkande: inte bara de samhällen människor skapat, är i kris, i kris är också vårt sätt att leva.

För att finna en hållfast grund för vår verksamhet måste vi ta fasta på livets och politikens värden och via dem på de grundläggande målen för vår samhälleliga verksamhet. Uppenbarligen måste vi i framtiden kunna skapa oss själva ett nytt ekonomiskt och samhällssystem.¹⁵

Då vi talar om en kris eller en brytning, avser vi i vanliga fall att något utvecklingsskede har nått sitt slut och det gäller att finna en ny kurs.

Så har det nu gått för de industrialiserade länderna och hela mänskligheten: det är nödvändigt att byta kurs.

I världen finns idag nästan sex miljarder människor och befolkningstalet ökar med ungefär hundra miljoner i året. Bedömningar har framförts att jordklotets befolkningstal under de närmaste decennierna obönhörligt växer till det dubbla.

På alla håll i världen vill människor ha en högre levnadsstandard eller en möjlighet att konsumera mer. Ju mer som konsumeras, desto mer måste produceras. För detta räcker inte jordklotets knappa resurser, detta klarar inte vår känsliga livsmiljö.

Den nya tekniken hjälper oss att anpassa människans hushållning till naturens, men trots det måste vi ställas inför de yttersta frågorna — överväganden kring livets och politikens värden.

Inför samma fråga hamnar vi också på grund av människan själv. Av samma orsak som gör att naturen lider, mår också människorna illa.

Vår tids olycka är den alltför stora varufixeringen, materialismen. När vi satt in våra krafter på att höja vår materiella välfärd,

har vi misskött våra intellektuella, sociala och religiösa behov. Därför har så många människor gått sönder inuti. Därför har vi så många sociala och psykiska problem.

Frågan om de värden som ligger till grund för livets och samhällets utveckling är trängande och viktig: är den högsta avsikten med livets och samhällets utveckling verkligen en fortgående höjning av den materiella levnadsstandarden? Finns det inte i livet och politiken viktigare frågor: andligt välstånd, goda människorelationer, religiösa värden?

När vi besvarar dessa frågor råkar vi en på en revolutionär väg, vi råkar in i en omvälvning av värden och mål.

Om vi handlar rätt, kan vi göra en dygd av det nödvändiga. Ett ekologiskt hållbart samhälle, ett naturenligt bildningssamhälle kan erbjuda oss intellektuell rikedom och goda människorelationer: det kan ge livet nytt värde och meningsfullhet.¹⁶

Här kan också finnas en nyckel till de problem som uppstått till följd av bristen på arbete.

Många av oss har upplevt det som en stor brist att vi alltid har bråttom: det finns inte tid att utveckla sig själv och vårda vänskapsförbindelser. Nu, då behovet av mänskligt arbete fortsättningsvis minskar, har vi äntligen tid för oss själva och varandra; i den meningen kan även bristen på arbete bli en välsignelse.

Dessa tankar kan te sig idealistiska, till och med utopiska. Det är de också nu.

Men i framtiden måste mänskligheten på ett nytt sätt möta de utmaningar existensen och framtiden utgör.

Det behövs nya hållbarare värden och mål.

Det behövs också nya medel: det behövs ett ekonomiskt system, ett samhällssystem som utvecklats för att förverkliga dessa nya mål.

Vilken typ av ekonomisk politik skulle president Väyrynen stöda?

Även ifråga om den ekonomiska politiken utgör början till all visdom erkännandet av realiteterna. Denna visdom har under de senaste åren saknats i vår ekonomiska politik — detta är en av de grundläggande orsakerna till våra djupa svårigheter.

Linjen i mitt tänkande och mitt handlande när det gäller den ekonomiska politiken framgår ur vad jag under decenniernas gång sagt och gjort. I offentligheten har mitt handlande och vad jag sagt tyvärr ofta refererats på ett avsiktligt sätt och ibland direkt felaktigt, vilket också händelserna under de två senaste åren visar.

Ofta har jag fått uppleva hur sant folkvisdomen talar i uttrycket: sanningssägaren har inget nattkvarter. Med tiden har fakta sedan med naturlagens ofrånkomlighet kommit fram och gjorda fel har avslöjats.

Trots detta påminner jag igen om ekonomins realiteter. Fastän industriproduktionen nu växer och exporten drar, ökar skulden i statsfinanserna i en hållningslös takt. Tillväxten i den offentliga skulden kastar sin skugga över hela nationalhushållets framtid och leder till allt allvarligare nedskärningar i framtiden. Arbetslösheten minskar åtminstone inte i någon betydande utsträckning med den politik som nu förs.

I den ekonomiska politiken har den av statsministern ledda ministären huvudansvaret. Presidenten bör följa beslutsfattandet inom den ekonomiska politiken och fästa uppmärksamhet vid huvudlinjerna.

Hur den ekonomiska politiken lyckas avgör nationens materiella välförhållanden, sysselsättningen och även hur mycket resurser vi kan bruka på så kallade mjuka saker — bland annat offentlig service, socialskydd, utbildning och kultur.

Presidenten bör bemöda sig om en lyckad ekonomisk politik även för att Finlands internationella ställning och inflytande i avgörande grad är beroende av ekonomin. Man bör även framledes söka göra Finland till en liten ekonomimakt.

Speciellt bör presidenten hålla ett öga på vårt lands konkurrenskraft. Målet att ha en stabil mark är riktigt, men marken får inte vara för dyr. Ett land som Finland bör noga överväga i vilket slag av internationellt ekonomiskt och penningssamarbete vi är med. Vår egen ekonomiska politik bör planeras så att vi under alla omständigheter har framgång.

En annan för presidenten viktig fråga att ge akt på — knuten till den föregående — gäller utvecklingen av vårt lands bytesbalans. Nu då vi är svårt skuldsatta bör vi ha ett överskott i bytesbalansen för att vi skall kunna avkorta våra skulder och förkovra vårt välstånd i relation till vår internationella omgivning.

En tredje fråga på makronivå, som presidenten bör ägna uppmärksamhet är balansen i den offentliga ekonomin. Ett underskott i statsfinanserna, av den storlek vi nu har, försätter den totala finländska ekonomin ur balans. Därtill skapar det oskäliga inbesparingstryck för slutet av detta decennium och för nästa. Ett fastare grepp om uppbalanseringen av statsfinanserna är nödvändigt.

Presidenten bör speciellt ta sig an skötseln av sysselsättningen — även på grund av att en lösning av detta problem kräver ett brett internationellt samarbete. Arbetslösheten kan inte avskaffas om problemet inte angrips fördomsfritt. Med gamla ekonomiska och arbetskraftspolitiska metoder blir det inga resultat.

Som president skulle jag bruka alla mina möjligheter till inflytande för att mänskligheten på ett behärskat sätt gick in i en ekologiskt hållbar utveckling. Till detta hör oskiljaktigt verk-

samhet för att stärka den allmänmänskliga bildningen utgående från humanismen och dess utvecklingsbehov. Finland kunde i detta arbete för egen del ha en ställning som vägvisare.

...än president Ahtisaari?

Jag har inte märkt att Martti Ahtisaari skulle ha framlagt några tankar om den ekonomiska politiken.

Före sin avfärd till Geneve föreslog Ahtisaari att övriga kandidater under tiden skulle ge sina råd till den nuvarande regeringen. Han skulle presentera sina kommentarer efter att ha kommit tillbaka till Finland.

Jag väntar på dem.

VERKLIG DEMOKRATI

Som statsvetare har jag alltid varit intresserad av att utveckla vår statsförfattning och vårt politiska system.

Trots att jag som ung var radikal och i många avseenden fortfarande är det, har jag alltid i författningsfrågor varit konservativ. Detta är enligt min uppfattning en riktig inställning.

Under valperioden 1983–87 förverkligades en försiktig delreform av författningen. Jag var med och kom överens om den.

Redan under regeringsförhandlingarna under våren 1983 studerades reformeringen av författningen noga. Reformen bereddes på expertnivå och de större politiska grupperna var representerade. Även inom regeringen gjordes ett grundligt arbete. Regeringspartiernas riksdagsgrupper behandlade propositionen innan den gavs till riksdagen.

»Den författningsreform regeringen Holkeri genomförde var betänklig

Regeringen Holkeri införde även i dessa frågor nya vanor. Man gick inte in för någon som helst parlamentarisk eller annan kollektiv expertberedning. Justitieminister Matti Louekoski beredde reformen tillsammans med president Mauno Koivisto. I statsrådet och riksdagen drevs den som sådan igenom med hänvisning till presidenten.

Den delreform av författningen som regeringen Holkeri genomförde är på många sätt betänklig.

Det nya sättet att välja president var inte fullt ut övervägt.

Samtliga ledande författningsexperter motsatte sig reformen såsom olämplig för finländska förhållanden. Nu efteråt medger många, att denna uppfattning var riktig.

Det värsta var kanske att de som gjorde upp reformen saknade logik, ifråga om de centrala statsorganens ställning, samt deras inbördes makt- och ansvarsförhållanden. Det direkta valsystemet är ägnat att stärka presidentens ställning. Till samma reform hörde emellertid också en uttalad — men svagt förverkligad — strävan att stärka riksdagens ställning.

»Pokkas projekt gick från början in på fel spår»

I praktiken ledde detta till att riksdagen godkände en kläm där man förutsatte att riksdagens ställning stärks. Utgående från detta föreslog justitieminister Hannele Pokka, genast när den nuvarande regeringen inledde sitt arbete, att en kommission skulle tillsättas för att bereda en författningsreform enligt de önskemål riksdagen och dess grundlagsutskott framställt.

Detta reformprojekt som Pokka lade upp till, gick från början in på fel spår. En kommitté bestående av landets skickligaste författningskännare hade behövts i detta arbete. I detta sammanhang hade det varit nödvändigt att granska författningen som en helhet utgående från de centrala principer som ligger till grund för den.

Minister Pokka plockade dock — i strid med praxis — i sitt tycke lämpliga personer från olika partier till medlemmar i kommissionen. Till ordförande »kallade» hon de grönas riksdagsman Paavo Nikula. Kommissionens uppdrag skrevs utgående från det man tänkt sig i grundlagsutskottet i den förra riksdagen.

Jag befann mig på tjänsteresa i Berlin då jag fick höra att man höll på att tillsätta en författningskommission med uppdrag att

bland annat bereda förslag till reformer av systemet för beslutsfattande inom utrikespolitiken.

Jag motsatte mig skarpt detta då jag inte ansåg att kommissionens sammansättning lämpade sig för detta uppdrag. Även uppdraget borde ha setts över. Av denna anledning lämnade jag ett bud till min ställföreträdare, statsminister Aho, att ärendet bör bordläggas eller avsnittet om utrikespolitiskt beslutsfattande lyftas ur uppdraget.

Minister Pokka hävdade emellertid i statsrådet att saken var överenskommen med mig på det villkor att utrikesministeriet får utse en sakkunnig i kommissionen. Så var inte fallet.

När jag efter resan träffade president Koivisto tog jag upp frågan om tillsättandet av kommissionen. Det framgick att minister Pokka inte heller talat med honom om saken. I ett brev som jag på presidentens begäran i efterhand — 3.7. — sände honom förklarade jag ännu saken för honom såhär:

»För det andra tog jag upp författningskommissionen. Jag fick i Berlin höra att frågan var uppe i statsrådets finansutskott. Jag bad att få lämna ett besked till statsministern om min uppfattning att frågan om det utrikespolitiska beslutsfattandet skulle lämnas utanför uppdraget eller frågan bordläggas. Minister Pokka hade felaktigt uppgivit, att saken var överenskommen med mig, att avsikten var att ta med en representant för UM som ständig sakkunnig i kommissionen, och fört frågan till beslut. Nu har justitieministeriet bett utrikesministeriet utse en ständig sakkunnig. Jag meddelade att jag inte avser att utse någon, då det skulle innebära en viss uppbindning till kommissionen, vars uppdrag och sammansättning inte alls tillfredställer mig.»

»Tillsättandet av en statsförfattningskommission var

som helhet en märklig process. Minister Pokka delade ut listan den sista veckan före sin semester och krävde — med hänvisning till sin semester — att den omedelbart skulle godkännas. Enligt vad jag vet fördes inom regeringen inga förhandsdiskussioner och åtminstone Centers representant utsågs utan att partiet eller riksdagsgruppen tillfrågats. Vad jag förstår visste inte heller Du något om saken. På Gullranda tog jag endast upp frågan om det utrikespolitiska beslutsfattandet som hör till mitt ämbete. Den tillsatta kommissionen har inte, enligt min uppfattning, förmåga att i vederbörlig ordning utreda denna fråga. Även i övrigt anser jag kommissionens sammansättning misslyckad.»

Den 11 juli sände jag president Koivisto ett brev i vilket jag berättade om att jag i utrikesministeriet påbörjat ett arbete för att granska frågan ur ministeriets egen synvinkel. Jag berättade att jag undersökte om ministeriet kunde inleda en egen utredning för att kunna motverka de skadliga strävandena hos den kommission som Pokka tillsatt.

I slutet av juli återkom vi till författningsfrågan. Presidentens medarbetare förmedlade ett budskap till mig om att presidenten vill diskutera saken.

Före mötet sände jag den 21.7. ett brev till presidenten:

»Jag hörde av Martti Manninen att Du vill diskutera bland annat den statsförfattningsfråga jag behandlat i mitt senaste brev.

Som jag berättade i brevet har jag börjat undersöka om UM har skäl att inleda en utredning av det utrikespolitiska beslutsfattandet. Den första promemorian är redan klar och jag bifogar en kopia av den. Jag är inte

helt nöjd med innehållet. Promemorian ger dock stöd för tanken att jag för statsrådet kunde föreslå tillsättandet av en kommitté för att undersöka det utrikespolitiska beslutsfattandet och förvaltningen på området.

Den nuvarande uppgiftsfördelningen mellan de centrala statsorganen skulle uttryckligen vara utgångspunkt. Likaså att utrikesministeriet även i framtiden bör ha den specialställning som ministeriet ges i den författning som är i kraft. Utredningen skulle sålunda omfatta bland annat frågan om hur den allt mer omfattande internationella verksamheten går att koordinera. I detta avseende föreligger redan nu problem men de växer ytterligare när bland annat EES-avtalet träder i kraft.

Till exempel Seppo Tiitinen kunde fungera som ordförande och kommittén bestå av endast några utrikespolitiska sakkunniga. Uppdraget och sammansättningen kunde planeras så att arbetet stärker praxis i beslutsfattande och administration inom utrikespolitiken. Då det vore fråga om en kommitté skulle den väga tyngre än den kommission Pokka tillsatt.

Jag tror att förslaget skulle gå igenom relativt lätt. Mina diskussioner med minister Salolainen om Pokkas kommission ger stöd för denna bedömning. Innan jag gör något vill jag dock höra Din uppfattning om saken.»

Detta beredningsarbete ledde till att statsrådet på statsministerns föredragning tillsatte en kommitté, under ledning av Seppo Tiitinen, med uppdrag att till en början göra upp förslag till de förändringar i författningen som är nödvändiga till följd av EES-avtalet. I det andra skedet fick kommittén i uppdrag att utreda hur författningen borde ändras när Finland blir medlem i EG. Därtill har kommittén fått i uppdrag att behandla en

reform av det utrikespolitiska beslutsfattandet utgående från Nikulakommissionens delrapport.

Det gäller att klargöra makt- och ansvarsförhållandena i vårt politiska system

Nikulakommissionens betänkande gällande allt utom det utrikespolitiska beslutsfattandet blev färdigt våren 1993.

Som man kunde vänta sig var kommissionens förslag inte användbara. De saknade det omdöme som bygger på en helhetssyn.

Den stora svagheten i Finlands statsförfattning är oklarheten i makt- och ansvarsförhållanden mellan de centrala statsorganen. På detta finns många exempel både från Urho Kekkonens och Mauno Koivistos presidentperioder. Den senaste författningsreformen ökade dessa problem. Nikulakommissionens förslag till ändringar av grundlagarna skulle ytterligare försämra vår statsförfattning.

Jag har även själv stött en stärkning av riksdagens ställning vid regeringsbildning. Jag har tänkt att riksdagens talman i detta avseende borde ha en central, i lagarna inskriven, ställning.

Nikulakommissionen föreslår att valet av statsminister skulle överföras till riksdagen. I fråga om presidentens maktbefogenheter föreslår kommissionen inga betydande förändringar.

Nikulakommissionen behandlar valet av statsminister som en fråga om maktbefogenhet. I själva verket handlar det om ett förslag som rör valet av ett centralt statsorgan och påverkar i väsentlig grad statsförfattningen och det politiska systemet i Finland.

Om valet av statsminister flyttas till riksdagen men presidenten får hålla sina nuvarande maktbefogenheter uppstår en underlig och oklar situation. Finland skulle ha en president, med

omfattande maktbefogenheter, vald i direkt folkval och en statsminister, utsedd av det högsta statsorganet, den folkvalda riksdagen. I detta läge skulle problemen med tudelningen i statsförfattningen vara större än nu; makt- och ansvarsförhållandena skulle vara ännu oklarare än tidigare.

Det bör föreligga harmoni mellan valsätt och maktbefogenheter när det gäller statsorganen. Om man vill ha ett parlamentariskt, riksdagscentrerat system, bör parlamentet välja president; i denna modell passar det inte alls att välja presidenten genom direkt folkval. I Finlands statsförfattning — en kombination av ett presidentcentrerat och ett riksdagscentrerat system — passar det igen inte att presidenten inte alls har något att säga till om vid valet av statsminister. Om man vid val av statsminister går över till en riksdagscentrerad modell bör även presidentens maktbefogenheter överföras till statsministern.

I min bok »On totuuden aika» (Tid för sanning) har jag konstaterat att det gäller att klargöra de oklara makt- och ansvarsförhållandena. Det kunde ske genom att gå över till antingen ett presidentcentrerat eller riksdagscentrerat system — alltså ren parlamentarism. Då ett presidentlett system av amerikansk typ inte passar oss, återstår det parlamentariska systemet som enda alternativ.¹⁷

En övergång till parlamentarism förutsätter emellertid förverkligande av en noggrannt övervägd helhetsreform av statsförfattningen. För egen del är jag beredd — även som president — att befrämja en sådan reform, om den får tillräckligt omfattande stöd. I Finland försvåras en övergång till parlamentarism bland annat av att vi har ett mångpartisystem som uppenbarligen de flesta finländare vill bevara.

Intresseorganisationerna bör förbli vid sin läst

Från gångna år har vi många exempel på att de ekonomiska intresseorganisationerna — speciellt fackföreningsrörelsen — bestämt har sökt påverka den beslutsprocess som ankommer på regering och riksdag. Detta har stått i strid med statsförfattningen och demokratins principer.

Intresseorganisationernas roll i det statliga beslutsfattandet avhänger av den frågas natur som behandlas. Det är naturligt att intresseorganisationerna söker påverka lagstiftning som berör den egna medlemskåren. Däremot borde de inte blanda sig i beslutsfattandet i riksdag och regering då beslut fattas i frågor som även rör andra befolkningsgrupper.

Kraftigast har intresseorganisationerna påverkat det statliga beslutsfattandet då stora inkomstpolitiska uppgörelser gjorts. I dem har ingått bland annat betydelsefulla socialpolitiska reformer som berör hela folket och som med våld drivits igenom i regering och riksdag. Socialdemokraterna brukade ofta dessa situationer till sin fördel för att förverkliga sådana mål som riksdagen annars inte godkännt.

Nu under depressionen har fackföreningsrörelsen råkat in i ett svårt läge. Många av de socialpolitiska system som på dess krav förverkligats under goda tider har visat sig för dyra — de måste åtminstone delvis brytas upp.

I detta läge har fackföreningsrörelsens verksamhet delvis riktat sig mot den egna medlemskåren, då man försvarat den passiva befolkningens intressen. Om det inte går att gallra bland de allt för bra sociala förmånerna blir finansieringen av socialskyddet en allt tyngre börda för den aktiva befolkningen. Arbetslösheten ökar även till följd av de höga socialskyddsavgifterna som är bundna till bruket av arbetskraft. Fonderingssystemet för det lagstadgade socialskyddet har skapat den felaktiga bil-

den att den aktiva befolkningen kan spara till sitt eget socialskydd. Ser man emellertid till hela folkhushållet försörjer dock alltid — varje ögonblick — den aktiva befolkningen, den passiva.

Fackföreningsrörelsen och en organiserad arbetsmarknad behövs också i framtiden. De bör finna sig själv en ny roll, när vi nu — åtminstone tillsvidare — gått från en tid av krav på och förbättring av förmåner till en tid då de gallras.

Fackföreningsrörelsens framtida ställning beror på hur väl den förmår förnya sig och finna sin plats i en verksamhetsmiljö som snabbt förändras. En välfungerande organiserad arbetsmarknad kan komma att vara mycket nyttig för Finland i framtiden.

Från illusionspolitik till ideologi-, sak- och viljepolitik

Statsförfattningen bestämmer strukturen för vårt politiska system, men praktiken utformas enligt viljan hos de människor och organisationer som är med.

Jämfört med övriga länder har Finlands politiska system fungerat synnerligen bra. Under alla skeden av vår självständighet — även under krigsåren — har vi kunnat verka inom ramen för demokrati sådan den definieras i statsförfattningen.

Vårt politiska system erbjuder väljarna rikligt med alternativ, men å andra sidan har vi alltid kunnat åstadkomma funktionsdugliga regeringar.

I vår historia finns utmärkta exempel på att Finlands folk under avgörande skeden kunnat forma en gemensam vilja och genomföra den. Vårt politiska system har skapat förutsättningar som gjort det möjligt att föra en sakdebatt som nått upp på ett ideologiskt plan och lett till rationellt beslutsfattande. Besluten har även kunnat förverkligas.

Den finländska viljepolitiken har presterat vackra resultat. Under senare tid har dock oroväckande drag framträtt i utvecklingen av vårt politiska system.

I framtiden kommer de politiska systemen att sättas på hårda prov. Nationerna måste anpassa sig till internationella och till och med globala realiteter.

För att en nation skall kunna ha framgång, borde den kunna debattera sina gemensamma ärenden — alltså föra en politisk diskussion. Utgångspunkten borde vara att realiteterna erkänns. Genom diskussion borde vi kunna komma fram till förnuftiga avgöranden som effektivt befrämjar vår säkerhet och vårt välbefinnande. Det behövs täta kontakter, kommunikation mellan beslutsfattare, experter och medborgare, såsom jag framlagt saken i min bok »Yhteinen tehtävämme» (Vår gemensamma uppgift).¹⁸

Samtidigt som både de inrikes- och utrikespolitiska utmaningarna växer, ser det dock ut som om vårt politiska system skulle bli alltmer oförmöget att behandla dem. Det politiska livet håller på att bli allt ytligare och kortsiktigare och det blir allt svårare att föra en rationell diskussion om samhällsproblemen och hur de skall lösas. Även i politiken söks det efter upplevelser.

Urho Kekkonen skrev i början av 1930-talet boken »Demokratian itsepuolustus» (Demokratins självförsvar). Han betonade att en demokrati även måste kunna bruka tvångsåtgärder för att försvara sig.

Kekkonen var rädd för att en svag regeringsmakt kunde leda till diktatur. Därför sökte han metoder att stärka regeringsmakten i Finland och stannade för att föreslå majoritetsval. På 1970-talet meddelade Kekkonen emellertid att han i detta avseende ändrat uppfattning.

Nu hotas vårt politiska system inte av diktatur, utan av anar-

ki. Om vi inte träder upp och kraftfullt försvarar vårt demokratiska system, finns fara för att våra statsorgan inte alls kan behärska vårt folks kommande öden. Nu behövs en allvarlig och ansvarsmedveten inställning till samhällsfrågorna. Nu behövs så yrkeskunniga människor som möjligt för att sköta statens affärer. Vi har inte råd att göra onödiga misstag.

I presidentvalet 1994 är faran för illusionspolitik reell. Det socialdemokratiska partiets kandidat ser ut att föra en kampanj som håller sig till illusionspolitik. Den ser också ut att innefatta en portion antipolitisk populism.

»Har Martti Ahtisaari märkt att som presidentkandidat är också han politiker?»

I sitt tal vid SDP:s partikongress sade Martti Ahtisaari att Finland inte behöver »en yrkeskår av politiker, utan sakkunniga på olika områden, som känner samhällsansvar».

Detta ställningstagande är inte färdigtänkt. Vid skötseln av samhällets angelägenheter — i kommunfullmäktige, i riksdagen, i statsrådet och även i presidentens slott — behövs människor som har en omfattande kännedom om samhället och en därtill knuten yrkeskunskap.

Enligt min uppfattning borde en politiker vara som en allmänpraktiserande läkare som känner samtliga områden inom läkarvetenskapen i viss utsträckning, men som har förmågan att uppfatta människans psykofysiska helhet och skickligt sköta den. Numera specialiserar man sig också som allmänläkare.

Det behövs alltså beslutsfattare som känner människors vardagsliv och samhället i stort och förstår det. Det behövs beslutsfattare som behärskar omfattande helheter och kan bruka det politiska systemet för att förverkliga de ideal och mål för vilka de fått stöd av folket.

Tanken att vi inte skulle ha professionella politiker — allmänläkare — utan att statliga angelägenheter skulle skötas av »sakkunniga på olika områden» är skrämmande. Vi har verkligen erfarenhet av sakkunniga på olika områden, som varit bra i sitt eget yrke, men som varit usla riksdagsmän och ministrar. De bästa riksdagsmän, ministrar och presidenter har varit de som haft en omfattande samhällelig sakkunskap och erfarenhet. Mauno Koivisto är för övrigt den enda av Finlands presidenter hittills som aldrig var medlem i parlamentet.

Huvudansvaret för skötseln av statliga angelägenheter bör åligga politikens professionella, som naturligtvis i dagens antipolitiska atmosfär benämns »yrkespolitiker».

Martti Ahtisaari gick i sin populism ännu ett steg längre i en intervju för tidningen Kotimaa den 9 juli. Han sade ordagrant såhär:

»— 'Man borde allvarligt överväga om det överhuvudtaget är bra att vi har yrkespolitiker. Kunde man inte anse att människor kunde ägna sig åt politik efter att ha skaffat sig ett yrke och inhämtat erfarenhet i det?'

Ahtisaari säger sig också ha funderat om tjänsteperioderna för politiker borde begränsas. Nackdelen med saken är möjligen ett växande tjänstemannavälde. Enligt honom borde politikern i varje fall alltid minnas att tillståndet som politiker — som den upppassade — inte är någons normala tillstånd.»

När jag läste detta uttalande av Ahtisaari, kände jag mig förolämpad — personligen förolämpad.

Ahtisaari rekommenderar att man borde »ägna sig åt» politik sedan man skaffat sig ett yrke och erfarenhet av det.

I allmänhet förlöper politikerns baskarriär just så, men på

riksdagsnivå kan man inte ägna sig åt politik, utan det handlar om tungt heltidsarbete.

Sedan har vi sådana fall som jag. Även jag hade ett yrke och en arbetsplats, när jag kom in i riksdagen — jag var redaktör vid televisionen. Den karriären blev kort då väljarna i Lappland ville se mig i riksdagen för att representera dem och sköta landskapets ärenden.

Enligt min uppfattning behövs i riksdagen också unga människor som har egen kontakt till ungdomen och unga barnfamiljers vardag. Även vi i Finland har tillräcklig erfarenhet av hur frågorna sköttes då det i riksdagen endast fanns medelålders och gamla människor — nästan enbart män.

Även på annat sätt är det nyttigt att en del kommer med i riksdags- och regeringsarbetet som unga: som medelålders — i sin bästa arbetsföra ålder — kan de redan ha en lång och mångsidig erfarenhet av att sköta gemensamma angelägenheter.

Martti Ahtisaari sätter likhetstecken mellan att vara politiker och att bli upppassad.

Jag råkar genom långvarig erfarenhet veta att politikerlivet inte är »att bli upppassad» — allt annat. Riksdagsmannens arbete är tungt och den lön som utbetalas, är åtminstone inte, med avseende på arbetsmängden, för hög, då den jämförs till exempel med tjänstemännens löner.

När en vanlig människa efter en tung arbetsvecka tillbringar ett ledigt veckoslut, ger sig riksdagsmannen ut i landskapet. När den vanliga människan håller sin semester i lugn och ro bör riksdagsmannen alltid finnas till hands. Politikernas ämbetsperioder är så fast avgränsade som det bara går: den som inte handlar på ett sätt som tillfredställer väljarna, blir inte omvald.

Till politikernas natura förmåner hör att alltid bli föremål för utskällningar, ett ord till tack hör vi sällan. Till toppolitikernas natura förmåner hör även ofta en ständig elak offentlighet. Det

har jag fått mig till del mer än någon annan.

Och nu får jag läsa i tidningen Martti Ahtisaaris påstående att det att vara politiker är att bli upppassad. Den som säger det har själv sedan början av 1970-talet levt diplomatliv, till största delen utomlands. Måne det är en människas »normala tillstånd»?

Inte heller detta uttalande var färdigt tänkt.

Måne Martti Ahtisaari annars märkt att även han sedan han ställt upp som presidentkandidat är »politiker»?

Hur skulle president Väyrynen utveckla Finlands politiska system?

Den egna världsåskådningen påverkar varje människas arbete. Speciellt stor är världsåskådningens inverkan på samhällelig verksamhet — som riksdagsman, minister, president.

Jag är center, i ordets vida bemärkelse även liberal. Min världsåskådning är alltså borgerlig. Dessa är de grundläggande utgångspunkter från vilka jag skött våra gemensamma angelägenheter och gör det. På denna grund bygger mina drömbilder av framtidens Finland och världen.

Finlands nuvarande författning är tillfredställande och man bör inte gå in för att förändra den genom svagt beredda delreformer. Däremot bör man allvarligt överväga att även i Finland i framtiden gå över till ren parlamentarism.

Fackföreningsrörelsen och övriga ekonomiska intresseorganisationer bör hålla sig till de uppgifter som ankommer på dem. Beslutsfattandet i frågor som gäller hela folket bör hållas i riksdagens och regeringens händer.

Som president skulle jag sträva till att man i Finlands politiska liv kunde fatta beslut på basen av fakta och förnuft — dock så att man kommer ihåg att känslor och mänsklighet är viktiga. Jag skulle verka för att avvärja faran för illusionspolitik. Som

president skulle jag söka styra samhällsdebatten mot centrala sakfrågor. Jag skulle speciellt lyfta fram sådana viktiga frågor som inte annars väcker tillräckligt intresse — såväl vardagsfrågor som stora framtidsutmaningar.

Jag skulle se till att människor som hamnat på sidan vid samhällets bruk av makt, skulle få sin röst hörd och en rättvis behandling.

Jag skulle sträva till att vara hela folkets president.

...än president Ahtisaari?

Martti Ahtisaari har sedan 1960-talet varit medlem i Finlands Socialdemokratiska Parti, alltså också de år han verkat som tjänsteman i utrikesministeriet.

Alla tjänstemän i utrikesförvaltningen har inte ansett det lämpligt att förena partimedlemskap med en ställning som tjänsteman. Till exempel Ilkka Pastinen — en av våra bästa diplomater — har ofta betonat att han av principiella skäl, genast när han kom till ministeriet, beslöt att avstå från medlemskap i SDP.

Socialdemokratins rötter ligger i socialistiska idéströmningar.

I frågan om statsförfattningen har Martti Ahtisaari tagit ställning. Han har sagt sig beredd att gallra presidentens inrikespolitiska befogenheter, men inte sagt hur. De utrikespolitiska maktbefogenheterna vill han bevara oförändrade. Min tanke på att i framtiden gå över till ren parlamentarism har Ahtisaari inte, vad jag vet, kommenterat.

Vid EG-toppmötena borde statsministern, enligt Ahtisaari, representera Finland, men vid »specialtillfällen» kunde presidenten representera Finland. Han har dock betonat att presidenten skall leda verksamheten inom EG — att ansvaret är hans.

Om fackföreningsrörelsens roll har Ahtisaari kommit med motstridiga uttalanden. I ett tal i Uleåborg kritiserade han att vårt politiska system inte under den uppgående konjunkturen fick sin förnyelsekraft direkt av folket. »Riksdagen blev ofta en åskådare när intresseorganisationerna och partiteknokraterna, på intresseorganisationernas villkor, löste problemen», sade Ahtisaari.

Rätt sagt. Men senare var hans uppfattning en annan. Den 19 april berättade tidningen Demari att Ahtisaari i Tammerfors uttalat sig mycket positivt om fackföreningsrörelsen:

»Ahtisaari lugnade i sitt tal klart de tolkningar, enligt vilka han i sitt tal i Uleåborg hade tagit avstånd från fackföreningsrörelsen. Ahtisaari konstaterade att han var av samma uppfattning som FFC:s ordförande Lauri Ihalainen om intresseorganisationernas roll.»

Ahtisaari har när han talat om presidentens ställning betonat att han skulle verka som en samlande kraft och en utlösare i krissituationer. Däremot har han inte berättat i vilken riktning han skulle söka utveckla Finland och vårt politiska system.

Eller skulle han låta andra — till exempel partiernas och fackföreningarnas ledare — bestämma hur de vill om Finlands angelägenheter?

REPUBLIKENS PRESIDENT VÄLJS AV FINLANDS FOLK

År 1994 års presidentval har på många sätt påverkat händelserna under de sista åren av Mauno Koivistos presidentperiod.

Koivisto reserverade för sig möjligheten att kandidera ännu för en tredje period i samband med reformen av statsförfattningen. I samband med att den nya författningen stadfästes i slutet av juli 1991 lovade han att inom ungefär ett år meddela om han är kandidat eller inte. Då — sommaren 1992 — sköt han dock upp sitt ställningstagande till senare, fram till våren 1993.

Sedan jag återkommit som utrikesminister förlöpte mitt samarbete med Mauno Koivisto från allra första början väl. Under det första skedet förekom det visserligen reservation men mycket snabbt kom vi in i ett naturligt samarbetsförhållande. Sålunda kom konflikterna våren 1992 för mig som en fullständig överraskning.

»Jag övervägde att avgå ur regeringen och lämna politiken»

Då svårigheterna med Koivisto pågick under flera veckor fick jag även lov att överväga min egen ställning: det var inte tänkbart att jag under de förhållandena skulle ha kunnat sköta mitt ämbete som utrikesminister på vederbörligt sätt.

Jag övervägde två möjligheter för att klara upp situationen. Å ena sidan tänkte jag att det eventuellt kunde gå att i regeringen genomföra någon nyordning så att jag skulle få hand om en annan ministerpost. Mitt andra alternativ var ännu radikalare:

att lämna regeringen och samtidigt ge upp politiken. Jag diskuterade mina tankar även med Esko Aho.

Så småningom försvann dock problemen. De förklaringar, som visade att problemen åtminstone delvis berott på missförstånd, som jag gav Koivisto kanske också hade sin betydelse för att läget klarnade upp.

Under försommaren 1992 funderade jag hårt på det allmänpolitiska läget. De problem som uppkommit under våren hade påmint om de svårigheter som hade förekommit under åren 1985–87. Jag gissade att Koivisto planerade att söka nå en tredje period och igen uppfattade mig som en konkurrent. Under sommaren väntades hans besked om han ännu stod till förfogande. Jag upplevde min egen ställning som bekymmersam.

Under denna tid diskuterade jag med mina närmaste vänner. De ansåg att det vore klokast av mig att visa sympati för en tredje period för Koivisto.

Mina vänner motiverade att det i alla fall skulle vara det klokaste att göra. Om Koivisto är kandidat blir han vald och då är det bra att ha relationer till honom. Å andra sidan är det nyttigt att visa sympati även i det fall att Koivisto inte längre fortsätter: under slutet av sin period skulle han förhålla sig positivt till mig.

»Jag funderade till och med på att
avstå från kandidatur och stöda återval av Koivisto»

Efter att ha övervägt saken under min semester beslöt jag att skriva om saken till Koivisto. När jag skrev mitt brev den 20 juli 1992 visste jag ännu inte att han skulle skjuta på sitt ställningstagande. Koivisto fick emellertid brevet först när beskedet om uppskov nått offentligheten.

Jag formulerade mitt brev mycket noga. Jag skrev som jag då

tänkte: det vore bra om Koivisto fortsatte, det skulle lugna också mitt liv. Då funderade jag till och med på möjligheten att avstå från kandidatur och stöda återval av Koivisto.

I brevet band jag mig i alla fall inte vid någonting:

»Jag började skriva till Dig om två saker som oroat mitt sinne under min första semestervecka.

Mitt första ärende har kanske gett Dig mer huvudbry än mig — 1994 års presidentval.

Jag går rakt på sak och konstaterar att det enligt min uppfattning vore bra om Du ännu kandiderade och fortsatte som president. För egen del är jag beredd att på för mig lämpligt sätt bidra till en sådan lösning. Därtill är jag beredd att med de krafter jag har stöda Dig i Ditt höga ämbete.

Mitt ställningstagande bygger på min egen bedömning av vad som ligger i Finlands intresse. Det internationella läget kommer under de närmaste åren att förbli mycket komplicerat och vi står inför stora utrikespolitiska utmaningar. Statsförfattningsreformen är aktuell. Såväl när det gäller utrikespolitiken som författningsreformen har Du handlat på ett sätt som i allt väsentligt tillfredställer mig. En fortsättning på Din presidentperiod skulle skapa stabilitet och trygghet i skötseln av vårt lands angelägenheter.

(Det som jag ovan konstaterade om statsförfattningsreformen gäller nuläget och de reformplaner som finns. Som Du torde minnas var jag inte förtjust i ändringen av sättet att välja president. År 1988 års valsätt var en ligt min mening bättre. Medverkan av elektorerna i valet är ett bra system. Den modell som nu är i bruk skapar ett oförutsägbart och dåligt slutresultat. En dålig sak med

ändringen är att den brukas för att motivera också mycket radikala förändringar ifråga om presidentens ställning.)

Presidentvalet är bekymmersamt även med tanke på min egen ställning. Centerns höga ledning har i sin visdom vid partikongressen drivit igenom en plan enligt vilken partiet ställer upp sin kandidat nästa år i juni. I april ordnas ett primärval inför vilket kandidaterna bör ställas upp före detta års utgång. Som man kunde vänta sig inleddes valarbetet genast efter partikongressen i Karleby.

Jag gjorde mitt bästa för att den extra partikongressen och även primärvalet skulle ha ordnats först hösten 1993. Detta hade givit betänketid och lugnat det politiska läget för ungefär ett år. Av för mig oförståelig anledning höll partiledningen fast vid sin uppfattning. Med Esko Aho är det svårt att diskutera presidentvalet redan på grund av att han tycks ha egna strävanden redan med tanke på nästa val.

Ur min synvinkel är läget nu mycket besvärligt. Om jag ställer upp som kandidat i primärvalet råkar jag in i en valkamp med två svåra populister som är motståndare till EG-medlemskap, Hannele Pokka och Keijo Korhonen. Sköt sedan samtidigt svåra EG-förhandlingar! Det värsta är att det inte ens förutsetts att primärvalskandidaterna förbinder sig att endast vara Centerns kandidat. Åtminstone Korhonen tänker kandidera i alla fall. Hans primära avsikt är alltså att bruka den offentlighet som primärvalet erbjuder för att öka sitt eget understöd.

Jag avser att under dessa omständigheter hålla min inställning till primärvalskandidatur öppen helt fram till årets slut. Jag kan dock inte länge till hålla tillbaka verk-

sambeten för dem som stöder mig, då såväl Korbonens som Pokkas stödtrupper redan är aktivt igång. Massorna delas upp.»

»Mitt andra ärende» gällde den ekonomiska politiken — den delen av brevet redogjorde jag redan för i det ekonomiskpolitiska avsnittet av denna bok.

Presidenten reagerade inte på mitt brev. Det väntade jag mig inte heller. Jag kunde dock märka att hans inställning till mig förändrades i positivare riktning.

»Jag kom fram till att jag inte
kan finna mig i ett sådant upplägg»

Under hösten förändrades mina tankar om att Koivisto skulle fortsätta.

Vändpunkten utgjordes av de uttalanden Koivisto gav efter det beslut fattats om att låta marken flyta. Då avslöjade han vilket centralt inflytande han haft över regeringen Aho ekonomiska politik. Å andra sidan visade han att han hade för avsikt att påverka frågor ännu mer framöver.

Då stärktes också min uppfattning om att motivet bakom Koivistos handlande var att hjälpa sitt eget tidigare parti. I den meningen skulle han handla på samma sätt som Urho Kekkonen i slutet av sin presidentperiod.

Jag tänkte på vilken min ställning skulle vara om Koivisto fortsatte. Esko Aho hade blivit Koivistos trogna husbondedräng genom vilken han kunde få sin vilja förverkligad. Mitt öde vore att fungera som hjälpreda åt husbondedrängen och förverkliga en politik vars huvudlinje jag inte ansåg riktig.¹⁹ I den ekonomiska politiken var skillnaden i uppfattning och linje klar. Det fanns skäl att vara rädd för att det under det avgörande skedet

av EG-förhandlingarna skulle uppstå en svår konflikt mellan Koivisto och mig.

I detta läge analyserade jag mig själv och mina känslor. Jag kom till slutsatsen att jag inte kan finna mig i ett sådant upplägg. Om jag är med i politiken och bär ansvar för Finlands angelägenheter, måste jag verkligen kunna påverka frågor. Jag tänkte också på vilket gatlopp de kommande sex åren skulle vara för mig när mina konkurrenter och motståndare skulle börja »förbereda» sig inför följande val år 2000. Erfarenheterna från början av hösten hade påminnt mig om de värsta sidorna av finländskt presidentspel.

Som ett resultat av dessa överväganden föddes i mitt sinne en radikal tanke om min egen framtid: jag tar nästa presidentval på allvar och om jag inte blir vald lämnar jag helt politiken. Till denna plan hörde en tanke på att skriva en bok där jag skulle sjunga ut om allt jag fått uppleva i Mauno Koivistos Finland — i det avseende var måttet rågat.

Händelserna under föregående decennium hade i tiden refererats i offentligheten på segrarnas — socialdemokraternas och Mauno Koivistos — villkor. Nu skulle sanningens tid vara inne. Jag tänkte skriva sanningen — hela sanningen — också om händelserna under den pågående valperioden,

Min avsikt var att lämna regeringen, skriva en bok och meddela att i presidentvalet står hela min politiska karriär på spel: om presidentvalet inte för med sig en grundlig förändring i Finlands politik lämnar jag åt andra att sköta sakerna. Med rådande sätt att sköta saker och ting ämnar jag inte vara med.

Jag diskuterade min plan med mina vänner. De avvisade på stående fot tanken på att jag skulle meddela att jag lämnar politiken om jag inte blir vald. Boken skulle skrivas utgående från detta. Mina övriga tankar förstod de och godkände.

Jag skrev ett utkast till mitt tal inför höstens partidelegation. I

det satte jag in ett meddelande om att jag lämnar regeringen. Tidpunkten avsåg jag att förlägga till slutet av januari 1993.

Åter igen diskuterade jag med mina vänner. Följden blev att jag tog bort meddelandet om att lämna regeringen.

Före partidelegationens möte skrev jag ett brev till president Koivisto och bad att få diskutera med honom:

»Samtidigt skriver jag till Dig om presidentfrågan. Jag skrev senast om den 20.7. Sedermera har den sysselsatt mig mycket.

Efter långa överväganden har jag beslutat stå till förfogande som Centerns kandidat i nästa presidentval. Jag ser mig inte ha andra möjligheter. Partikongressen fattade i somras ett exakt och absolut beslut att Centerns kandidat ställs upp vid en extra partikongress och att primärval ordnas före det. Om jag avsåg mig skulle kandidaten väljas bland dem som redan anmält sig. Det vore ingen bra sak, varken för landet eller partiet.

Jag har fattat mitt beslut utgående från att mitt avgörande inte påverkas av om Du är kandidat eller inte. Jag förhåller mig fortsättningsvis med sympati till att Du vore kandidat och fortsatte som president. Om Du är kandidat kommer denna min inställning att framgå ur min valverksamhet.

Beslutet att stå till förfogande i presidentvalet var svårt. På basen av min erfarenhet hittills vet jag att valkampen blir tråkig. Min situation är speciellt olycklig då jag är medlem av regeringen. Jag har redan blivit föremål för falskhet och elakhet i offentligheten i samband med regeringsarbetet. Det blir uppenbarligen bara värre. Och så småningom inleds också förhandlingarna om finländskt medlemskap i EG. I den frågan gör Keijo Kor-

honen mitt och hela regeringens liv outhärdligt.

Under dessa omständigheter har jag tänkt att jag eventuellt för min egen sinnesfrids och regeringens arbetsros skull borde avgå ur regeringen. Efter många år av utsatthet är jag inte längre mig själv. Slagen gör ont. Att frigöra sig från regeringsansvaret vore i detta läge en lättnad för mig.

Å andra sidan känner jag ansvar för landets angelägenheter och skulle på intet sätt vilja försvåra deras skötsel. Därför har jag börjat luta åt att jag borde fortsätta arbetet i regeringen. Något beslut har jag emellertid inte ännu fattat. Om jag fortsätter måste jag väl ännu noggrannare än hittills avhålla mig från alla uttalanden som rör inrikespolitiken.

Jag skulle gärna diskutera detta läge med Dig på fredagsmorgonen när vi har ambassadörspresentation. Vid behov kan jag vara på plats till exempel en kvart tidigare om Du önskar.

Min avsikt är att vid partidelegationen under veckoslutet meddela att jag står till förfogande som kandidat. Jag ser inget skäl för att skjuta på offentliggörandet av mitt beslut. Det skulle inte vara till någon nytta, men ger rum för fortsatta spekulationer.»

Tonen i mitt brev avslöjade inte mina förändrade tankar: jag behandlade fortsättningsvis i positiv anda Koivistos egen kandidatur.

I diskussionen som fördes berättade jag att jag redan stannat för att åtminstone tillsvidare fortsätta i regeringen. Koivisto förargade sig över att presidentvalet höll på att komma igång i ett så tidigt skede. Han visade förståelse för mina svårigheter och konstaterade att Pertti Salolainen har en liknande situation.

»Jag meddelade Aho att jag inte deltar i primärvalet om inte den överenskomna förbindelsen krävs»

I mitt tal i Seinäjoki berättade jag vad jag tänkt under hösten och vintern och meddelade att jag stod till förfogande som Centerns presidentkandidat. Tonen i talet påverkades speciellt av det »stöd» som jag fått inom mitt eget parti.

Läget blev inte klart ens efter det jag meddelat att jag var kandidat.

Partidelegationen fattade beslut om reglerna för primärvalet.

Med partiledningen var det överenskommet att primärvalskandidaterna avkrävs en förbindelse enligt vilken de inte står till förfogande som kandidater för något annat parti eller någon annan gruppering — alltså en likadan förbindelse som gäller i medlemsomröstningarna om riksdagskandidater. Saken sköttes emellertid inte av vederbörande delegationsutskott.

När partidelegationen i alla fall i sin resolution förutsatte att alla partimedlemmar stödde den kandidat som ställdes upp tolkade partiordförande Aho detta så att det innebar att alla skulle vara bundna av primärvalsresultatet. Efter partidelegationen kom vi igen överens om att av kandidaternas inbegärs en skriftlig förbindelse. Även partistyrelsen fattade den 21 januari beslut om saken.

Den 26 januari beslöts dock vid ett möte inom partistyrelsens arbetsutskott att primärvalskandidaterna endast ombeds skriftligen underteckna en bekräftelse på att de är kandidater, men ingen förbindelse.

Mitt mått var slutgiltigt rågat. Följande kväll meddelade jag Aho att jag inte deltar i primärvalet om inte den överenskomna förbindelsen begärs in. Utan förbindelser från kandidaterna skulle primärvalet inte ha någon betydelse. Jag konstaterade för Aho att primärvalet endast är rådgivande: om inte vederbörliga

regler finns kan jag gå direkt till partikongressen som utser kandidaten. Där skulle vi se vem som är vem.

Efter denna diskussion kunde vi slutgiltigt komma överens om förbindelserna och saken var äntligen i ordning.

»Aho berättade att inte heller presidenten
stöder en utvidgning av regeringsbasen»

Mauno Koivistos sätt att förhålla sig till de regeringsdiskussioner som fördes under våren var intressant. Esko Aho berättade medan de pågick om diskussioner han fört med presidenten. Budskapet var alltid detsamma: inte heller presidenten stöder en utvidgning av regeringsbasen. Ett par gånger gissade han att presidentens motvilja också berodde på att jag nämnts som en möjlig statsminister i en ny regering.

Som jag redan tidigare berättade skrev jag den 15 februari 1993 ett brev till president Koivisto och försäkrade mig om att presidenten vet vad för diskussioner det gäller.

Jag återkom ännu med president Koivisto till frågan i ett brev som jag sände honom den 3 maj 1993. Jag redogjorde där ännu en gång för händelserna under våren och behandlade också hans eget sätt att förhålla sig till saken:

»Jag förbereder mig som bäst för min resa till det nordiska utrikesministermötet. Min avskedsansökan når Dig samtidigt med detta brev.

Då vi senast diskuterade lovade jag sända Dig ett brev där jag berättar om händelserna före min avgång och speciellt om Esko Ahos verksamhet i det sammanhanget.

Senaste januari uppstod inom Centerns ministergrupp och riksdagsgrupp uppfattningen att den nuvarande regeringen inte förmår klara sina uppgifter. Underskottet i

statsfinanserna visade sig större än vad man trott, vilket innebar att man behövde arbetsmarknadsorganisationernas hjälp för att åstadkomma nödiga inbesparingar. Därtill konstaterade vi att det även för att minska arbetslösheten nödvändigtvis behövs gott samarbete med arbetsmarknadsorganisationerna.

Vid samma tid tog socialdemokraterna kontakt med Centern. I synnerhet ordförandena Sundqvist och Ihalainen tycktes på allvar sträva till en utvidgning av regeringsbasen. Det såg ut som om det vore möjligt att på skäliga villkor bilda en regering som förverkligar en sund ekonomisk politik. Åtminstone en del av SDP-folket ansåg det möjligt att delta i en centerledd regering, dock inte under Ahos ledning.

Jag, liksom många socialdemokrater fick den uppfattningen att Aho inte uppriktigt sökte vidga regeringsbasen. Kunde det ha lyckats om han på allvar hade velat? Det kan jag inte veta, men möjligheter såg ut att finnas.

I våra diskussioner hänvisade Aho redan senaste höst till uppgifter han hade, enligt vilka oklarheterna i Sundqvists bankverksambet vore ett hinder för honom själv att gå med i en regering och att utvidgningen därför inte skulle lyckas. Därtill hänvisade han ofta till att inte heller Du vill utvidga regeringen. Han trodde att detta kunde hänga ihop med att jag nämnts som en möjlig statsminister.»

Efter detta redogjorde jag i detalj för Centerns interna möten och den diskussion som förts i partiet enda fram till det mitt utträde ur regeringen skedde. Jag fortsatte:

»I efterhand matades i offentligheten ut den felaktiga uppgiften att jag själv skulle ha föreslagit eller krävt ett byte av statsminister och avgått för att så inte skett. Jag föreslog inget och krävde inget. Jag var med i diskussioner om man kunde få en trovärdigare och funktionsdugligare regering. Min plan gick hela tiden ut på att lämna regeringen.»

»Jag ville ge dig denna redogörelse framförallt då Aho mycket ofta vid diskussioner om regeringsfrågan har hänvisat till Din uppfattning på ett sätt vars korrekthet jag tviivat på. Jag har dock inte tagit upp saken i diskussion med Dig, då frågan aldrig utvecklades så långt att det var nödvändigt att få klarhet.

Under de två senaste åren har vi haft ett gott samarbete, varför jag omöjligen kan tro att min person kunnat utgöra något hinder för att få fram en regering som är funktionsdugligare än den nuvarande.

Jag tackar Dig för åren av samarbete. Jag hoppas att våra kontakter kunde fortgå på lämligt sätt.

Som jag redan sade Dig är min nya bok enligt min mening korrekt mot Dig. Den är frapperande öppen och därför kanske Du inte till alla delar tycker om den. Jag har för min del haft ett inre tvång att göra detta offentliga bokslut med det gångna.»

Presidentföredragningen den 5.5.1993 var en flärdfri händelse. När beslut fattats om ministerskifte, steg jag upp, tackade och tog avsked. Koivisto svarade inget, tackade inte och tog inte avsked — nickade bara.

Då jag lämnade utrikesministerposten ombads några människor från denna sektor att ge en bedömning av min verksamhet. Ur Iltasanomat fick jag bland annat läsa följande bedömningar:

»Väyrynen kan sin sak och behärskar innehållsfrågorna. I sin definition av doktrinen litet gammaldags. Mer elasticitet skulle krävas.» (Pertti Paasio, ordförande för riksdagens utrikesutskott)

»Synnerligen kompetent. Otrolig absorptionsförmåga. Hans blinda punkt är frigörelsen av Östeuropa, där han följt Finlands försiktiga linje. Råder, styr och leder, men hör inte på andra.» (Jörn Donner, viceordförande för riksdagens utrikesutskott)

»Han har varit en synnerligen kompetent, sakkunnig utrikesminister som skött sitt ämbete synnerligen professionellt. Han har varit mycket aktiv; han har skött även personliga relationer till viktiga utrikesministrar, alldeles fram till den sista tiden.» (Max Jakobsson, minister, tidigare ambassadör)

Dessa uttalanden värmdde mitt sinne.

»Många väljare uppfattade Koivisto
som en opolitisk ekonomisk expert»

När Mauno Henrik Koivisto valdes till president uppfattade många väljare honom som en opolitisk ekonomisk expert.

Det levande livet har nu visat att Mauno Koivisto är en skicklig politiker. I praktiken har man också kunnat märka att den partipolitiska inställningen — sympatier och antipatier — har påverkat hans arbete som president.

Om Mauno Koivisto hade handlat i enlighet med de parlamentariska principer som han ofta talat om, skulle saker och ting i Finland nu vara annorlunda.

År 1987 hade i Finland bildats en centerledd regering — antingen en koalition uppbyggd kring de tre största partierna

eller en borgerlig majoritetsregering. Denna regering hade skött frågorna annorlunda än regeringen Holkeri: den skulle ha skött om industrins konkurrenskraft och inte låtit vårt nationalhushåll skuldsättas. I följande riksdagsval skulle regeringspartierna ha haft tillfredställande framgång och samma regeringsbas hade fortsatt.

Mauno Koivisto gjorde emellertid bruk av sina maktbefogenheter och lät tillsammans med Kalevi Sorsa och Harri Holkeri bilda en blårod regering. På detta sätt kom han att hjälpa ett socialdemokratiskt parti som lidit en stor förlust i valet att bli en än mäktigare utövare av regeringsmakten än under slutet av 1960-talet då riksdagen hade vänstermajoritet.

I regeringslösningen år 1991 fungerade parlamentarismen. Socialdemokraterna fick göra som de ville och stanna i opposition. I regering är partier i mitten och till höger.

Den nuvarande konstellationen är mycket fördelaktig för socialdemokraterna, omåttligt fördelaktig.

Övriga partier får lov att sköta landets angelägenheter i ett ytterst svårt krisskede för vars uppkomst och djup socialdemokraterna bär ett större ansvar än något annat parti.

SDP:s understöd växer fastän partiet inte har förmått presentera något alternativ till regeringens politik. Det växande understödet för partiet ger också vingar åt presidentkandidat Ahtisaaris popularitet. Framgång i presidentvalet skulle garantera partiet en förkrossande seger i nästa riksdagsval och återföra partiet till ledningen för regeringen.

I detta läge har många frågat varför Mauno Koivisto har varit ovillig att utvidga regeringsbasen så att även SDP skulle få lov att bära ansvar.

Koivistos vilja att påverka regeringsbasen utsträcker sig till hans efterträdares ämbetsperiod: sommaren 1993 sade han att den nuvarande regeringen inte efter presidentvalet bör lämna in

sin avskedsansökan. För att bruka formuleringar från våren 1987 kunde man säga att Koivisto inte skulle vilja lämna nästa president någon roll när det gäller att påverka hur regeringsfrågan avgörs våren 1994.

Min uppfattning är att det är klokt att efter presidentvalet reda ut om förändringar i regeringen borde göras. Av den nuvarande riksdagens valperiod återstår då ännu ett drygt år. Mellan grupperna är det skäl att diskutera om regeringsbasen borde och kunde utvidgas. I varje fall kunde det kanske vara klokt att justera regeringens sammansättning.

Väsentligt är här att Finland alltid borde ha den bästa möjliga regeringen. Presidentskifte erbjuder ett tungt skäl och ett naturligt läge för att granska regeringsfrågan.

»Var Koivistos andra period för mycket?«

Det är en rätt stor paradox att Finland rasade ned i den djupaste depressionen i landets historia under Mauno Koivistos tid som president. Han valdes ju som ekonomiskt kunnig.

Det är uppenbart att presidenten haft ett centralt inflytande på den ekonomiska politik som såväl Harri Holkeris som Esko Aho's regeringar har drivit. Detsamma gäller uppenbart även den linje Finlands Bank har följt. Ansvaret för denna politik har dock burits av regeringarna och riksdagsgrupperna som stött dem. Mauno Koivisto ställs däremot inte till svars då han inte är kandidat i nästa presidentval.

Under de senaste åren har många gärna tagit upp debatt om Urho Kekkonens presidentperiod var för lång. Alla är väl i efterhand av samma åsikt, att den av SDP initierade sista perioden var för mycket. Många har även ansett att det var ett misstag att stifta undantagslagen.

Mina öron har uppfattat samma fråga om Mauno Koivistos

presidentperioder: »Var Koivistos andra period för mycket?». Det sägs att säkrandet av den påverkade den olyckliga regeringsbildningen våren 1987. Det sägs att resultaten av denna — framförallt för den ekonomiska politikens del — inte var smickrande.

Sådana frågor har naturligtvis bara det värde som efterklokhet i allmänhet har.²⁰

Det är intressant att se om president Koivisto håller sig utanför valkampen — hittills har han enligt min uppfattning gjort det.

En del uppfattade president Koivistos uttalanden om Ahtisaaris FN-engagemang i Geneve som ett stöd för honom, inte jag. Fastän Koivisto förbjudit tolkning av sig själv skall jag berätta hur jag förstod hans uttalande.

Koivistos budskap gällde i första hand fredssträvandena. Han kritiserade — enligt min mening helt riktigt — FN:s senaste plan på att spjälka upp Bosnien i många stater. På detta sätt försökte han, för att undvika missförstånd, lösgöra den finländska regeringens politik, från det FN-uppdrag, som Ahtisaari var på väg till. I andra hand kom det att presidenten motiverade att han gått med på att Ahtisaari tog detta FN-uppdrag.

»Republikens president väljs av Finlands folk»

I januari-februari 1994 infaller förändringens tid: I Finland väljs en ny president. Finlands folk avgör inriktningen på sin egen framtid.

I denna bok har jag berättat om min egen linje i de frågor som med tanke på presidentvalet är viktigast: utrikespolitiken, den ekonomiska politiken och frågan om statsförfattningen. Jag har jämfört mina åsikter med Martti Ahtisaaris uppfattningar — till de delar jag känner dem.

Väljarna kan bedöma mig även på basen av mitt arbete och annan verksamhet.

Jag lämnar med rofyllt sinne till utvärdering det arbete jag som riksdagsman och minister gjort — det har i allmänhet inte kritiserats.

Jag lämnar även gärna för bedömning min verksamhet som Centerns ordförande; under 1980-talet steg Centerns stöd från 16–17 procent till 24–25 procent.

Min väg till kandidat i 1994 års presidentval har inte varit lätt. Under årens gång har jag fått stå ut med många slag.

Jag går till val från låga popularitetssiffror. Finlands ledande media har valt sina favoriter, genom dem har jag svårt att få fram mitt budskap. Av »herrarna i Helsingfors» får jag inte sympati. Framför mig ligger en tung, men givande färd till folket: jag måste få direkt kontakt med väljarna.

Många professionella inom reklam och information har erbjudit mig sina råd och tjänster och föreslagit att också jag skulle ge mig in på illusionspolitik.

Mig ha berättats att jämfört med övriga kandidater är min stora trumf, familjen: en förtjusande hustru och tre ungdomar. Genom att föra ut i synnerhet barnen skulle min bild i offentligheten, enligt dem, förändras på ett tag. Den vägen slår vi inte in på. Barnen har rätt till sitt privata. Vuokko är med så som det passar inom ramen för värdig finländsk stil. På basen av det kan var och en konstatera att hon skulle bli en bra värdinna på Talludden.

Marnadsföringsproffsen har för mig berättat hur de beundrar Ahtisaaris skickliga kampanj och har föreslagit mig en liknande verksamhetslinje.

Man har undervisat mig genom att säga att det viktigaste är att söka den ur marknadens/väljarens synvinkel sett bästa produkten — en lämplig kandidat — och sköta om »produktut-

vecklingen». För Ahtisaaris del har allt, enligt vad man sagt mig, gått precis som marknadsförarna planerat, och fortsättningen ser ut att gå lika väl.

Yrkesmännen på marknadsföring har sagt att det i detta presidentval är rena struntet att tala om linjer och inriktningar; framtiden har ingen betydelse, det viktigaste är stunden, och i viss mån det som just passerat. Sakerna har ingen betydelse, sägs det, känslorna avgör. Det handlar om att välja en lämplig person — det gäller vem som på basen av illusionerna är lämpligast. Man har berättat mig att illusioner kan förändras med illusionspolitiska medel.

Trots allt detta orkar jag inte tro att illusionspolitik kunde avgöra presidentvalet 1994. Människor misstänker redan att »herrar» och »imager» söker leda och förleda dem. Detta skapar en sund motreaktion.

När de röstar kommer finländarna ihåg vad som står skrivet i grundlagen:

»Republikens president väljs av Finlands folk.»

HÄNVISNINGAR

1. Jag har grundligt behandlat utrikespolitikens uppgifter och mål i mitt licensiatarbete Kansakunta-ihmiskunta [Nationen-mänskligheten] (sid. 19–43) och i min doktorsavhandling Suomen ulkopoliittikka [Finlands utrikespolitik] (sid. 61–92).

2. Om förhållandet mellan utrikespolitiken och ekonomin har jag skrivit i mina böcker Köyhän asialla [För den fattiges sak] (sid. 11–20), Kansallisia kysymyksiä [Nationella frågor] (sid. 15–38), Kansakunta-ihmiskunta (sid. 63–70) samt Suomen ulkopoliittikka (sid. 111–117).

3. I boken Yhteinen tehtävämme (Vår gemensamma uppgift), som jag skrev våren 1989, ansåg jag ännu ett finländskt EG-medlemskrav omöjligt (sid. 110–113).

4. On totuuden aika 1 (Tid för sanningen) sid. 143–150, 182–183, 196–209 samt On totuuden aika 2 sid. 82–94, 359–366.

5. On totuuden aika 2 sid. 359–366.

6. On totuuden aika 1 sid. 166–170, 186–188, 276–279 samt On totuuden aika 2 sid. 100–113.

7. Utgångspunkt för min bok »On muutoksen aika» (Igenom brytningstid) år 1974 var den debatt om mänsklighetens framtid som Romklubben initierade. I min doktorsavhandling behandlade jag i stor utsträckning mänsklighetspolitik utgående från Brundtlandkommissionens arbete. Se även On totuuden aika 1 sid. 54–78 samt On totuuden aika 2 sid. 94–100, 155–159, 366–369.

8. Yhteinen tehtävämme sid. 159–165.

9. On totuuden aika 1 sid. 123–129, 134–138, 174–177, 179–

182.

10. Jag har i detalj beskrivit händelserna kring regeringen Holkeris uppkomst i min bok »On totuuden aika» 2 sid. 159–164, 168–178, 243–306.

11. Den ekonomiska utvecklingen och regeringen Holkeris ekonomiska politik behandlade jag på sidorna 199–220 236–250, 271–274, 308–310, 331–334, 338–351 och 404–411.

12. On totuuden aika 1 sid. 7–11.

13. On totuuden aika 2 sid. 181–183.

14. Om kampen om inriktning med socialdemokraterna har jag berättat i min bok On totuuden aika 1 sid. 293–296 och i verket On totuuden aika 2 sid. 113–116, 123–126, 134–149, 168–178.

15. Om dessa frågor har jag sedan 1970-talets början skrivit bland annat i min bok »On muutoksen aika», 1974 och i verket »Yhteinen tehtävämme». Se även On totuuden aika 2 sid. 94–99, 155–159 och 366–369.

16. Begreppet naturenligt kunskapssamhälle tog jag i bruk i en artikel i Helsingin Sanomat 1983. Jag berättade om det i boken On totuuden aika 2 på sid. 94–100. I samband med presidentvalet 1988 började jag tala om ett naturenligt bildningssamhälle (Yhteinen tehtävämme sid. 159–165).

17. On totuuden aika 2 sid. 423–425.

18. Yhteinen tehtävämme sid. 139–149.

19. Jag brukar här ordet »husbondedräng» i samma bemärkelse som Lasse Lehtinen i hans bok »Virolainen — tasavallan isäntärenki» (Virolainen — husbondedräng i republiken).

20. I inlednings och sammanfattningsavsnittena i mina böcker »On totuuden aika» har jag utvärderat Urho Kekkonens (del 1 sid. 18–28 och 355–362) samt Mauno Koivistos (del 2 sid. 18–30 och 420–432) presidentperioder.

IGENOM BRYTNINGS- TID

Jag har kallat den här boken "Igenom brytningstid". För tjugo år sedan skrev jag en bok med samma namn. Att böckerna heter lika har sin förklaring.

Min förra bok "Igenom brytningstid" var en protest mot den politik av märket Koivisto som fördes under slutet av 1960-talet. Jag sökte visa att den dåvarande socialdemokratiska strukturreform- och centraliseringspolitiken inte var ekonomiskt förnuftig och jag lade fram mina egna tankar på hur den finländska ekonomin kunde saneras. I min bok, i mina tal och artiklar förde jag då fram mitt eget gröna alternativ.

Nu riktas udden av min kritik mot den politik för en "stark mark" och "behärskad strukturrationalisering" med vilken Harri Holkeris regering förstörde den finländska ekonomin. President Mauno Koivisto har varit en bakgrundskraft och en garant för denna politik. I den här boken berättar jag, hur vi, enligt min uppfattning, bäst kan korrigerera uppkomna skador och återställa vår ekonomi.

Dessa två böcker har beröringspunkter också av den orsaken att det äntligen genom presidentvalet 1994 finns möjligheter att skapa den ändring i samhällets utvecklingsinriktning som jag eftersträvat sedan 1970-talet. En inriktning på hållbar utveckling utgör inte längre endast ett idealistiskt mål utan också något ofrånkomligt, ett livsvillkor.

Bokens tilläggsnamn "fakta och drömbilder om framtidens Finland" berättar om bokens två övriga grunddrag. Jag berättar i min bok om sådana fakta ur närhistorien, nuet och framtiden, som vi måste bygga framtiden på. Mitt eget handlande för liv av en vision värd att eftersträva – en drömbild – av mänsklighetens och Finlands framtid.

Omslagsfoto: Heikki Tuuli

991

ISBN 952-90-5032-1

Curriculum vitae

Väyrynen, Paavo Matti

Född 2.9.1946 i Kemi landskommun

Familj: hustru Vuokko Kaarina f. Tervonen sedan 1968

Barn Tiinaliisa, Taneli och Lotta

Hemort: Tusby

Studier:

- politices kandidat 1970
- politices licentiat 1978
- politices doktor 1988

Politisk karriär

- riksdagsman 1970-
- statsminister Ahti Karjalainens politiska sekreterare 1970-1971
- Centerpartiets viceordförande 1972-1980
- Ordförande för Centerpartiet/Centern i Finland rp 1980-1990
- presidentkandidat 1988
- Liberala internationalens viceordförande 1988-
- undervisningsminister 1975-1976
- arbetskraftsminister 1976-1977
- utrikesminister 1977-1982
- statsministerns ställföreträdare och utrikesminister 1983-1987
- utrikesminister 1991-1993

Skriftlig produktion:

- Köyhän asialla (1971)
- On muutoksen aika (1974)
- Kansallisia kysymyksiä (1981)
- Kansakunta - ihmiskunta (1987)
- Finlands utrikespolitik - den nationella doktrinen och framtidens mänsklig-hetspolitik (1988)
- Yhteinen tehtävämme (1989)
- On totuuden aika I och II (1993)
- On muutoksen aika II (1993)